

Enligt sändlista

Utvidgning av naturreservatet Filehajdar, Othem och Tingstäde socknar, Gotlands kommun, samt nya föreskrifter och skötselplan för reservatet

Beslut

Länsstyrelsen i Gotlands län förklarar det område, uppdelat på tre delområden, som framgår av den heldragna svarta linjen på bifogad karta, bilaga 1, som naturreservat. Naturreservatet har den avgränsning som framgår av bifogad karta och med de gränser som slutligen utmärks i fält.

Reservatets namn ska vara Filehajdar.

Beslutet riktar sig till var och en, fastighetsägare och innehavare av särskild rätt, vars rättigheter att använda mark- och vattenområden berörs inom reservatsområdet.

För att uppnå och tillgodose syftet med naturreservatet beslutar länsstyrelsen om föreskrifter som gäller för naturreservatet.

Länsstyrelsen fastställer bifogad skötselplan för naturreservatets långsiktiga vård, bilaga 2.

Länsstyrelsen beslutar att upphäva tidigare beslut med skötselplan för naturreservatet, daterat den 11 augusti 1997 med diarienummer 231-2370-95 och 231-200-90. Upphävandet blir gällande när nu aktuellt beslut får laga kraft.

Syftet med naturreservatet

Syftet med naturreservatet Filehajdar är att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer, återställa värdefulla naturmiljöer och återställa livsmiljöer för skyddsvärda arter.

- Hällmarkskomplexet med en mosaik av gamla barrskogar, hällar, alvarmarker och våtmarker och med en artrik flora och fauna

knuten till dessa miljöer ska vårdas och bevaras och i vissa fall återställas.

- Det biologiska kulturarvet i form av extensivt betade och nyttjade utmarker och en öppen, välhävdd kalkgräsmark ska vårdas och utvecklas.
- Reservatet ska bidra till att arterna nipsippa och väddnätfjäril uppnår en gynnsam bevarandestatus på biogeografisk nivå.
- Reservatet ska bidra till att arten ringlav förekommer i en långsiktigt livskraftig population på Filehajdar.
- Gynnsam hydrologi och gynnsamma strukturer ska förekomma i våtmarkerna för väddnätfjärilen och övriga arter knutna till våtmarkerna.
- De utdikade våtmarkerna Store och Lille Oxne myr, som sträcker sig över fastigheterna Tingstäde Furbjärs 1:32 och 1:33, ska ha en hydrologi och öppenhet som så långt det går motsvarar de förhållanden som rådde innan myrarna dikades ut.
- Gynnsam hydrologi ska råda i de fuktiga och bördiga kalkbarrskogarna.
- Strukturer som skoglig kontinuitet, solbelysta äldre tallar, solbelyst död ved, senvuxna kjolgranar, gamla betespräglade enbuskar, betespräglad mark, tuvighet och blottad häll ska förekomma i en omfattning som är gynnsam för områdets naturtyper samt typiska och rödlistade arter.
- Reservatet är delvis ett Natura 2000-område och det ska bidra till att uppnå gynnsam bevarandestatus på biogeografisk nivå för naturtyperna basiska berghällar (6110), kalkgräsmarker (6210), alvar (6280), agkärr (7210), rikkärr (7230), karsthällmarker (8240), taiga (9010) och trädklädd betesmark (9070).

Syftet med naturreservatet är också att inom ramen för bevarandet av biologisk mångfald och naturmiljöer tillgodose behov av områden för friluftslivet. Upplevelsevärdena ska bevaras och utvecklas, se rubriken Skälen för beslutet.

- Fallets fornby ska vara ett nav för besökare till naturreservatet och Filehajdar.
- Besökare ska kunna ta del av områdets upplevelsevärden.

Syftet ska uppnås genom:

- Natur- och kulturvårdsinriktade röjningar och huggningar löpande vid behov, både i skogen och i de öppna naturtyperna,
- Bete, mer eller mindre extensivt beroende på markens betesprägel,
- Igenläggning av diken för att återställa hydrologin i de utdikade våtmarkerna Store och Lille Oxne myr, som sträcker sig över fastigheterna Tingstäde Furbjärs 1:32 och 1:33,
- Igenläggning av diken i taigan,

Namn	Filehajdar
Kommun	Gotland
Län	Gotland
Natura 2000-beteckning	Filehajdar SE0340111 (södra delområdet)
Lägesbeskrivning	Cirka två kilometer öster om Tingstäde kyrka, se översiktskarta

Koordinat för mittpunkt (Sweref 99)	N 718071, E 6404945
Fastigheter	Hejnum Rings 2:3 Tingstäde Furbjärs 1:32 Tingstäde Furbjärs 1:33 Othem Barshage 1:24
Ägarförhållanden	Privat, statligt och bolagsägt
Areal	169 hektar varav 81 hektar produktiv skogsmark, 68 hektar alvar och hållmark, 17 hektar våtmark och 3 hektar betesmark
Nyttjanderätter m.m.	Ledningsrätt för starkström, 09-OTH-604.1 på Tingstäde Furbjärs 1:32 och 1:33. Jaktarrende på fastigheterna Tingstäde Furbjärs 1:32 och 1:33; Wisborgs Jakt- och viltvårdsförening. Nyttjanderättsavtal för cykelleder på fastigheterna Tingstäde Furbjärs 1:33 och Hejnum Rings 2:3.
Förvaltare	Länsstyrelsen i Gotlands län

Skälen för beslutet

Naturreseptatet är en del av det 8000 hektar stora riksintresset för naturvård NRO09017 Filehajdar, Hejnumhällar och Kallgatburg. Riksintresseområdet söder om Fårösundsvägen utgörs av hållmarkskomplexen Filehajdar och Hejnum hällar som tillsammans med våtmarksområdena Hejnum Kallgate, Bojsvätar och Bälsalvret bildar ett stort sammanhängande och unikt hållmarks- och våtmarkskomplex med mycket höga naturvärden. Stora delar av dessa områden ingår i Natura 2000-nätverket, sammanlagt drygt 2600 hektar.

Eftersom reservatet är en del av ett större sammanhängande landskapsavsnitt med höga naturvärden bidrar det till att uppnå en grön infrastruktur; möjligheten för arter att sprida sig i landskapet.

Reservatet är beläget i den östra delen av hållmarkskomplexet Filehajdar. Det sydligaste av de tre delområdena i reservatet har varit naturreseptat sedan år 1997. Det ingår också i Natura 2000-området Filehajdar SE0340111, som är särskilt utpekadt för bevarande av arten nipsippa, men också för naturtyperna alvarmark och trädklädd betesmark (skogsbete).

Filehajdar är ett drygt tusen hektar stort hållmarkskomplex som utgörs av en mosaik av alvar, hållmarker, våtmarker och betespräglade kalkbarrskogar. Förutom det stora kalkbrottet i den östra delen är

Filehajdar i princip fritt från exploatering, vilket har gett förutsättningar för områdets höga naturvärden. Hällmarkskomplexet har en särställning i riksintresseområdet och utgör en kärna för flera av de riksvärden som beskrivs.

På hela Filehajdars hällmarkskomplex har det registrerats cirka 500 olika arter varav över hälften av dem är rödlistade. I naturreservatet har det registrerats cirka 100 arter, varav cirka 40 arter är rödlistade. Tre av dessa arter är nipsippa, vädtnätfjäril och ringlav. Nipsippa och vädtnätfjäril är listade i bilaga 2 i EU:s art- och habitatdirektiv. Nipsippa är en utpekad art i Natura 2000-området Filehajdar och Hejnum hällar. Den har sin största förekomst i Europa på Filehajdar. Vädtnätfjärilen är en utpekad art i Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg, Bojsvätar och Bälsalvret. Den har sin största förekomst i Sverige inom riksintresseområdet. Ringlaven har sin största förekomst på Gotland på Filehajdar och var ett tungt vägande skäl till att det ursprungliga reservatet bildades. Bland de rödlistade arter på Filehajdar som är noterade utanför reservatet bör gulfläckig igelkottspinnare, större agatsnäcka och svartbent sköldbagge särskilt uppmärksammas. Dessa ingår i åtgärdsprogram för hotade arter och naturmiljöer och det är troligt att de finns i eller har goda möjligheter att sprida sig in i naturreservatet.

Högstensvät är inventerad i våtmarksinventeringen med högsta naturvärde (klass 1). Taigan och Lille Oxne myr är inventerad i våtmarksinventeringen med vissa naturvärden (klass 3). Här finns stor potential att återställa hydrologin i både taigan och i Lille och Store Oxne myr.

Stor andel av skogen är klassad som nyckelbiotop och utgörs av prioriterade skogstyper; kalkbarrskog och betespräglad barrskog. En undersökning (Johansson 2014) av konnektivitet i gammal skog på Gotland har visat att Filehajdar hyser stora sammanhängande arealer av starkt åldrig skog.

De södra och mellersta delområdena i naturreservatet ingår i riksintresse för friluftsliv FI 09 Hejnum hällar med omnejd. I och i anslutning till reservatet kan besökare uppleva stora, ostörda naturområden. De relativt opåverkade naturmiljöerna ger en känsla av orördhet och ursprung. Området ger en möjlighet till att finna lugnet i naturen. Variationsrikedomen av naturtyper som avlöser varandra väcker nyfikenhet och upptäcksglädje. På hällmarkerna finns ett nätverk av stigar och leder som används för vandring och cykling och ingår i Gotland Bike Park.

På våren attraherar nipsippan många besökare, då det är en sällsynt och bildskön blomma som växer i tusental i de glesa skogarna på Filehajdar.

Fallets fornby är ett riksintresse för kulturmiljövården (Fallet, I 13). Fornbyn är en besöksplats med information och en anlagd kulturstig. Det är en välbevarad miljö med järnåldersgårdar från cirka 200-600-talet, med flera husgrunder, stensträngar och ett gravfält. Fornbyn berättar om hur man bodde, brukade marken och begravde sina döda under järnåldern. Den ligger idag relativt isolerat från nutida infrastruktur och bebyggelse, vilket bidrar till den förhistoriska boplatens upplevelsevärden. Fallets fornby ansluter i öster och söder till ett forntida vägnät med gravmiljöer och i väster till den historiskt viktiga platsen Tingstäde.

Prioriterade bevarandevärden

Naturtyper

*alvar (6280), *basiska berghällar (6110), *karsthällmarker (8240), rikkärr (7230), betespräglad barrskog (trädklädd betesmark, 9070) och kalkbarrskog (taiga*, 9010)

*Prioriterad naturtyp enligt EU:s art- och habitatdirektiv

Strukturer och funktioner

- gynnsam hydrologi
- viss tuvighet i rikkärren
- skoglig kontinuitet
- solbelysta äldre tallar
- solbelyst död ved
- senvuxna kjolgranar
- gamla betespräglade enbuskar
- betespräglad mark och blottad häll

Arter

- Nipsippa
- Väddnätfjäril
- Ringlav
- Insekter, lavar och kärlväxter knutna till öppna och trädklädda alvarmarker och ljusöppna skogsbeten, till exempel svartfläckig blåvinge, apollofjäril, gulfläckig igelkottspinnare, grusnervmossa, kalkkoppmossa, backtimjan, ljus solvända och bergjohannesört.
- Kärlväxter, insekter och snäckor knutna till rikkärr och blekevätar, till exempel blodtopp, blodtoppblomvecklare, större agatsnäcka och svartbent sköldbagge.
- Svampar, mossor och lavar knutna till gammal, sluten barrskog med stort inslag av gran, ädellöv och död ved, till exempel violgubbe, cinnoberfläck och västlig hakmossa.

Prioriterade upplevelsevärden

- Ostördheten och känslan av det orörda
- Mosaiken av naturtyper
- Nipsippa
- Fallets fornby med anslutning av ett forntida vägnät

Föreskrifter

För att uppnå och tillgodose syftet med naturreservatet beslutar länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 §§ miljöbalken samt 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. att nedan angivna föreskrifter ska gälla för naturreservatet.

A Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden

Utöver vad som i övrigt gäller är det förbjudet att inom reservatet:

1. uppföra eller utföra byggnad eller anläggning,
2. anlägga väg,
3. dra fram mark- eller luftledning,
4. gräva, schakta, fylla ut, spränga, borra, orsaka körsador eller på annat motsvarande sätt påverka mark eller block,
5. anordna upplag,
6. dika, dikesrensa, dämna eller utföra annan åtgärd som påverkar områdets hydrologi,
7. avverka, upparbeta eller bortföra levande eller dött träd eller buske eller utföra annan skogsbruksåtgärd,
8. tillföra växtnäringssämne eller använda kemiskt eller biologiskt bekämpningsmedel,
9. avsiktligt införa såväl främmande som inhemsk växt- svamp eller djurart, till exempel plantera in träd eller så in blommor,

Det är förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd, inom reservatet:

10. utföra vetenskaplig undersökning av fornlämning om det innebär en påverkan på mark eller djur- och växtliv enligt förbuden i föreskrifterna ovan. (Arkeologiska undersökningar kräver även tillstånd enligt kulturmiljölagen, se rubriken "Information".)
11. borra för kontroll av grundvattennivå och -kvalitet.
12. utföra grävarbeten för att säkra funktionen, eller som vattenskyddsåtgärd, för väg 148. Det kan exempelvis röra sig om dikning, dagvattenhantering och täta diken.

Föreskrifterna ovan (A) ska inte utgöra hinder för:

- a) förvaltaren, eller den som förvaltaren utser, att utföra de åtgärder som framgår av föreskrifterna enligt 7 kap 6 § miljöbalken nedan,

- b) rättighetsinnehavare att underhålla befintliga vägar, stigar och leder. Förvaltaren ska informeras innan åtgärden sker,
- c) rättighetshavare till kraftledningar och jordkablar att utföra underhåll, ersättning och borttagande av befintlig ledning inom samma område om det inte innebär skador på mark och hydrologi. Förvaltaren ska informeras innan åtgärden sker,
- d) rättighetsinnehavare att utföra normalt underhåll av vägområdet till väg 148 norr om reservatet. Om träd behöver fällas eller tas bort i reservatet i samband med underhållet så ska åtgärden samrådas med förvaltaren,
- e) att dra fram nya vattenledningar för det allmännas behov i anslutning till väg 148.
- f) att kultur- och fornlämningar i området vårdas och synliggörs,
- g) länsstyrelsen att undersöka skadade fornlämningar och plats där fornfynd påträffats,
- h) myndigheter inom totalförsvarets militära del att bedriva verksamhet eller genomföra åtgärder och underhåll kopplat till militär verksamhet inom naturreservatet. Största möjliga försiktighet och hänsyn till natur- och kulturmiljön ska alltid iakttas. Åtgärder som kan komma att väsentligt förändra natur- och kulturmiljön ska samrådas med länsstyrelsen.

B Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken om vad ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet förpliktas att tåla

1. röjning och uppmärkning av reservatsgränsen, samt borttagning av reservatsmarkeringar längs med den del av fastighetsgränsen på Tingstäde Furbjärs 1:33 som inte utgör gräns för naturreservatet,
2. uppsättning och underhåll av skyltar med information om reservatet,
3. betesdrift eller annan hävd (inklusive uppförande och underhåll av stängsel, grindar och stängselgenomgångar) inom området,
4. slåtter i våtmarkerna,
5. igenläggning av de diken som är markerade i beslutskartan, bilaga 1, för att återställa rikkärren och skogarna till en mer gynnsam hydrologi,
6. småskalig markstörning för att gynna etablering av nipsippa, exempelvis fläckbränning och krattning. Eldning får dock inte ske på fastigheterna Tingstäde Furbjärs 1:33 och 1:32,
7. natur- och kulturvårdsinriktad röjning, plockhuggning, luckhuggning och hamling, i varierande omfattning utifrån markens kulturprägel,

8. veteranisering av träd. Veteranisering innebär att du skadar trädet så att det åldras i förtid,
9. transplantering av ringlav med bålsexemplar tagna inom naturreservatet,
10. användning av nödvändiga beprövade metoder i syfte att bekämpa invasiva arter,
11. användning av nödvändiga beprövade skötselmetoder i syfte att bevara naturvärden och kompensera för förlust av naturvärden som hotas av invasiva arter,
12. anläggning, utmärkning och underhåll av stigar och leder,
13. underhåll av befintliga vägar,
14. uppförande av parkeringsplats på den plats som är markerad i beslutskartan, bilaga 1,
15. uppförande och underhåll av anordningar för besökare, t.ex. bänkbord, vindskydd och dass,
16. borttagning av skrot, upplag och stängselrester som inte används,
17. borrhning av brunn för betesdjurens och/eller friluftslivets behov,
18. undersökning och dokumentation av mark, vegetation samt växt- och djurliv i uppföljningssyfte.

C Föreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas och vistas och om ordningen i övrigt i naturreservatet

Utöver vad som i övrigt gäller är det förbjudet att inom reservatet:

1. föra motordrivet fordon annat än på de vägar som markerats i beslutskartan, bilaga 1,
2. elda.

Det är förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd:

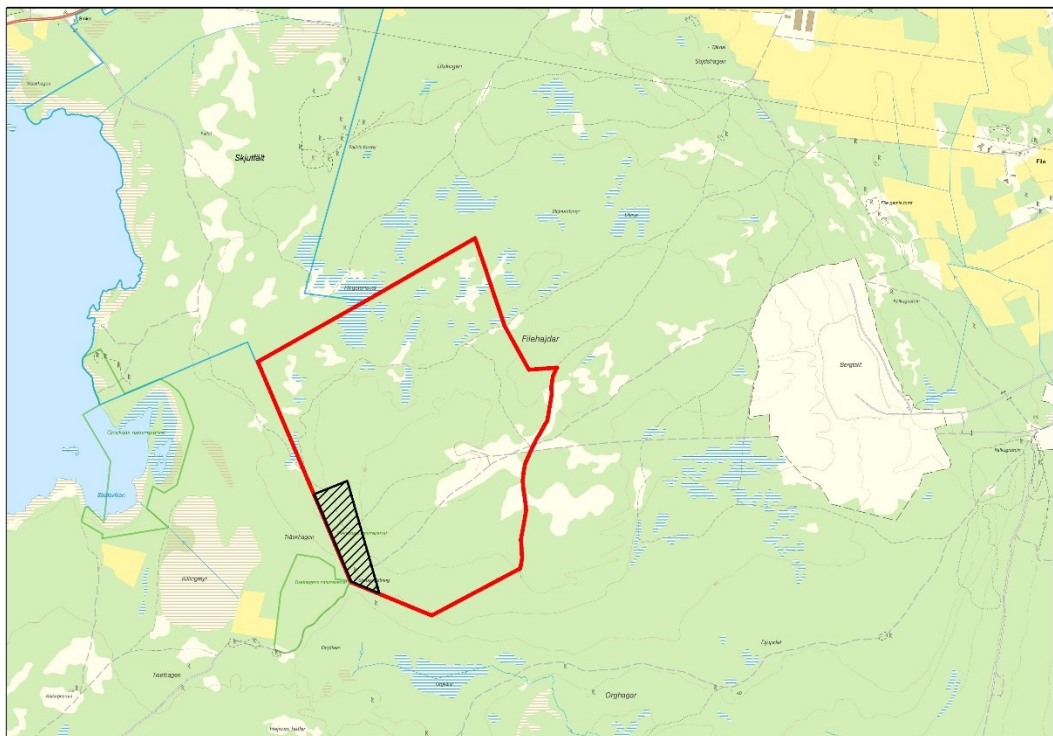
3. använda området för organiserade tävlingar, organiserad lägerverksamhet eller liknande, med fler deltagare än 50 personer,
4. samla in djur, växt, svamp eller lav för vetenskapliga eller andra studier, eller på andra sätt skada eller störa växt- och djurlivet i dessa syften. Det är tillåtet att plocka svamp och bär för husbehov.

Föreskrifterna C3 och C4 ovan ska inte utgöra hinder för mindre exkursioner i kunskapsspridande syfte, där även insamling av marksvamp ingår.

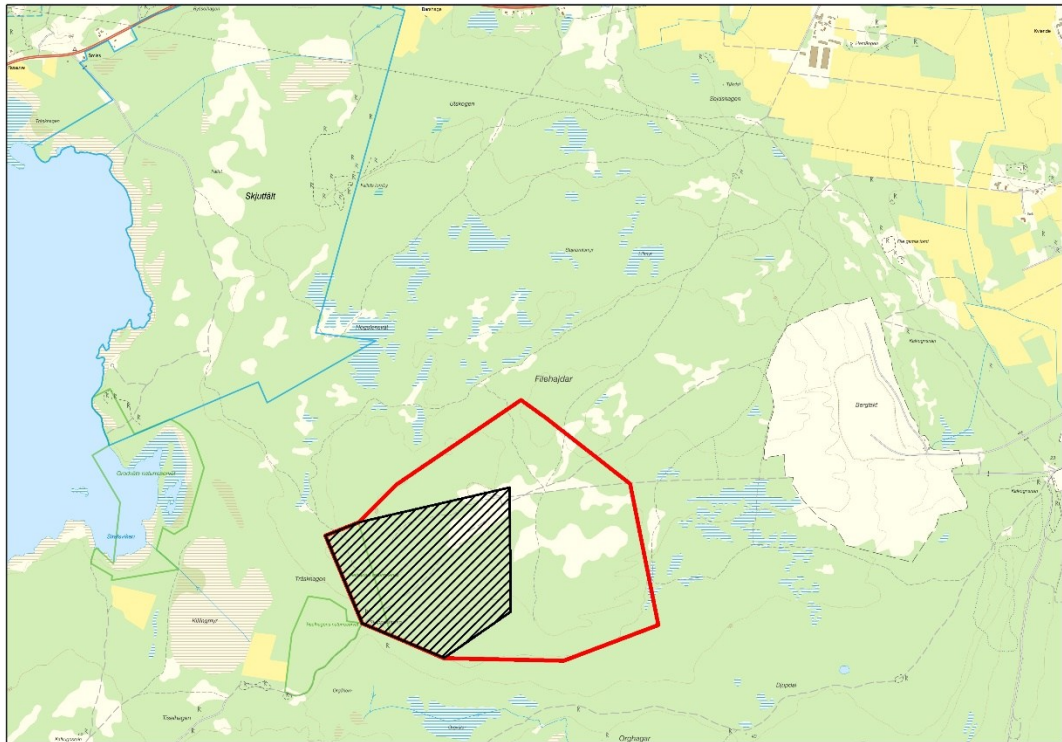
Beskrivning av ärendet

Ärendets beredning

Filehajdar och dess närområde har länge varit uppmärksammat för sina höga naturvärden. Redan år 1941 föreslog professor i växtbiologi Rutger Sernander vid Uppsala universitet att området vid Hejnum hällar, Hejnum Kallgate och Bojsvätar skulle sättas av som "rikspark" på grund av dess stora betydelse som naturminneskomplex i gotländsk och svensk naturhistoria. I början av 1970-talet skrev dåvarande Gotlands Naturvårdsförening till länsstyrelsen och framhöll behovet av skydd för området. I nyckelbiotopsinventeringen på 1990-talet utmärkte sig Filehajdar särskilt, bl.a. genom Gotlands största population av ringlav. På grund av planerade avverkningar i området påbörjade länsstyrelsen ett arbete med bildande av ett naturreservat som då var tänkt att bli cirka 200 hektar stort. Området framgår av figur 1 nedan. Efter synpunkter från markägaren (Cementa AB) slutade det dock med ett 10 hektar stort naturreservat, bildat år 1997 (se figur 1). Marken i naturreservatet överfördes då till Naturvårdsverkets ägo. I samband med bildandet av naturreservatet skrevs också en överenskommelse med Cementa AB, som hade köpt tillbaka avverkningsrätterna på hela sin fastighet, att inte avverka skogen på de resterande 190 hektaren förrän det var aktuellt att bryta kalk där.

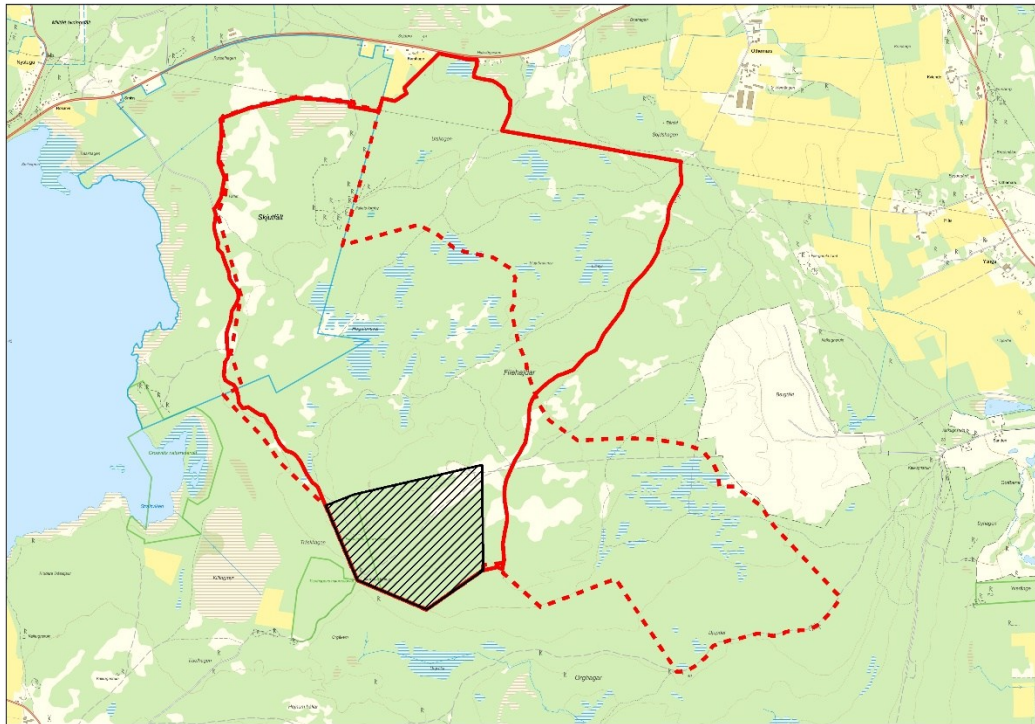
Figur 1. Tilltänkt naturreservat på 1990-talet på cirka 200 hektar (röd linje) och det naturreservat som beslutades år 1997 på 10 hektar (svartstreckat område). © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Figur 2. Svartstreckat område är det Natura 2000-område som beslutades av regeringen år 2004 på 65 hektar. Rött streck markerar länsstyrelsens ursprungliga förslag till Natura 2000-område år 2003, på 173 hektar. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

I början av 2000-talet hade länsstyrelsen i Gotlands län ett regeringsuppdrag att föreslå nya Natura 2000-områden, bland annat för arten nipsippa. Länsstyrelsen föreslog år 2003 ett 173 hektar stort område på Filehajdar, inklusive det befintliga naturreservatet, se figur 2 ovan. Efter synpunkter från Cementa AB föreslog länsstyrelsen i slutändan ett 65 hektar stort område som beslutades av regeringen år 2004, se figur 2 ovan.

År 2014 fick länsstyrelsen ännu ett regeringsuppdrag att föreslå nya och utvidgade Natura 2000-områden på Gotland. År 2015 föreslog länsstyrelsen bland annat en utvidgning av Natura 2000-området Filehajdar till ett 632 hektar stort område, se figur 3 nedan. Naturvårdsverket återremitterade den del av förslaget som rörde Filehajdar till länsstyrelsen med ett uppdrag att utreda hela riksintresseområdet för naturvård Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg på drygt 8000 hektar, inför ett nytt förslag till nya och utvidgade Natura 2000-områden. Efter utredningen föreslog länsstyrelsen år 2016 flera nya och utvidgade Natura 2000-områden i riksintresseområdet. Även en utvidgning av Filehajdar föreslogs men nu med ändrad gräns, till ett område på sammanlagt 647 hektar, se figur 3 nedan. Naturvårdsverket skickade inte Filehajdar vidare till regeringen för beslut.

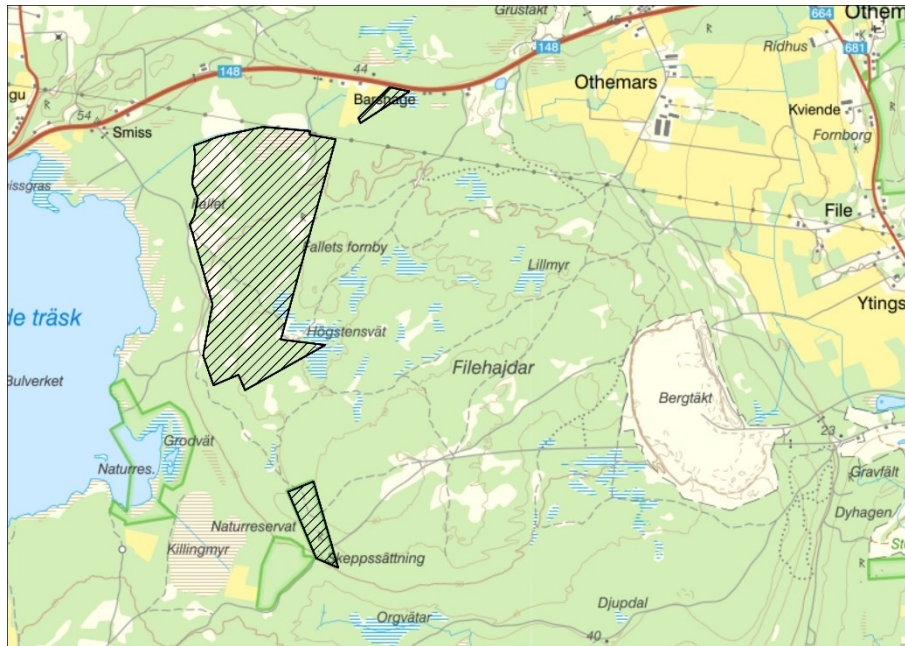

Figur 3. Svartstreckat område är befintligt Natura 2000-område. Rödstreckad linje markerar länsstyrelsens förslag till utvidgning av Natura 2000-området år 2015. Röd heldragen linje markerar länsstyrelsens förslag till utvidgning av Natura 2000-området år 2016. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Under Natura 2000-uppdraget år 2014–2016 påbörjades en diskussion med de berörda markägarna på Filehajdar om ersättning enligt ersättningsreglerna i 31 kap miljöbalken inför bildande av naturreservat. Stora delar av Filehajdar, utom Cementa AB:s fastighet, värderades för ett blivande naturreservat på markägarnas begäran. Länsstyrelsen tecknade år 2016 en överenskommelse om intrångsersättning med markägaren till fastigheten Othem Barshage 1:24. Övriga markägare valde att inte teckna en överenskommelse med länsstyrelsen om ersättning. I stället sålde de, med undantag från ett skifte, sin mark på Filehajdar till Cementa AB.

År 2015 styckades fastigheten Tingstäde Furbjärs 1:33 av och överfördes från Fortifikationsverket till Naturvårdsverket i syfte att bilda ett naturreservat.

År 2019 valde länsstyrelsen att påbörja arbetet med utvidgningen av Filehajdar naturreservat samt med ett nytt beslut och en ny skötselplan. Den markåtkomst som var klar vid den tidpunkten framgår av figur 4 nedan.

Figur 4. Svartstreckat område visar det område med klar markåtkomst som Länsstyrelsen började arbeta med att ta fram beslut och skötselplan för år 2019. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Skälen till att arbetet påbörjades trots en uppsplittrad avgränsning av naturreservatet var att:

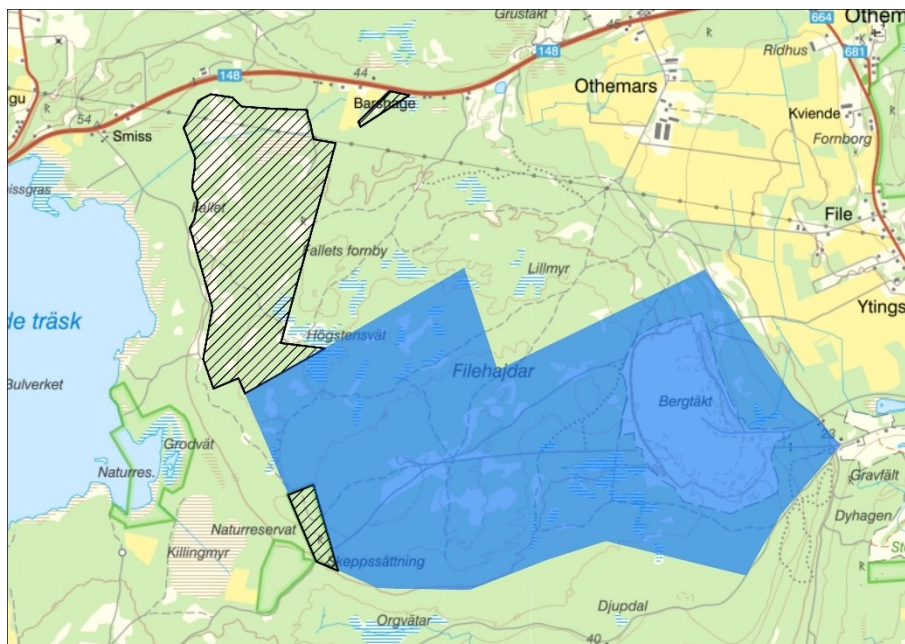
- Det befintliga naturreservatet Filehajdar behöver ett nytt beslut, och en skötselplan som tillåter mer skötsel än det gamla beslutet, för att områdets naturvärden ska bevaras på sikt.
- Fastigheten Tingstäde Furbjärs 1:33 behöver skötsel för att bibehålla sina natur- och friluftsvärden. Utan ett beslut med skötselplan kommer inte denna nödvändiga skötsel att komma till skott.
- Fastigheten Othem Barshage 1:24 har ersatts för bildande av naturreservat. Det är viktigt att ett naturreservat bildas så snart som möjligt när en sådan ersättning har betalats ut.

Vid arbetet med naturreservatet år 2019 bedömde länsstyrelsen att Store och Lille Oxne myr, som tidigare bara ingått till hälften i det tilltänkta reservatet, borde ingå i sin helhet. Det möjliggör återskapande och skötsel av våtmarkerna, vilket är en prioriterad naturvårdsåtgärd med anledning av att Gotland är ett starkt utdikad län och behöver öka sin vattenhållande förmåga. Samma år inleddes samtal med markägaren Fortifikationsverket om möjligheten att inkludera dessa våtmarker i naturreservatet. I september 2021 stod det klart att våtmarkerna kunde inkluderas i reservatet och reservatet fick sin nuvarande avgränsning.

Förslaget till beslut var på remiss 12 oktober-12 december 2021. Trafikverket och Region Gotland begärde och fick beviljat förlängd

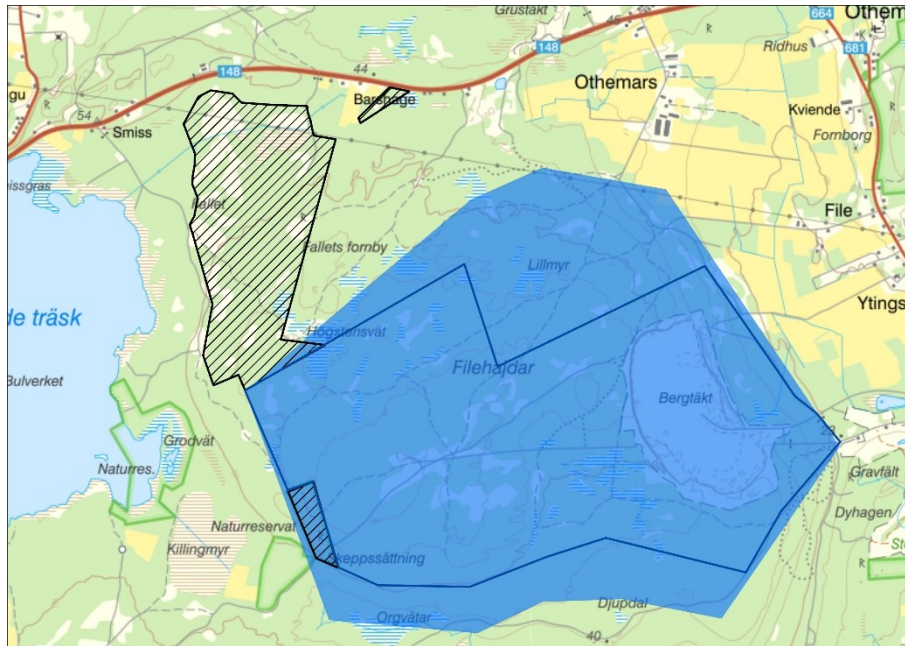
svarstid till 22 december 2021 respektive 15 februari 2022. Även Cementa AB fick förlängd svarstid till den 15 februari 2022. Under år 2022 bearbetades synpunkterna. Inkomna synpunkter och hur länsstyrelsen har hanterat dessa framgår av bilaga 4. Länsstyrelsen valde att inte gå till beslut år 2022.

Den 13 december 2022 pekade Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) ut delar av hällmarkskomplexet Filehajdar som ett område av betydelse för totalförsvaret, se figur 5 nedan. Det utpekade området, som hade samma avgränsning som dåvarande riksintresse för värdefulla ämnen eller material, gränsade till den föreslagna utvidgningen av naturreservatet. Länsstyrelsen skickade den 19 december 2022 en remiss till MSB om utvidgningen av naturreservatet. MSB svarade på remissen den 6 februari 2023. Synpunkterna framgår av bilaga 4. Länsstyrelsen valde att avvakta beslut och ärendet lades vilande.

Figur 5. Svartstreckat område är det utvidgade naturreservatet Filehajdar. Blått område är dåvarande område av betydelse för totalförsvaret liksom dåvarande riksintresse för värdefulla ämnen eller material. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Den 3 september 2024 beslutade Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) om en utvidgning av riksintresset för värdefulla ämnen eller material på Filehajdar till 975 hektar, se figur 6. Utvidgningen innebär att riksintresset överlappar den föreslagna utvidgningen av naturreservatet med tre hektar. Det innebär även att det befintliga naturreservatet inkluderades i riksintresset.

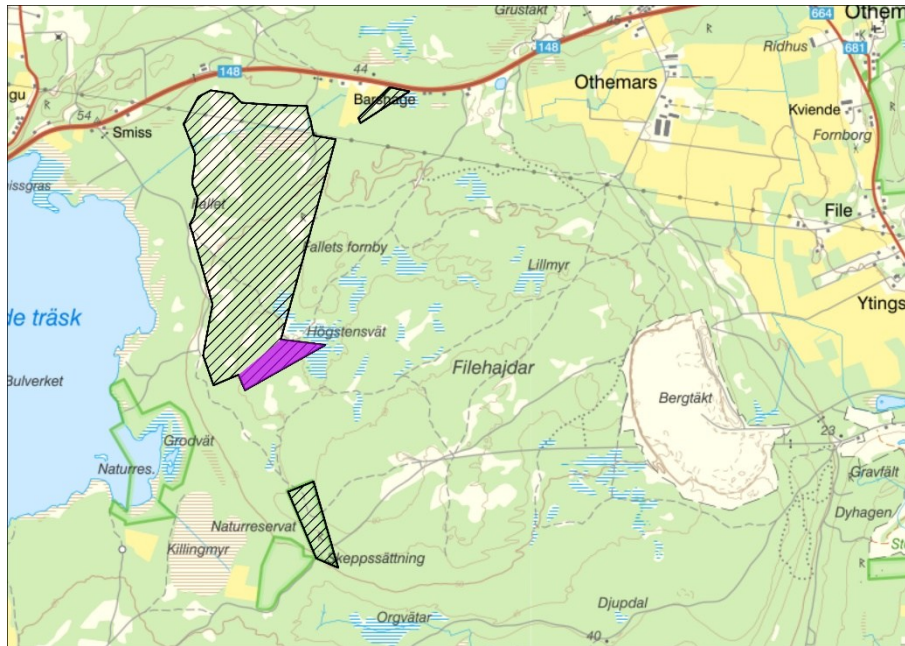

Figur 6. Svartstreckat område är det utvidgade naturreservatet. Området avgränsat med mörkblå linje är det tidigare riksintresset för värdefulla ämnen eller material. Blått område är det utvidgade riksintresset för värdefulla ämnen eller material. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

I slutet av september 2024 beslöt Länsstyrelsen att ärendet skulle göras klart för beslut. Den 29 september 2024 gavs SGU möjlighet att komplettera sitt yttrande från år 2021, med anledning av den nyligen beslutade utvidgningen av riksintresset för värdefulla ämnen eller material på Filehajdar. Den 26 september 2024 skickades en förfrågan till MSB med begäran om förtydligande kring det yttrande de skickade in i februari 2023. Både SGU och MSB kompletterade sina yttrande under oktober 2024 och synpunkterna framgår av bilaga 4. MSB informerade samtidigt om att de höll på att utreda ett riksintresse för totalförsvaret på Filehajdar, med samma avgränsning som det utvidgade riksintresset för värdefulla ämnen eller material. Länsstyrelsen valde att avvakta beslut och ärendet lades vilande.

Den 1 november 2024 tillträdde en ny landshövding på Gotland. Efter en intern utredning (ärende 5037-2024) beslutades hon vara jävig i detta reservatsärende med anledning av hennes tidigare uppdrag som generaldirektör på MSB.

Den 5 november 2024 tecknades ett avtal mellan Naturvårdsverket och Heidelberg Materials Cement Sverige AB (f.d. Cements AB), där Naturvårdsverket avyttrade åtta hektar av fastigheten Tingstäde Furbjärs 1:33 till bolaget som en del i en större markbytesaffär, se figur 7.

Figur 7. Svartstreckat område är det utvidgade naturreservatet. Det lila området är det åtta hektar stora område som Naturvårdsverket har avyttrat till Heidelberg Materials Cement Sverige AB. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Den 20 januari 2025 beslutade MSB att utvidga området av betydelse för totalförsvaret till att på Filehajdar ha samma gränser som det utvidgade riksintresset för värdefulla ämnen eller material. Samtidigt valde MSB att inte gå vidare med att peka ut ett riksintresse för totalförsvaret på Filehajdar.

Den 4 april 2025 förordnades landshövdingen i Blekinge län Ulrica Messing som beslutsfattande i ärendet.

Med anledning av förordnandet beslöt länsstyrelsen att återigen göra klart ärendet för beslut.

Den 4 april 2025 skickade länsstyrelsen ut en förfrågan till MSB om de vill komplettera sitt yttrande från februari 2023 och oktober 2024, med anledning av utvidgningen av området av betydelse för totalförsvaret. Svar inkom den 16 april 2025. Ett förtydligande inkom den 6 maj 2025.

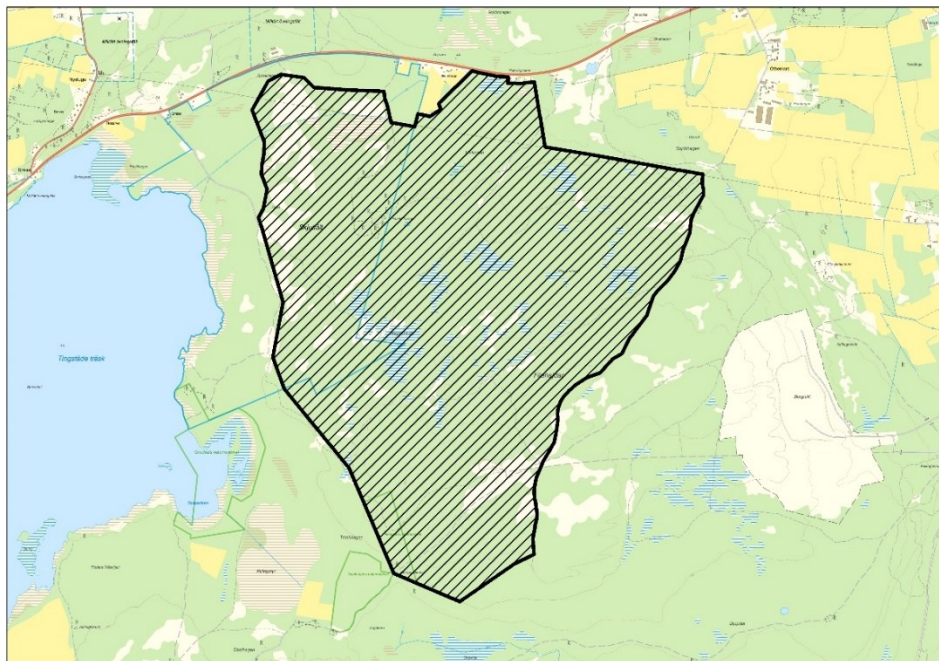
Den 4 april 2025 skickade länsstyrelsen också ut ett föreläggande enligt 24 § områdesskyddsförordningen till Heidelberg Materials Cement Sverige AB om att yttra sig över den föreslagna utvidgningen. Svar inkom den 8 maj 2025.

Sedan tiden för remissen år 2021 har kriterierna för att skicka remiss till Riksantikvarieämbetet ändrats. Riksantikvarieämbetet fick därför inte en remiss år 2021 men ska med dagens kriterier få en remiss. Den

14 april 2025 skickade länsstyrelsen därför ut en remiss till Riksantikvarieämbetet. Svar inkom den 24 april 2025.

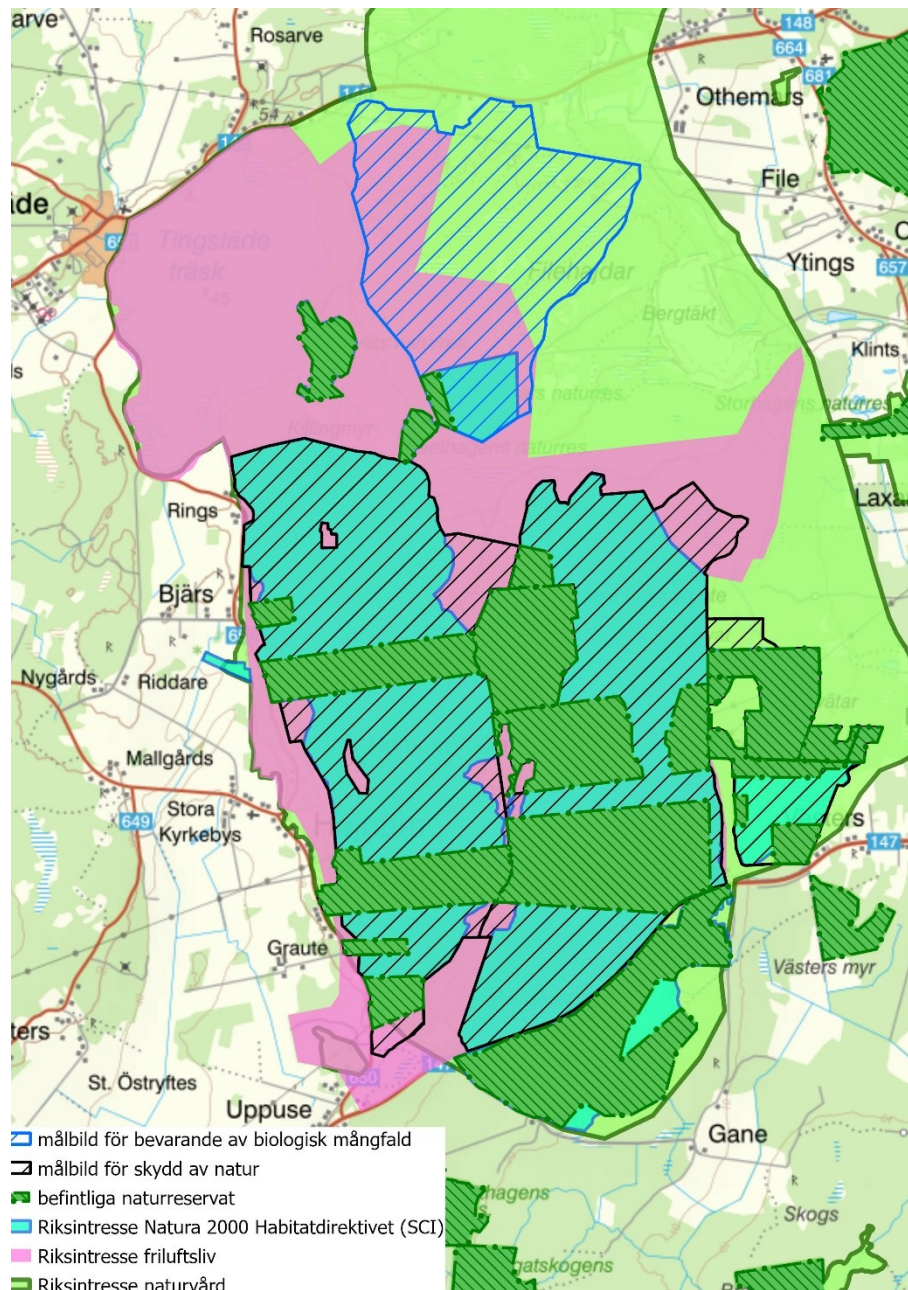
Långsiktigt bevarandemål

För att natur- och friluftsvärdena på hållmarkskomplexet Filehajdar, inklusive de arter och naturtyper som är utpekade i Natura 2000-området, ska bevaras långsiktigt behöver ett betydligt större område än nuvarande naturreservat bevaras. Det nuvarande reservatet innefattar bara en liten del av de arter och naturtyper som finns på Filehajdar. För att arter ska kunna överleva långsiktigt och för att ekosystem ska kunna upprätthålla sina funktioner och fortsätta producera de ekosystemtjänster som vi människor är beroende av så behöver vi skydda ekologiska helheter. Filehajdar är en sådan ekologisk helhet, för både skogar, hållmarker och våtmarker. Figur 8 visar på det minsta område som behöver bevaras för att bevara merparten av hållmarkskomplexets natur- och friluftsvärden på lång sikt utifrån dagens kunskapsläge. Här ingår merparten av de skyddsvärda arter, inklusive nipsippa, som är funna på Filehajdar. (Ett undantag att notera är en av de två största förekomsterna av arten vädnätfjäril i brottets sydvästra kant.) Här ingår även merparten av den mosaik av skyddsvärda naturtyper som har skapat den rika mångfalden på Filehajdar. Området är också tillräckligt stort för att kunna hysa livskraftiga populationer av merparten av Filehajdars skyddsvärda arter. Området i figur 8 motsvarar det område som föreslogs som Natura 2000-område av länsstyrelsen år 2016.

Figur 8. Svartstreckat område är det minsta område som länsstyrelsen bedömer behöver bevaras för att bevara arter och naturtyper långsiktigt och i ett gynnsamt tillstånd på Filehajdar. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Med anledning av att det finns motstående riksintressen på Filehajdar kommer länsstyrelsen i dagsläget att avvakta ytterligare formellt skydd. Det är dock viktigt att markägare och sakägare på Filehajdar har kännedom om vilket område länsstyrelsen bedömer behövs för att bevara den biologiska mångfalden. Detta för att kunna uppfylla alla krav i miljöbalken vid framtida åtgärder i området.

Figur 9. Kartan visar de områden (svart- och blåstreckade) som behöver bevaras, utifrån dagens kunskapsläge, för att merparten av häll- och våtmarkskomplexets arter och naturtyper ska bevaras på lång sikt i ett gynnsamt tillstånd. Grönstreckade områden är befintliga naturreservat, turkosa områden är Natura 2000-områden, det rosa området är riksintresse för friluftsliv och ljusgröna områden är riksintresse för naturvård. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Filehajdar utgör tillsammans med Hejnum hållar, Hejnum Kallgate, Bojsvätar och Bälsalvret ett stort, sammanhängande håll- och våtmarkskomplex med unika naturvärden. I de övriga områdena pågår ett aktivt arbete med områdesskydd för att långsiktigt bevara natur- och friluftsvärdena i detta håll- och våtmarkskomplex. Figur 9 ovan visar befintliga naturreservat i området (innan detta beslut är fattat) samt målbilden för ett långsiktigt skydd av natur- och friluftsvärdena i de övriga områdena utifrån dagens kunskapsläge. Figuren visar även målbilden för bevarande på Filehajdar samt området av riksintresse för friluftsliv.

Motivering till beslutet

Motiv till utvidgning av naturreservatet

Enligt 7 kap. 4 § miljöbalken (hädanefter MB) får länsstyrelsen förklara ett mark- eller vattenområde som naturreservat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer, återställa värdefulla naturmiljöer och återställa livsmiljöer för skyddsvärda arter.

Filehajdar är ett biologiskt och geologiskt mycket värdefullt område som innehåller både värdefulla naturmiljöer, skyddsvärda arter och är ett besöksmål i enlighet med vad som anges under rubriken ”Skälen för beslutet” ovan.

Det södra delområdet har varit skyddat som naturreservat sedan år 1997. Redan vid bildandet stod det klart att det behövde skyddas ett mycket större område för att naturvärdena skulle bevaras långsiktigt. Den kunskap som har framkommit genom åren och fram till idag har stärkt den bilden, se till exempel rubrikerna Ärendets beredning och Ekosystemtjänster. Utvidgningen omfattar liknande naturmiljöer och arter som i det ursprungliga reservatet och i Natura 2000-området Filehajdar. Utvidgningen stärker därför värdena i båda dessa befintliga skydd. Ett exempel är nipsippa, som är en utpekad art i Natura 2000-området. Den förekommer sparsamt på Tingstäde Furbjärs 1:33 och med rätt skötsel kan den öka i utbredning på fastigheten.

Det är ett angeläget allmänt intresse att naturreservatet Filehajdar, med dess arter och livsmiljöer, bevaras och främjas långsiktigt. För att garantera området det skydd och den skötsel som behövs för att bevara naturvärdena långsiktigt är det motiverat att skydda området som naturreservat.

För att naturvärdena på hållmarkskomplexet Filehajdar, inklusive de arter och naturtyper som är utpekade i Natura 2000-området, ska bevaras långsiktigt behöver ett mycket större område än både det gamla och det utvidgade naturreservatet bevaras. Utvidgningen ska

därför ses som en del i arbetet att långsiktigt bevara naturvärdena på Filehajdar.

Föreskrifter för naturreservatet

Enligt 7 kap. 5 § MB ska i ett beslut om att bilda naturreservat de inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden som behövs för att uppnå syftet för reservatet anges, såsom förbud mot bebyggelse, uppförande av stängsel, upplag, schaktning, täkt, uppodling, dikning, plantering, avverkning, jakt, fiske och användning av bekämpningsmedel. En inskränkning får innebära att tillträde till området förbjuds under hela eller delar av året.

Enligt 7 kap. 6 § MB får länsstyrelsen, om det behövs för att tillgodose syftet med ett naturreservat, förplikta ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet att tåla de inträngsåtgärder som krävs för att tillgodose syftet med skyddet.

Enligt 7 kap. 30 § MB får föreskrifter om rätten att färdas och vistas inom ett område som skyddas enligt 7 kap. MB och om ordningen i övrigt inom området meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, om det behövs för att tillgodose syftet med skyddet. Föreskrifterna gäller omedelbart, även om beslutet överklagas. Enligt 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. får länsstyrelsen meddela föreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB.

Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § MB (A-föreskrifter)

Föreskrift 1-7 syftar till att förhindra fysisk skada på framför allt mark och berg, skog och vegetation samt hydrologi. Åtgärderna som förbjuds bedöms kunna orsaka så stor skada på och förändring av naturmiljön att den biologiska mångfalden påverkas negativt.

Föreskrift 8 syftar till att förhindra att den naturliga och artrika flora och fauna som finns i området påverkas negativt av den skadliga inverkan som bekämpningsmedel och växnäringsämnen har.

Föreskrift 9 syftar till att förhindra att den naturliga och artrika flora och fauna som finns i området, med dess lokala genetiska material, slås ut eller förändras negativt på grund av införsel av arter utifrån.

Åtgärderna i föreskrifterna 10-12 är endast tillståndspliktiga, inte helt förbjudna. Att söka tillstånd är kostnadsfritt och det krävs inga särskilda skäl i ansökan, till skillnad från att söka dispens från ett förbud i föreskrifterna. Tillståndsplikten används i de fall där Länsstyrelsen har bedömt att en åtgärd eller en verksamhet kan bli aktuell. Den ska också vara möjlig att utföra, åtminstone i viss omfattning, utan att det strider mot syftet med reservatet. Det kan

dock finnas behov av särskilda krav på utformning, lokalisering, med mera.

Föreskrift 10 syftar till att reglera utformningen av eventuella framtida arkeologiska undersökningar i vetenskapligt syfte inom området, så att de inte strider mot reservatets syfte. I ett så arkeologiskt intressant område som Fallets fornby kan det bli aktuellt med arkeologiska undersökningar. De har ett viktigt allmänintresse, samtidigt som de kan bidra till områdets upplevelsevärden. Detta anses vara ett särskilt skäl, därför är åtgärden endast tillståndspliktig.

Föreskrift 11 syftar till att reglera utformningen av nya borrhål för att mäta grundvattennivå och -kvalitet. Det kan behöva tas upp nya borrhål på Filehajdar för att mäta grundvattennivå och -kvalitet. Detta för att skaffa tillräcklig kunskap i pågående och kommande täktprövningar. Det är viktigt för att säkerställa att eventuellt fortsatt kalkbrytningen på Filehajdar inte skadar intilliggande vattentäkter och naturmiljöer. Ett borrhål bör kunna tas upp utan att skada reservatets naturmiljöer, förutsatt att det anläggs på rätt plats med rätt tillvägagångssätt. I en tillståndsprövning kan både lokaliseringen av borrhålet styras och försiktighetsmått kan vidtas vid anläggning och drift.

Föreskrift 12 syftar till att reglera utformningen av åtgärder för att säkra funktionen, eller som vattenskyddsåtgärd, för väg 148. Det kan exempelvis röra sig om dikning, dagvattenhantering och täta diken. Troligtvis kommer de flesta skyddsåtgärder att hamna utanför naturreservatet, men beroende på behovet och utformningen så skulle vissa åtgärder kunna hamna innanför. Naturreservatets värden är lägre just i anslutning till väg 148, det kan därför vara möjligt att genomföra vissa av dessa åtgärder inom naturreservatet utan att äventyra syftet. Detta kan styras i en tillståndsprövning. Att skydda Tingstäde vattentäkt är ett viktigt allmänintresse, liksom att säkra funktionen av väg 148.

Undantag a) syftar till att möjliggöra skötseln av området för att uppnå syftet med skyddet. Undantag b) till d) är motiverade utifrån att underhåll av befintliga vägar och ledningar kan genomföras utan att påverka naturmiljön påtagligt negativt, att det fyller en viktig funktion för allmänhet och nyttjanderättshavare samt att det i flera fall finns nyttjanderätter knutna till underhållet. Nedtagna träd kan även placeras så de kommer till nytta för mångfalden av insekter i området.

Undantag e) är motiverat utifrån att vattenledningar för det allmännas behov är ett viktigt allmänintresse. Närheten till Tingstäde vattentäkt gör att det kan finnas ett behov av nya vattenledningar i framtiden. Då är det Barshage-området som kan komma att påverkas, eftersom det ligger längs med väg 148. Troligtvis kommer delar av arbetsområdet runt vattenledningen hamna utanför reservatet. Delar kan dock komma

att hamna innanför reservatet, om det bästa valet av sträckning går söder om väg 148. Eftersom Barshage-området har lägre naturvärden än övriga skogar i reservatet så bedöms åtgärden kunna genomföras utan att skada reservatets syfte.

Undantag f) och g) är motiverade genom att åtgärderna kan genomföras utan någon negativ påverkan på naturmiljön. Undantagen behövs för att Länsstyrelsen ska kunna uppfylla kulturmiljölagens 2 kap. 7 och 8 §§ om det i framtiden uppstår behov.

Undantag h) är motiverad för att reservatet inte påtagligt ska försvåra Försvarsmaktens verksamhet inom riksintresse för totalförsvaret. Undantaget är formulerat så att största möjliga hänsyn till områdets natur- och kulturvärden ska tas. Samrådsplikten i föreskriften bedöms fånga upp verksamheter som kan kräva tillstånd enligt 7 kap. 28a § miljöbalken.

Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § MB (B-föreskrifter)

Föreskrift 1–2 och 12–17 syftar till att bibehålla och öka reservatets tillgänglighet och uppnå reservatets syfte kopplat till friluftslivet. Föreskrift 1 är också nödvändig för att befästa reservatets juridiska status.

Föreskrift 3–9 och 16 syftar till att möjliggöra naturvårdande skötsel av reservatet. Skötselåtgärderna är de som med dagens kunskap bedöms mest lämpliga för att gynna områdets ingående naturmiljöer och arter samt bibehålla och utveckla den biologiska mångfalden. Skötselåtgärderna bedöms även stärka tillgängligheten och reservatets värde för friluftslivet.

Anledningen till att eldning inte får ske på fastigheterna Tingstäde Furbjärs 1:33 och 1:32 är på grund av deras historik som skjutfält. Det finns troligtvis rester av finkalibrig ammunition i området och dessa kan smälla av när det brinner. Det kan upplevas obehagligt och det kan riskera att sprida elden.

Föreskrift 9 finns med på grund av att ringlaven har minskat kraftigt och utan känd orsak på Filehajdar mellan år 2007 och 2017. I första hand ska ringlaven bevaras i området genom återkommande naturvårdsröjningar och naturlig spridning. Om ringlaven fortsätter att minska kraftigt bedömer dock länsstyrelsen att röjning och naturlig spridning behöver kompletteras med transplantering tills den negativa trenden vänder. Detta även på grund av att flera värdträd- och buskar har dött i de senaste årens torka och att ringlaven på dessa träd och buskar på sikt kommer att dö.

Föreskrift 10–11 syftar till att möjliggöra bekämpning av invasiva arter, men också att kompensera för den förlust av biologisk mångfald som invasiva arter orsakar. Med invasiva arter menas de arter som är

upptagna i EU:s förteckning över invasiva arter, de arter som placerats i de högre riskklasserna i Artdatabankens risklista för främmande arter samt patogener med stor negativ påverkan på reservatets naturvärden (exempelvis svampen som orsakar almsjuka). Invasiva arter är ett stort och växande hot mot biologisk mångfald då de kan konkurrera ut inhemska arter, förändra näringskedjor eller helt förändra naturmiljöer. I naturreservatet förekommer idag spärroxbär, en buske som klassats i den högsta riskkategorin i Artdatabankens risklista för främmande arter. På grund av invasiva arters stora och ökande utbredning i Sverige och i världen är det sannolikt att flera arter kommer spridas in i området i framtiden. Det är därför viktigt att det finns föreskrifter som tillåter bekämpning.

Föreskrift 18 syftar till att kunna följa upp reservatets naturmiljöer och arter för att kunna anpassa skötsel och skötselplan i framtiden om naturmiljöerna och arterna visar på negativa trender. Uppföljningen är även viktig för att kunna följa utvecklingen av biologisk mångfald och naturmiljöer på regional, nationell och internationell nivå.

Föreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB (C-föreskrifter)

Föreskrift 1 syftar till att minska störningen på friluftslivet och på natur- och kulturmiljön. Genom reservatet går flera mindre körvägar som bland annat har uppstått av den tidigare militära övningsverksamheten. Om dessa små vägar nyttjades av motordrivna fordon skulle reservatets känsliga naturmiljöer, främst alvarmarkerna, påverkas negativt. Även upplevelsen av det stora och relativt opåverkade friluftsområdet skulle störas.

Föreskrift 2 är motiverat då stora delar av naturreservatet är ett före detta skjutfält där det troligtvis finns rester av finkalibrig ammunition som kan smälla av när det brinner. Det är svårt att rikta ett förbud för allmänheten till enstaka fastigheter, därav ett totalförbud mot att elda. Det finns i dagsläget ingen lämplig plats för reservatsförvaltningen att anlägga en grillplats på. Annars hade ett alternativ till förbudet kunnat vara att endast tillåta eldning på iordninggjorda grillplatser.

Föreskrift C3 och C4 är tillståndspliktiga.

Föreskrift 3 syftar till att undvika konflikt mellan olika friluftslivsintressen, men även att motverka störning på växt- och djurlivet. Den syftar därför på verksamheter som skulle kunna ha en störande effekt på friluftslivet och på växt- och djurlivet i området. Tävlingar med fler deltagare än 50 personer bedömer länsstyrelsen kan få en sådan störning. Det går dock att anpassa sådana verksamheter så att störningen minimeras, vilket kan göras i en tillståndsprövning. Det är viktigt att reservatet erbjuder möjlighet till friluftsliv även för större verksamheter.

Föreskrift 4 är motiverad då Filehajdar är ett område med flera sällsynta arter, främst väddnåtfjäril och nipsippa, som ingår i olika studier och försök i samband med de pågående kalktäktsprövningarna. Föreskriften syftar till att kunna reglera påverkan på arterna så de inte påverkas negativt, samt att kunna ta del av studieresultatet för eventuell anpassning av skötseln eller i kommande skyddsarbete.

Undantaget till föreskrifterna C3 och C4 är motiverat då exkursioner av det slaget är relativt vanligt förekommande på Gotland och de bidrar till att tillgängliggöra och sprida kunskap om naturreservatet. De bedöms inte få någon negativ påverkan på vare sig naturvärden eller friluftsvärden.

Synnerliga skäl för upphävande av beslut

Enligt 7 kap. 7 § MB första stycket får länsstyrelsen helt eller delvis upphäva beslut som den har meddelat enligt 4–6 §§, om det finns synnerliga skäl. Bestämmelsen är grundad på tanken att inrättande av naturreservat ska ske för att skapa ett definitivt skydd och att avsteg från endast ska kunna ske undantagsvis (prop.1997/98:45, del 2 s. 469).

Det ursprungliga naturreservatet Filehajdar ska enligt skötselplanen, som är kopplad till beslutet, utvecklas helt fritt. Det nya beslutet tillåter naturvårdande skötsel av naturreservatet, exempelvis röjning, vilket innebär ett delvis upphävande av tidigare beslut. Konsekvenserna av ett delvis upphävande av beslutet utreds i bilaga 3. De synnerliga skälen för att delvis upphäva naturreservatet Filehajdar specificeras nedan:

Det befintliga naturreservatet Filehajdar är en del av Natura 2000-området Filehajdar med ett av de främsta syftena att bevara Europas största population av Natura 2000-arten nipsippa. Nuvarande skötselinriktning bedöms på sikt missgynna de nipsippor som växer i reservatet. Nipsippan är beroende av viss markstörning för att etablera nya plantor och befintliga plantor kan konkurreras ut av alltför kraftig igenväxning. De ingående naturtyperna trädklädd betesmark (skogsbete) och alvar bedöms också missgynnas av fri utveckling, då båda naturtyperna kräver skötsel i olika utsträckning för att bevara sina naturvärden. En annan viktig art i reservatet, ringlaven, bedöms på sikt också hotas av fri utveckling i skogen, då den främst trivs i halvöppna miljöer och kan missgynnas av igenväxning.

Sammanfattningsvis bedömer länsstyrelsen att skötselinriktningen i den tidigare skötselplanen missgynnar både utpekade arter och naturtyper enligt art- och habitatdirektivet i Natura 2000-området Filehajdar, liksom andra skyddsvärda arter i naturreservatet. Länsstyrelsen bedömer att detta är ett synnerligt skäl till ett delvis upphävande av befintligt beslut.

Miljökvalitetsmål

Beslutet ger ett långsiktigt skydd till hållmarker, skogar och våtmarker med höga naturvärden samt till en rik biologisk mångfald med många sällsynta arter. Beslutet bidrar därmed till att uppfylla miljökvalitetsmålen *Ett rikt växt- och djurliv*, *Levande skogar* och *Myllrande våtmarker*. Då merparten av områdets naturmiljöer är hävdgynnade och föreslås en hävdbetingad skötsel, bidrar beslutet även till att uppfylla miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*.

Våtmarker och stabila skogsekosystem fungerar buffrande i sin förmåga att hålla vatten och näringsämnen. Återskapande av våtmarkerna Store och Lille Oxne myr ökar reservatets vattenhållande förmåga, vilket bidrar till miljökvalitetsmålet *Grundvatten av god kvalitet*. Det långsammare och jämnare flödet ut i Tingstädeträsk kommer även resultera i minskade närings- och partikelutsläpp till träsket, vilket bidrar till miljökvalitetsmålet *Levande sjöar och vattendrag*.

Ekosystemtjänster

Filehajdar hyser en variation av friska och motståndskraftiga ekosystem. Naturmiljön bidrar till att bevara biologisk mångfald och artrikedom långsiktigt i Sverige och i världen. En stor mångfald av växter och djur försäkrar oss tillgång till alla nyttor arterna bidrar med i ekosystemen och som vi är beroende av, såsom pollinering, nedbrytning och näringsåterförsel, jordbearbetning, predation av skadedjur på grödor och plantor och tillväxt av skogen genom mykorrhizasvampar.

Reservatet får en lokal negativ påverkan på virkesproduktionen, då skogsbruk är förbjudet. Då merparten av skogen har låg tillväxt är påverkan ringa.

Reservatet får både en positiv och en negativ påverkan på klimatet. Den negativa påverkan kommer sig av att skogen inte kan avverkas för virke och biobränsle. Trävirke och biobränsle ersätter fossila produkter såsom betong och olja. Skogen kan därför inte bidra i full utsträckning till ett fossilfritt samhälle. Den positiva påverkan kommer sig av att både skogen och marken lagrar in kol. Kolinlagring motverkar växthuseffekten.

Reservatet hyser naturbetesmarker och ytterligare naturbetesmarker kan komma att restaureras. Dessa marker bidrar då positivt till den lokala köttproduktionen på Gotland.

Stora delar av reservatet ingår i vattenskyddsområdet för Tingstädeträsk. Det bidrar därmed till ett effektivt skydd av Tingstädeträsk vattenförekomst och säkerställande av Gotlands dricksvatten.

Områdets tillgänglighet bidrar till kulturella ekosystemtjänster, så som friluftsliv, turism, rekreation och hälsa. Området bidrar därmed till att uppfylla de friluftspolitiska målen, främst målet Skyddade områden som en resurs för friluftslivet.

Klimatanpassning

Restaureringen av Store och Lille Oxne myr är delvis en anpassning till ett förändrat klimat. I framtiden förväntas extremväder, både skyfall och torka, att öka. Våtmarker buffrar naturligt för extremväder genom att jämna ut vattenflöden. Våtmarker minskar därför risken för översvämningar samt urlakning av näringsämnen och partiklar. De motverkar även extrem uttorkning av marken.

Intresseprövning enligt 7 kap 25§ miljöbalken

Utvidgningen av naturreservat är en fråga som är angelägen för det allmänna, och som syftar till att uppfylla nationella och internationella mål om biologisk mångfald och ekosystem. Länsstyrelsen bedömer att inskränkningarna i enskilds rätt att använda mark och vatten inte går längre än vad som krävs för att syftet med skyddet ska tillgodoses (7 kap. 25 § miljöbalken). I denna bedömning ingår valet av område, reservatsföreskrifterna och avgränsningen av området.

Valet av område är motiverat utifrån områdets höga natur- och friluftsvärden, se rubriken ”Skälen för beslut”.

Reservatets A- och B-föreskrifter är inte mer inskränkande än vad som krävs för att uppnå syftet med skyddet, se rubriken ”Motivering av föreskrifterna”.

I avgränsningen av reservatet har mark med lägre naturvärden minimerats, så att endast mark som behövs för att uppnå syftet med reservatet har tagits med. Ett exempel är avstyckningen av Tingstäde Furbjärs 1:33, där områden med lägre naturvärden avstyckades och uteslöts ur naturreservatet.

Ytterligare en avvägning är att all mark i den nuvarande utvidgningen har inkluderats på frivillig väg från början. Det innebär att all mark som i slutändan behövs för att ge hela Filehajdar ett långsiktigt skydd och till fullo uppfylla syftet med reservatet inte har inkluderats i nuvarande beslut. De marker som är aktuella att ingå i en ytterligare utökning av naturreservatet, se figur 8, ägs till största delen av Heidelberg Materials Cement Sverige AB. Just nu pågår en prövning om kalkbrytning på bolagets mark på Filehajdar. Då det inte finns något hot i dagsläget mot marken i figur 8 så ser länsstyrelsen ingen anledning att gå vidare med arbetet att utvidga naturreservatet förrän nuvarande prövning om kalkbrytning är avgjord.

I slutet av år 2024 förvärvade Heidelberg Materials Cement Sverige AB åtta hektar av fastigheten Tingstäde Furbjärs 1:33. I sitt senaste yttrande den 8 maj 2025 motsatte sig bolaget att detta område ska ingå i naturreservatet. Länsstyrelsen gör därför en ny proportionalitetsbedömning om de åtta hektaren fortsatt ska ingå i naturreservatet.

Bolagets enskilda intresse av att marken inte ska ingå i ett naturreservat handlar om att de vill ha möjligheten att bedriva verksamhet kopplad till kalktäkt på marken, antingen brytning av kalk eller kompensationsåtgärder som ingår i ett tillstånd för kalkbrytning.

Det allmänna intresset av att marken ska ingå i ett naturreservat handlar om att de åtta hektaren består av för reservatet karaktäristiska alvarmarker och kalktallskogar med höga naturvärden. Här har nipsippan två av sina tre växtplatser i Furbjärsdelen. Dessa förekomster är viktiga för att lyckas med bevarandemålet att utöka nipsippans utbredning i naturreservatet, något som är en del av reservatets syfte. Vidare innehåller de åtta hektaren delar av Högstensvät, som är en av de två våtmarker på Filehajdar som hyser rikliga delpopulationer av vädndrätfjäril. Högstensvät går in i reservatet på två ställen, varav ett är i de åtta hektaren. Högstensvät är viktig för att lyckas med bevarandemålet att utveckla livsmiljöerna för vädndrätfjäril, något som är en del av reservatets syfte. Redan med nuvarande avgränsning av naturreservatet så är dessa två syften svåra att uppnå, då de främsta förekomsterna av nipsippa, liksom den största delen av Högstensvät, ligger utanför naturreservatet. Om de åtta hektaren skulle tas bort ur naturreservatet skulle det på ett betydande sätt försvåra möjligheten att uppnå syftet i dessa delar.

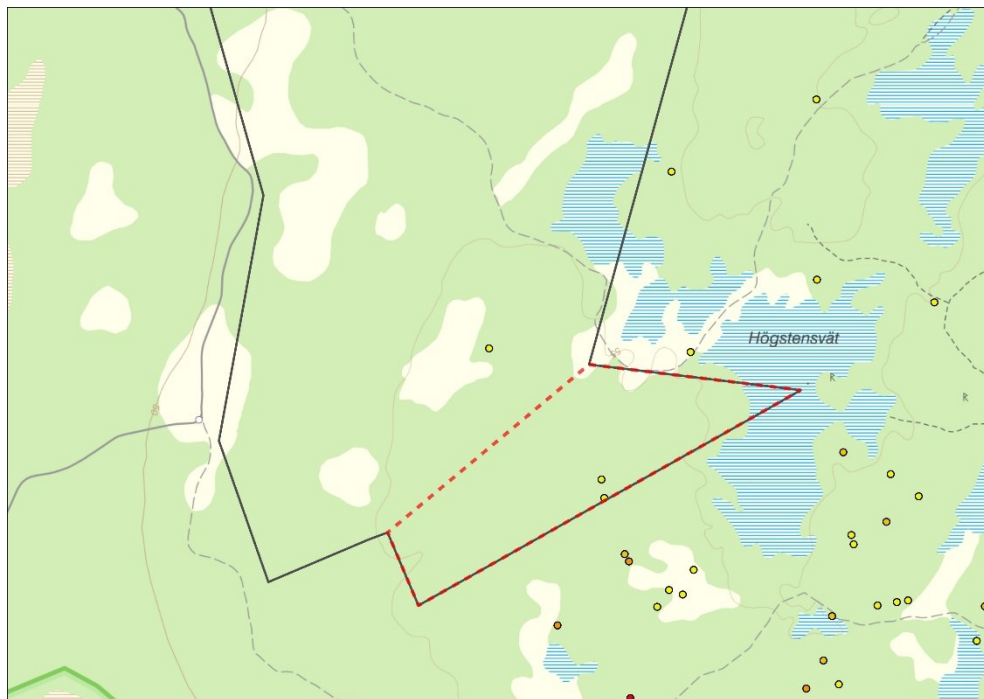
Vid avvägningen mellan det enskilda och det allmänna intresset kan länsstyrelsen konstatera att bolaget vid förvärvet av de åtta hektaren var medvetna om att det var ett långt framskridet ärende om att utvidga naturreservatet Filehajdar på den aktuella marken, då de både fått och svarat på en remiss om utvidgningen. Likväl valde bolaget att förvärva marken, vilket betyder att den nuvarande inskränkningen i bolagets rätt att använda marken varken var okänd eller bedömdes som så inskränkande av bolaget att de avstod från ett förvärv.

Vidare kan länsstyrelsen konstatera att de åtta hektaren inte ingår, varken som brytningsmark eller kompensationsmark, i bolagets nyligen beviljade tillstånd för ytterligare 30 års brytning (Mark- och miljödomstolen mål M 9227-23).

Sammantaget bedömer länsstyrelsen att de åtta hektaren behövs för att uppfylla syftet med reservatet och att inskränkningen i bolagets rätt att använda marken inte gå längre än vad som krävs för att syftet med skyddet skall tillgodoses.

Bolaget framför i sitt yttrande att ”samförstånd med markägaren får betraktas som utgångspunkten vid inrättande av skyddade områden”. Länsstyrelsen delar uppfattningen att detta ska vara utgångspunkten men konstaterar också att det i vissa fall kan finnas anledning att bilda naturreservat mot markägarens vilja. Detta framgår av Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens nyligen uppdaterade nationella strategi för formellt skydd av skog (rapport 7168, december 2024), där två exempel på undantag från frivilligheten lyfts (se avsnitt 3.4 i strategin). Det ena är ärenden som påbörjades före februari 2023 där staten har investerat stora resurser i ett funktionellt skydd. Det andra är om skyddet behövs för att uppfylla internationella åtaganden och bevara internationellt höga naturvärden. Länsstyrelsen bedömer att nuvarande naturreservat uppfyller båda dessa kriterier.

Länsstyrelsen kommer att samråda med bolaget inför alla åtgärder på deras mark. Det finns även möjlighet för bolaget att själva genomföra naturvårdsåtgärder enligt skötselplanen på sin egen mark, efter godkännande av förvaltaren.

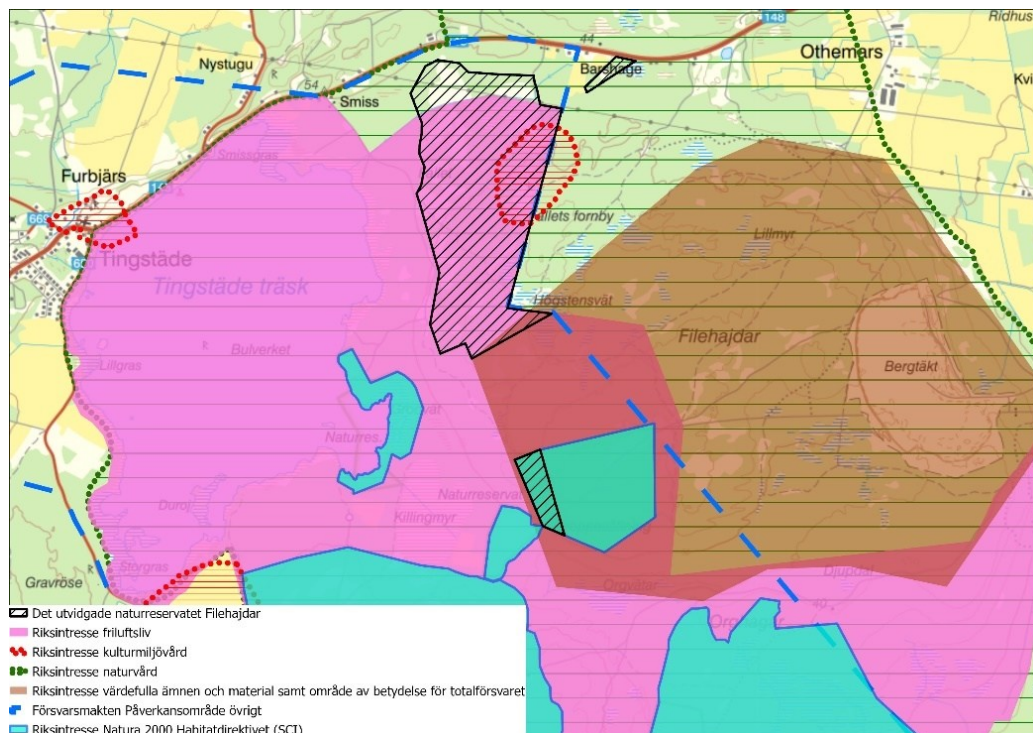
Figur 10. Ytan med röstreckad kant är det område på åtta hektar som idag ägs av Heidelberg Materials Cement Sverige AB. Högstensvät som syns som en blåstreckad yta i kartan är en av de två viktigaste delpopulationerna för väddnätfjäril på Filehajdar. Punkterna i kartan är länsstyrelsens fynd av nipsippa. Gula prickar är enstaka plantor, medan orangea och röda prickar är betydligt fler plantor.

Andra sakförhållanden

Länsstyrelsen bedömer att beslutet är förenligt med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurser.

3 och 4 kap. miljöbalken

Naturreseptatet omfattas av flera riksintressen och område av betydelse enligt 3 och 4 kapitlet miljöbalken. Dessa framgår av kartan i figur 11 nedan. Reservatet omfattar även produktiv (brukningsbar) skogsmark.

Figur 11. Riksintressen och område av betydelse enligt 3 och 4 kapitlet miljöbalken i och i anslutning till naturreseptatet. Svartstreckat område är naturreseptatet. Rosa område är riksintresse för friluftsliv. Rödstreckat område är riksintresse för kulturmiljövärd. Grönstreckat område är riksintresse för naturvård. Brunt område är riksintresse för värdefulla ämnen eller material samt område av betydelse för totalförsvaret. Området avgränsat med ett blått streck är Försvarsmaktens Påverkansområde övrigt. Ljusblåa områden är Natura 2000-områden enligt art- och habitatdirektivet. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Länsstyrelsen bedömer att beslutet är förenligt med hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken. Skälen för detta specificeras nedan:

Skogsbruk (3 kap 4 § MB)

Enligt 3 kap 4§ miljöbalken är skogsbruk av nationell betydelse. Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett rationellt skogsbruk. Nästan hälften av reservatet består av produktiv

skogsmark. För att uppfylla avvägningen gentemot skogsbruket som nationell resurs så har i princip endast skog med höga naturvärden inkluderats i naturreservatet, skog som behövs för att uppfylla reservatets syfte. Det ingår dock 6 hektar planterad ungskog med lägre naturvärden. Denna har dessutom en relativt hög bonitet och kan därför bidra till skogsbruket på Gotland. Länsstyrelsen har därför tagit ställning till om den behöver skötas med naturvårdsinriktning för att uppfylla reservatets syfte eller om den ska brukas med ett produktionsskogsbruk. Ungskogen har varit samma naturtyp som skötselområde 5 (Taiga) innan den avverkades. Målbilden för ungskogen är att återigen utvecklas till en taiga på sikt. I stora sammanhängande områden med liknande naturmiljö minskar risken för spontant utdöende av arter samt effekter av vind, solinsläpp och andra yttre faktorer. Beräkningar på många känsliga och rödlistade arters arealkrav i den nordiska naturen har landat mellan 60 hektar och upp till 1 000 hektar (Naturvårdsverket 2005). Då den sammanlagda arealen av taiga samt ungskog är under 60 hektar bedömer länsstyrelsen att ungskogen behövs för att bevara taigans arter på lång sikt och därmed uppnå reservatets syfte.

Natura 2000 (4 kap. 8 § MB)

Natura 2000-områden är riksintressen enligt 4 kap 8§ miljöbalken. Det sydligaste delområdet ingår i Natura 2000-området Filehajdar. Utvidgningen av naturreservatet bedöms gynna Natura 2000-området då de ingående arterna och naturmiljöerna får en förstärkt skyddad utbredning utanför Natura 2000-området samt mer ändamålsenliga skötselföreskrifter. Natura 2000-området Filehajdar är i sig för litet för att bevara ingående arter och naturtyper långsiktigt. Utökat skydd runt omkring Natura 2000-området är därför nödvändigt för ett gynnsamt bevarandetillstånd.

Riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv (3 kap. 6 § MB)

Hela naturreservatet ligger inom riksintresse för naturvård och de mellersta och södra delområdena ingår i riksintresse för friluftsliv. Fallets fornby är riksintresse för kulturmiljövård. Naturreservatet bedöms förstärka värdena i dessa tre riksintressen, då skyddet och skötseln går i linje med riksintressenas värden.

Påverkansområde på riksintresse för totalförsvaret (3 kap. 9 § MB)

Områden som berörs av omgivningspåverkan från den militära verksamhet som är ett riksintresse, redovisas som påverkansområde. Ett påverkansområde är ett område inom vilket åtgärder som exempelvis ny bostadsbebyggelse kan påverkas av, eller som i sin tur kan påverka, verksamhet inom riksintresseområdet. De mellersta och södra delområdena av naturreservatet ligger inom ett

påverkansområde. Undantag g) i föreskrifterna säkerställer att Försvarmaktens verksamhet inom riksintresseområdet inte påtagligt försvåras samtidigt som åtgärder som kan kräva tillstånd enligt 7 kap. 28a § miljöbalken (påverkan på Natura 2000-området) fångas upp. Länsstyrelsen bedömer därför att reservatet inte påtagligt motverkar totalförsvarets intressen.

Riksintresse för värdefulla ämnen eller material (3 kap. 7 § MB)

Bedömning av påtaglig skada

Med påtaglig skada åsyftas åtgärder som kan ha en bestående negativ påverkan på riksintresset eller som tillfälligt kan ha en mycket stor påverkan på det. Bagatellartad påverkan utesluts ur begreppet (Prop. 1997/98:45). Spannet för påtaglig skada är därför väldigt stort och kan sägas innefatta alla åtgärder som är mer än bagatellartade och som får en bestående, negativ påverkan.

Utvidgningen av naturreservatet överlappar riksintresset för värdefulla ämnen eller material med tre hektar. I överlappet kommer ingen täktverksamhet kunna ske, då det bland annat är förbjudet att schakta, borra och spränga i naturreservatet. Utvidgningen av naturreservatet får därför en bestående negativ påverkan på riksintresset.

Tre hektar motsvarar 0,3% av riksintresset. Var gränsen går för bagatellartad påverkan är svårt att fastställa. Det går dock inte att utesluta att utvidgningen av naturreservatet mer än bagatellartat kan komma att försvåra utvinningen av mineral ur riksintresset.

Länsstyrelsen har också behandlat frågan om utvidgning av reservatet påtagligt kan försvåra utvinningen av mineral ur en större del än tre hektar av riksintresseområdet, på grund av att täktens eventuella omgivningspåverkan på naturreservatet skulle minska möjligheten att få tillstånd till täktverksamhet ända fram till kanten av naturreservatet. Den omgivningspåverkan som har lyfts fram i remissvar är buller, vibrationer, luftstöt vågor, stenkast, damning och farligt gods. Länsstyrelsen bedömer att naturreservatet inte kommer att påverka utvinningen av mineral med anledning av täktens omgivningspåverkan på naturreservatet. Naturreservatets föreskrifter gäller endast inom reservatet och är inte tillämpliga för påverkan från omgivningen. Naturvårdsverkets riktlinjer för buller i friluftsområden kan få den mest konkreta påverkan på en framtida täktverksamhet. Bullernivåer går att ta hänsyn till med skyddsåtgärder. Det finns domar som styrker att utvinningen av mineral kan bedrivas i anslutning till ett naturreservat eller friluftsområde. Sammanfattningsvis bedömer Länsstyrelsen att naturreservatet på grund av omgivningspåverkan inte innebär någon bestående negativ eller tillfälligt mycket stor negativ påverkan på riksintresseområdet.

Avvägning mellan olika intressen

Då det inte går att utesluta att utvidgningen av naturreservatet mer än bagatellartat kan komma att försvåra utvinningen av kalksten och mägersten ur riksintresset för värdefulla ämnen eller material, så behöver länsstyrelsen göra en avvägning mellan olika oförenliga riksintressen. Avvägningen görs endast för de tre hektar där naturreservatet och riksintresset för värdefulla ämnen eller material överlappar, då det endast här bedöms bli en påverkan på riksintresset.

I avvägningen ska företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt (3 kap 10 § miljöbalken).

Riksintresse för naturvård (3 kap 6 § miljöbalken)

Det utvidgade naturreservatet ingår i sin helhet i riksintresset för naturvård Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg. Detta riksintresse är drygt 8000 hektar stort. Hällmarkskomplexet Filehajdar utgör en unik och avgränsad del, med arter och en mosaik av naturtyper som inte förekommer någon annanstans i riksintresseområdet. Det är därför nödvändigt för bevarandet av riksvärdena i riksintresseområdet att stora delar av hällmarkskomplexet Filehajdar bevaras för naturvårdsändamål. De tre hektar som är föremål för avvägningen innehåller flera av de naturmiljöer och geologiska företeelser som utgör riksvärden; hällmark, frostmark, kalktallskog, rikt topogent kärr, tidvis översvämmad mark av vättyp och fukthet. Detta är inte unikt för just denna del av Filehajdar, utan merparten av hällmarkskomplexet Filehajdar uppvisar de här kvaliteterna.

Det som gör att riksintresset för naturvård väger tungt för just detta område är att det ligger i nära anslutning till annan skyddad mark. För bevarandet av biologisk mångfald är storleken, kvaliteten och närheten till andra skyddade områden av största betydelse. Skyddet av Filehajdar har påbörjats i den västra delen och behöver därför fortsätta här för att naturvårdsarbetet på Filehajdar ska vara resurseffektivt och ge största möjliga naturvårdsnytta.

Riksintresse för värdefulla ämnen eller material (3 kap 7 § miljöbalken)

SGU har bedömt att hela riksintresseområdet för värdefulla ämnen eller material på Filehajdar är av intresse för utvinning av kalksten och mägersten för cementtillverkning. Det är svårt att avgöra kvaliteterna i just de tre hektaren som är föremål för avvägningen, då SGU inte har presenterat någon mätdata från detta område i sitt beslut om utvidgning av riksintresset.

Det aktuella området på tre hektar ligger längst bort från befintlig täkt, i utkanten av riksintresseområdet. Det är därför av lägre betydelse i dagsläget för utvinningen av kalksten och mägersten än områden som

ligger närmare befintlig täkt. Det aktuella området utgör endast 0,3% av hela riksintresseområdet. I sitt beslut om utvidgat riksintresseområde på Filehajdar skriver SGU att: "Det är viktigt att notera att detaljavgränsningen för ett riksintresseanspråk för värdefulla ämnen eller material inte innebär att hela området kommer att tas i anspråk för utvinning." Ur detta perspektiv så bör inte 0,3% av riksintresseområdet väga tungt.

Natura 2000-områdena Filehajdar, Hejnum Kallgate, Kallgatburg, Bojsvätar och Bälsalvret (riksintressen enligt 4 kap 8 § miljöbalken)
I det tre hektar stora området finns två arter som är utpekade i intilliggande Natura 2000-områden. Det är nipsippa, som är utpekad i Natura 2000-området Filehajdar. Det är också väddnätfjäril, som är utpekad i Natura 2000-områdena Hejnum Kallgate, Kallgatburg, Bojsvätar och Bälsalvret.

Nipsippan har sin största förekomst i Europa på Filehajdar. Sverige har därför ett stort bevarandansvar för den arten. Natura 2000-området Filehajdar är utpekad för bevarande av nipsippan. För att uppfylla vårt åtagande gentemot EU att bevara nipsippan i gynnsamt tillstånd så kommer inte det befintliga Natura 2000-området att räcka. Nipsippan behöver bevaras på stora delar av hällmarkskomplexet Filehajdar. I de tre hektaren har nipsippan sin främsta förekomst inom utvidgningen av naturreservatet. Det ingår i reservatets syfte att bidra till nipsippans gynnsamma bevarandestatus. Detta kommer ske genom att främja spridningen av nipsippan till resten av utvidgningen. Det arbetet kommer avsevärt försvåras om de tre hektaren utesluts ur reservatet.

Väddnätfjärilen har sin största förekomst i Sverige inom riksintresset för naturvård Filehajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg. I spetsen av de tre hektaren ligger Högstensvät, som är ett av de två naven på Filehajdar för väddnätfjärilen. Väddnätfjärilen är beroende av att kunna röra sig i landskapet och nyttja olika våtmarker olika år för reproduktion. För att uppfylla vårt åtagande gentemot EU att bevara väddnätfjärilen i gynnsamt tillstånd så kommer vi behöva bevara Högstensvät som ett lämpligt habitat för fjärilen. Det ingår i reservatets syfte att bidra till väddnätfjärilens gynnsamma bevarandestatus. Detta kommer främst att ske genom restaurerande åtgärder i Högstensvät. Det arbetet kommer att försvåras om de tre hektaren utesluts ur reservatet, då detta är ett av två områden i utvidgningen som omfattar Högstensvät.

Avvägning mellan oförenliga riksintressen

Länsstyrelsen bedömer att ett naturreservat i de tre hektaren på lämpligast sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Detta bygger främst på följande:

- Det finns ett stort behov av att utöka skyddet på Filehajdar, se rubrikerna Motiv till utvidgning av naturreservatet och Skälen för beslutet. Nuvarande avgränsning av naturreservatet består av de enda områden där länsstyrelsen ursprungligen har kommit fram på frivillig väg. De tre hektaren har sedan 2015 ingått i en fastighet som ägs av Naturvårdsverket. Sedan några månader tillbaka har ett område som innefattar de tre hektaren överförs till en annan ägare. Den planerade utvidgningen av naturreservatet var väl känd för den nya ägaren vid överföringen. På grund av områdets stora betydelse för både naturtyper och arter (särskilt nipsippa och vädnnätfjäril, se rubriken Intresseprövning enligt 7 kap 25§ miljöbalken) ser länsstyrelsen att området fortsatt ska ingå i naturreservatet.
- De tre hektaren ligger i nära anslutning till annan skyddad natur och hyser i sig själva mycket höga naturvärden i linje med riksvärdena i riksintresseområdet.
- Påverkan på riksintresset för värdefulla ämnen och material utgör endast en liten del (0,3%) av hela riksintresseområdet och ligger i den bortersta kanten, långt ifrån befintlig täktverksamhet.

Bedömningen stärks av att de tre hektaren bidrar till att upprätthålla, och kan ytterligare stärka, en gynnsam bevarandestatus för nipsippa och vädnnätfjäril, vilka är utpekade arter i omkringliggande Natura 2000-områden.

Område av betydelse för totalförsvarets civila del (3 kap. 9 § 1 st. MB)

Området av betydelse för totalförsvarets civila del har samma avgränsning på Filehajdar som riksintresset för värdefulla ämnen eller material. Det har också samma syfte som riksintresse för värdefulla ämnen eller material, nämligen att skydda kalk- och mangelstensfyndigheten på Filehajdar. Bedömningen av påverkan blir därmed densamma som för riksintresset för värdefulla ämnen eller material.

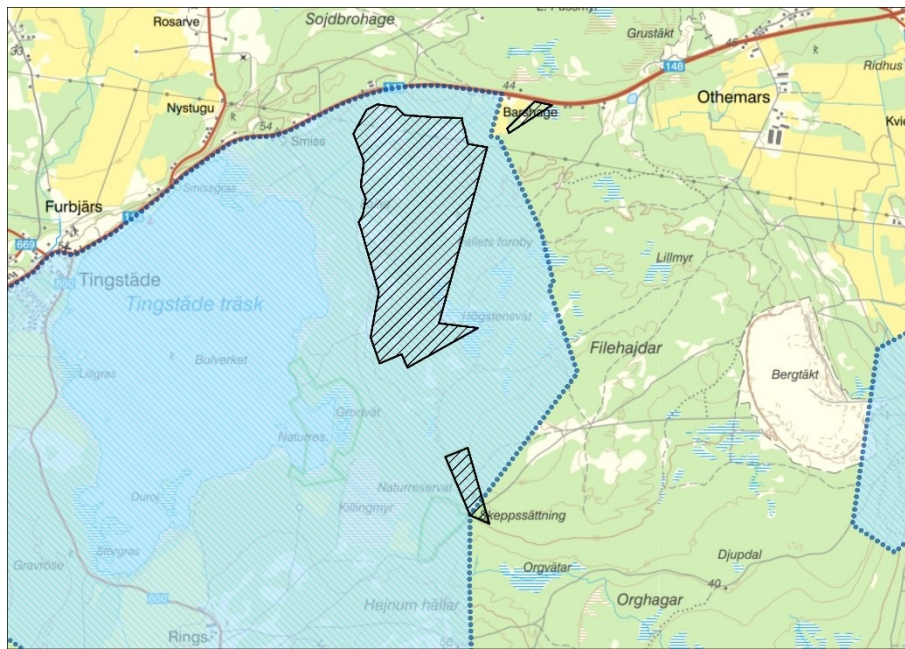
Då området inte är ett riksintresse så ska det inte vägas mot andra riksintressen. Därav görs ingen avvägning mellan oförenliga ändamål för detta område.

Övriga sakförhållanden

Länsstyrelsen bedömer att beslutet överensstämmer med gällande översiktsplan Vårt Gotland 2040. I plankartan för mark- och vattenanvändning är området utpekade som ett befintligt naturområde. I plankartan för utvecklingsinriktning ligger det inom ett stråk för sammanhängande områden för natur och friluftsliv.

Reservatets mellersta och södra delfastigheter ingår i den yttre zonen i Tingstäde träsks vattenskyddsområde, se figur 12 nedan. Tingstäde

träsk är en ytvattentäkt som förser Visby med dricksvatten. Reservatet bidrar därmed till ett effektivt skydd av Tingstädeträsk vattenförekomst och säkerställande av Visbys dricksvatten. Vissa naturvårdsåtgärder, t.ex. huggningar som leder till tillfälliga timmerupplag och igenläggning av diken, kan kräva anmälan eller tillstånd från kommunen. Här är det viktigt med en tidig och god dialog för att de båda skyddsformerna ska kunna samexistera.

Figur 12. Svartstreckat område är det utvidgade naturreservatet. Blåa ytor är vattenskyddsområden. © Lantmäteriet Geodatasamverkan

I norra delen av naturreservatet finns en kraftledning med ledningsrätt för starkström. Kraftledningen går över våtmarker som kommer att bli blötare framöver, då länsstyrelsen planerar att lägga igen ett genomkorsande dike. Innan igenläggningen av diket sker kommer en dialog föras med Geab om åtgärdens utformning för att säkerställa att underhållet av ledningen inte riskeras.

Konsekvensutredning

Enligt 3 § i förordningen (2024:183) om konsekvensutredning vid regelgivning ska en förvaltningsmyndighet innan den beslutar om föreskrifter bland annat utreda föreskrifternas kostnadsmässiga och andra konsekvenser i den omfattning som behövs i det enskilda fallet och dokumentera utredningen i en konsekvensutredning. De föreskrifter som omfattas av bestämmelserna i 3 § förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning är de föreskrifter som är normföreskrifter, vilket när det gäller naturreservat är ordningsföreskrifterna enligt 7 kap. 30 § miljöbalken.

Enligt 4 § st. 2 i samma förordning får myndigheten göra undantag från kravet på konsekvensutredning om myndigheten bedömer att det saknas skäl att genomföra en konsekvensutredning. Ett sådant skäl är att kostnadsmässiga och andra konsekvenser av föreskrifterna för allmänheten eller i övrigt är så små att en konsekvensutredning inte skulle fylla någon praktisk funktion.

Av Naturvårdsverkets processbeskrivning för bildande av naturreservat framgår att länsstyrelsen i normalfallet inte behöver upprätta en konsekvensutredning. Om länsstyrelsen bedömer att det saknas skäl att upprätta en konsekvensutredning ska detta dokumenteras.

I det nu aktuella fallet har föreskrifterna anpassats utifrån de intressen som finns på Filehajdar och de går inte längre än vad som krävs för att uppnå syftet med skyddet, se rubriken ”Motivering av föreskrifterna”.

Konsekvenserna för allmänheten, näringsidkare och övriga intressenter av reservatets ordningsföreskrifter bedöms vara små. Föreskrifterna förbjuder motorfordonstrafik förutom på de större och mest farbara grusvägarna, samt eldning. Ingen av dessa möjligheter nyttjar allmänheten idag, förutom viss buskörning i terräng på det gamla skjutfältet. Föreskrifterna kräver även tillstånd för större övningar/tävlingar samt insamling av djur, växt, svamp eller lav för vetenskapliga eller andra studier. En tillståndsansökan är kostnadsfri och de nämnda företeelserna kräver även anmälan eller dispens enligt annan lagstiftning. Det finns även undantag för att förenkla för mindre exkursioner i studiesyfte.

Konsekvenserna bedöms sammantaget vara så små att en särskild konsekvensutredning enligt nämnda förordning inte behöver upprättas.

Bestämmelser som beslutet grundas på

Bildande av naturreservat

Enligt 7 kap. 4 § miljöbalken får ett mark- eller vattenområde förklaras som naturreservat av länsstyrelsen i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet.

Föreskrifter och skälen för beslut

Enligt 7 kap. 5 § miljöbalken ska skälen för beslutet anges, i beslutet om att bilda naturreservat.

Enligt samma paragraf ska det i beslutet också anges de inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden som behövs för att uppnå syftet med reservatet, såsom förbud mot bebyggelse, uppförande av stängsel, upplag, schaktning, täkt, uppodling, dikning, plantering, avverkning, jakt, fiske och användning av bekämpningsmedel. En inskränkning får innebära att tillträde till området förbjuds under hela eller delar av året.

Enligt 7 kap. 6 § miljöbalken får länsstyrelsen, om det behövs för att tillgodose syftet med naturreservatet, förplikta ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet att tåla sådana intrång som att det inom området:

1. anläggs vägar, parkeringsplatser, vandringsleder, raststugor, tältplatser, badplatser, sanitära inrättningar eller liknande anordningar,
2. bereds tillträde till mark för allmänheten där allmänheten annars inte har rätt att vistas,
3. utförs gallring, röjning, slåtter, plantering, betesdrift, avspärrning eller liknande åtgärder, eller
4. genomförs undersökningar av djur- och växtarter samt av mark- och vattenförhållanden.

Enligt 7 kap. 30 § miljöbalken får föreskrifter meddelas om rätten att färdas och vistas inom ett område som skyddas, och om ordningen i övrigt inom området, om det behövs för att tillgodose syftet med skyddet. Vidare anges att föreskrifterna ska gälla omedelbart, även om de överklagas. Enligt 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd får länsstyrelsen meddela föreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken.

Upphävande av naturreservat

Enligt 7 kap. 7 § miljöbalken får länsstyrelsen helt eller delvis upphäva beslut som den har meddelat enligt 7 kap. 4–6 §§ miljöbalken, om det finns synnerliga skäl.

Skötselplan

Enligt 3 § *förordningen (1998:1252) om områdesskydd* skall länsstyrelsen fastställa en skötselplan för naturreservatets långsiktiga vård. En skötselplan skall ingå i varje beslut om bildande av ett naturreservat.

Förvaltare av naturreservatet

Enligt 21 § *förordningen (1998:1252) om områdesskydd* är länsstyrelsen förvaltare av naturreservatet om förvaltningen inte överlåts.

Intresseprövning

Varje medborgares egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad, utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen (2 kap. 15 § 1 st. regeringsformen). Hänsyn tas till enskilda intressen vid prövning av frågor om skydd av områden. En inskränkning i enskilds rätt att använda mark eller vatten som grundas på skyddsbestämmelse får därför inte gå längre än som krävs för att syftet med skyddet skall tillgodoses (7 kap 25 § miljöbalken). Det innebär att nyttan med den vidtagna åtgärden måste stå i proportion till det utförda och att mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet inte får användas. Utgångspunkten för naturreservat är att ingrepp som motiveras av hänsyn till naturvårds- och miljöintressen betraktas som angelägna allmänna intressen (Prop.1997/98:45, del 2, s. 97). Likaså anges i förarbetena att inskränkningen i den enskildes rätt kan gå långt i syfte att skydda miljö och natur.

Beskrivning av naturreservatet

Naturreservatet är en del av det drygt tusen hektar stora hällmarkskomplexet Filehajdar. På hällmarkskomplexet förekommer grusalvar, blottad häll, våtmarker och gamla barrskogar i en småskalig mosaik med en rik biologisk mångfald. Hällmarkskomplexet Filehajdar har nyttjats extensivt under lång tid, genom utmarksbete och plockhuggning. Under 1900-talet har naturen även präglats av militärens närvaro och störning.

De mellersta och södra delområdena i naturreservatet utgörs till stora delar av mager mark och uppvisar här en typisk mosaik av grusalvar, blottad häll, våtmarker och ljusöppna, luckiga hällmarksskogar. På det mellersta delområdet ligger Fallets fornby, ett antal järnåldersgårdar med husgrunder, stensträngar och ett gravfält. Fornbyn betas idag av får. Den ligger i en svacka med frodigare mark och skogen runt omkring är betydligt bördigare, och med ett större inslag av gran, än omgivande hällmarksskogar. Norra delområdet är även det av frodigare karaktär och utgörs av ett välhävdad skogsbete.

Av reservatets alla sällsynta och rödlistade arter är det tre som utmärker sig särskilt; nipsippa, våddnätfjäril och ringlav. Nipsippan har sin största förekomst i Europa på Filehajdar. Våddnätfjärilen har sin största förekomst i Sverige inom riksintresset för naturvård Filehajdar, Hejnum hållar och Kallgatburg. Ringlaven har sin största förekomst på Gotland på Filehajdar. Alla tre arter förekommer dock i större omfattning utanför reservatet på Filehajdar.

Nätverket av grusvägar, vandringsleder och cykelleder på Filehajdar används för rekreation och friluftsliv. Vandringsleden Pilgrimsleden går strax söder om området.

Upplysning

Detta beslut ska kungöras i länets författningssamling och i ortstidningar.

Föreskrifterna under C, enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas, vistas och om ordningen i övrigt inom naturreservatet, gäller omedelbart även om beslutet överklagas.

Den som vill göra anspråk på ersättning eller kräva inlösen av fastighet ska väcka talan hos mark- och miljödomstolen mot staten inom ett år från det att beslutet på vilket anspråket grundas har vunnit laga kraft vid påföljd att rätten till ersättning eller inlösen annars går förlorad.

Länsstyrelsen kan meddela dispens från föreskrifter om det finns särskilda skäl och om det är förenligt med förbudets eller föreskriftens syfte.

Föreskrifterna för detta beslut rör endast vad som är otillåtet respektive tillåtet inom reservatets gränser.

I reservatets sydligaste delområde finns ett Natura 2000-område. Enligt 7 kap 28a § miljöbalken krävs det tillstånd för att bedriva verksamheter eller utföra åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i naturområdet. Tillstånd krävs inte för verksamheter och åtgärder som direkt hänger samman med eller är nödvändiga för skötseln och förvaltningen av det berörda området.

Nipsippan är fridlyst enligt 7 § artskyddsförordningen (2007:845). Det innebär att det är förbjudet att avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra nipsippan i dess naturliga utbredningsområde i naturen. Förbudet gäller i alla stadier i nipsippans biologiska cykel.

Enligt 1 § 2 kap. Kulturmiljölagen (1988:950) är fornlämningar skyddade. Av 2 § samma kapitel framgår att det till en fornlämning hör ett så stort område på marken, sjö- eller havsbotten som behövs

för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

Enligt 2 kap 8 § kulturmiljölagen krävs tillstånd från länsstyrelsen för att undersöka en fornlämning eller undersöka en plats där fornfynd påträffas.

Ni kan överklaga beslutet

Se bilaga med överklagandehänvisning.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av landshövding Ulrica Messing med Ingrid Thomasson som föredragande. I den slutliga handläggningen har också naturvårdshandläggare David Lundgren, Tomas Johansson och Petra Lundin, kulturmiljöhandläggare Daniel Langhammer och friluftsamordnare Mattias Vejls medverkat.

Beslutande och föredragande har godkänt beslutet för hand.
Medverkande har godkänt beslutet digitalt.

Ulrica Messing
Landshövding

Ingrid Thomasson

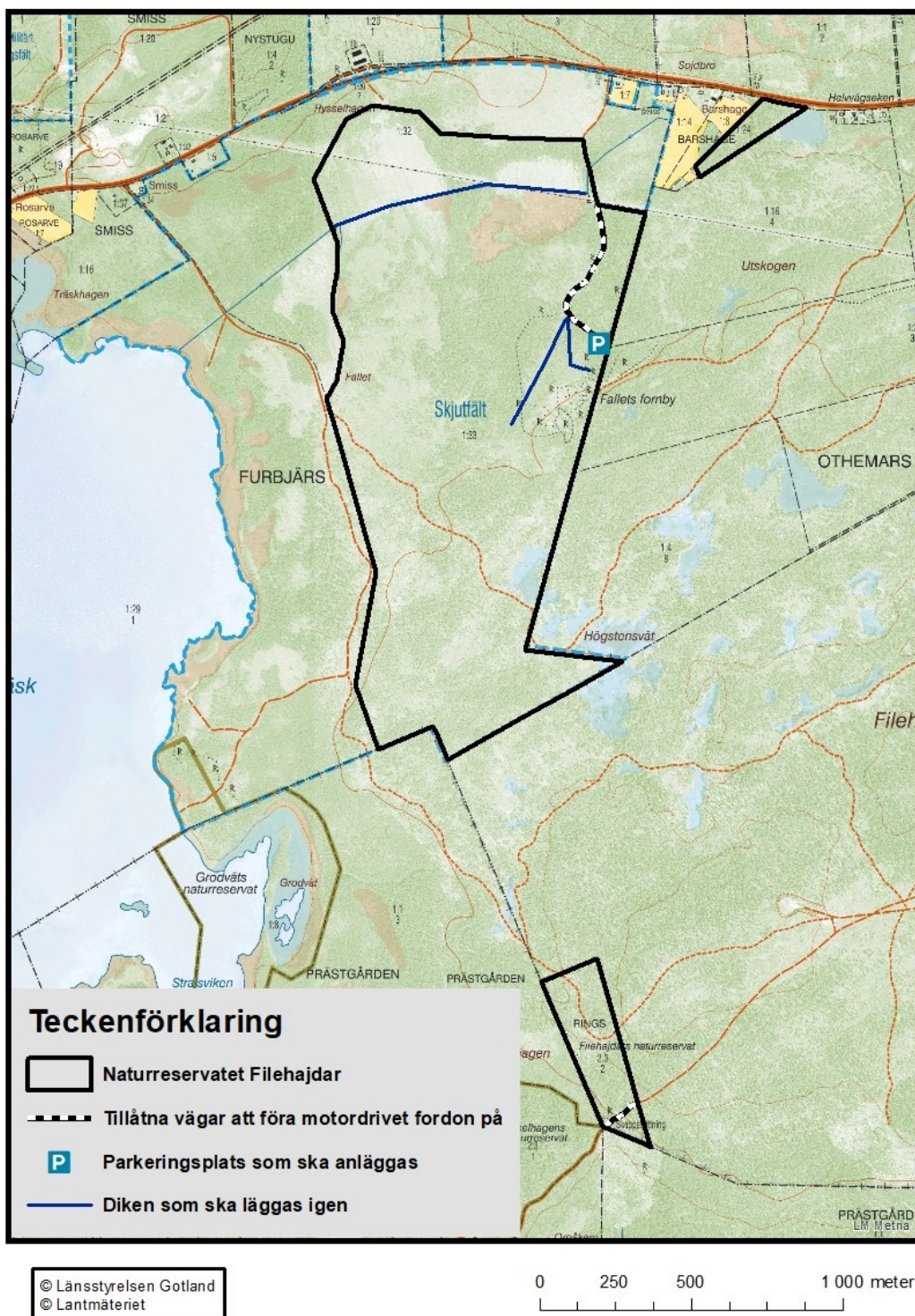
Så här hanterar Länsstyrelsen personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa finns på
www.lansstyrelsen.se/dataskydd.

Bilagor

1. Karta till beslutet
2. Skötselplan
3. Konsekvensutredning av ett delvis upphävande av tidigare beslut
4. Redogörelse av inkomna synpunkter på beslut och skötselplan
5. Överklagandehänvisning regeringen

Bilaga 1 Karta till beslutet

Bilaga 2 Skötselplan för naturreservatet Filehajdar

1. Beskrivning av området

Allmänt

Filehajdar är ett stort hållmarksområde på norra Gotland, öster om Tingstädeträsk. Filehajdar utgör tillsammans med de angränsande områdena Hejnum hällar, Hejnum Kallgate, Bälsalvret och Bojsvåtar ett drygt fyra tusen hektar stort håll- och våtmarkskomplex med låg grad av exploatering och unika naturvärden. Här finns en stor möjlighet till bevarande av biologisk mångfald på landskapsnivå. Hållmarkskomplexet Filehajdar hyser ett nätverk av mindre grusvägar, traktorvägar och stigar vilket möjliggör långa vandringar i en natur med vildmarkskaraktär. I reservatet ligger Fallets fornby, en välbevarad järnåldersmiljö med gårdslämningar och ett fint besöksmål.

Naturreservatet utgörs av tre olika delområden i den västra delen av hållmarkskomplexet Filehajdar. Det norra delområdet är cirka tre hektar stort och hör till Barshage gård, både idag och historiskt. Detta kallas i skötselplanen för "Barshage-området". Det mellersta delområdet är 136 hektar stort och merparten hörde till gården Furbjärs historiskt. Detta delområde kallas för "Furbjärs-området" i skötselplanen. Det södra delområdet är 10 hektar stort och utgör det ursprungliga naturreservatet. Det hörde till största delen till gården File historiskt. I skötselplanen kallas det för "File-området".

Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden

Biologiskt kulturarv är enligt Riksantikvarieämbetets definition ekosystem, naturtyper, arter och biologiska strukturer som uppstått, utvecklats, eller gynnats genom människans nyttjande av landskapet och vars långsiktiga fortlevnad förutsätter eller påverkas positivt av brukande och skötsel. Det är med andra ord kulturpräglad natur som på ett eller annat sätt bidragit till att gynna biologiska värden.

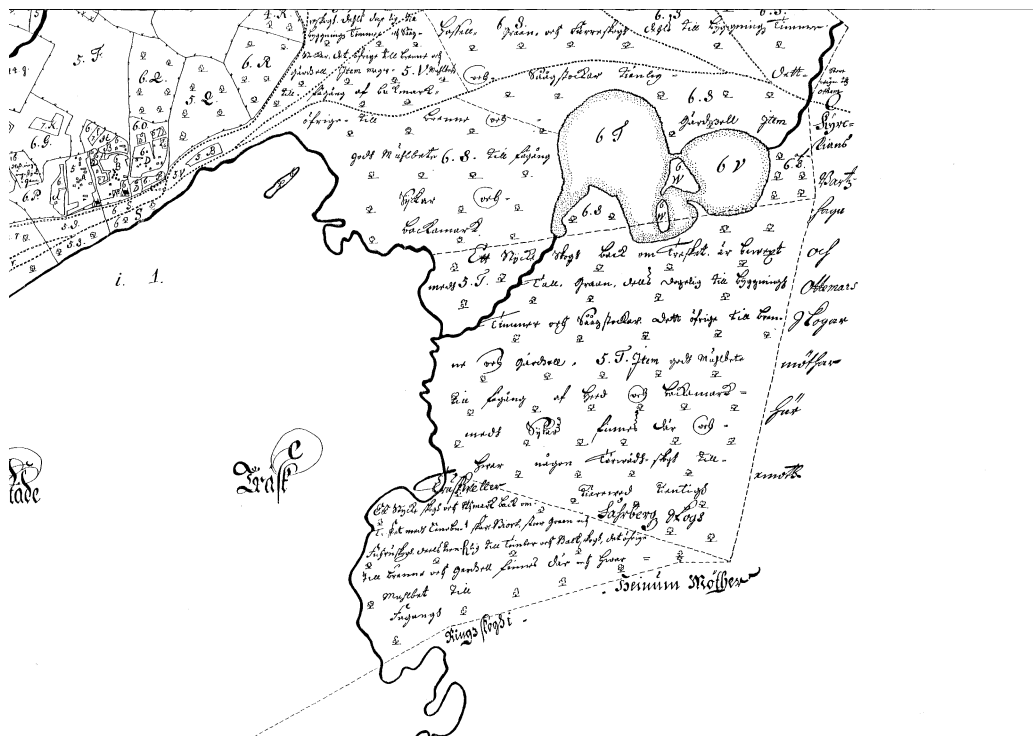
Filehajdar hyser ett rikt biologiskt kulturarv i form av extensivt betade och sparsamt nyttjade skogar och marker. Områdets historiska markanvändning är viktig för att förstå hur naturvärden har uppkommit och hur de bäst bevaras i framtiden. Den historiska markanvändningen på Filehajdar har varit föremål för diskussion, främst vad gäller frågan om det har gått betesdjur i området historiskt. Efter historiska och biologiska utredningar i området gör Centrum för biologisk mångfald och Artdatabanken sammanfattningsvis bedömningen att skogarna på Filehajdar har präglats av bete i varierande omfattning och av plockhuggning. Skogarnas strukturer, florans artsammansättning och växtsätt samt rester av äldre stängsel berättar om människans och betesdjurens närvaro i markerna under

Figur 1. Fallets fornby med omgivande marker. Riksintrittet för kulturmiljövård (Fallet, I 13) är markerat med rödprickig linje i kartan.

Skattläggningen år 1695-1696

Skattläggningen i Tingstäde och Othem socknar, till vilka reservatet hör, genomfördes år 1695 respektive 1696. Detta är den första utförliga beskrivningen av markanvändningen i området. Barshageområdet finns inte med i skattläggningstexterna, det utgjordes vid den tiden av prästjord. Texterna från skattläggningen visar att marken i naturreservatet användes till bete. Bouppteckningar från samma tid visar att gårdarna i området hade så stora djurbesättningar att skogen var nödvändig att nyttja för bete för att alla djuren skulle kunna föda sig. Troligtvis har Filehajdar betats av alla olika djurslag, men framför allt får och häst. Skogen användes på denna tid till timmer, sågstock, balkar, stängselvirke, brännved, tjärved och kalkugnsved. Sammanfattningsvis beskriver texterna från skattläggningen ett landskap där markerna betades extensivt och skogen plockhöggs på det virke eller den ved som behövdes. Denna markanvändning har högst sannolikt pågått under lång tid även före skattläggningen.

Vid slutet av 1600-talet var de två stora våtmarkerna i norra delen av Furbjärs-området fortfarande odikade. De omnämns Store oxne myhr (i väster) och Lille oxna myhr (i öster) och hade en större utbredning än de rester som finns kvar av våtmarkerna idag. Från Store oxne myhr kunde fyra lass ag bärgas och från Lille oxna myhr ett lass ag. Vattendraget som förenade myrarna kom norrifrån och fortsatte från myrarna ut i Tingstädeträsk i ett meandrande förlopp som mynnade cirka 400 meter söder om dagens dikesmyrning, se figur 2 nedan.

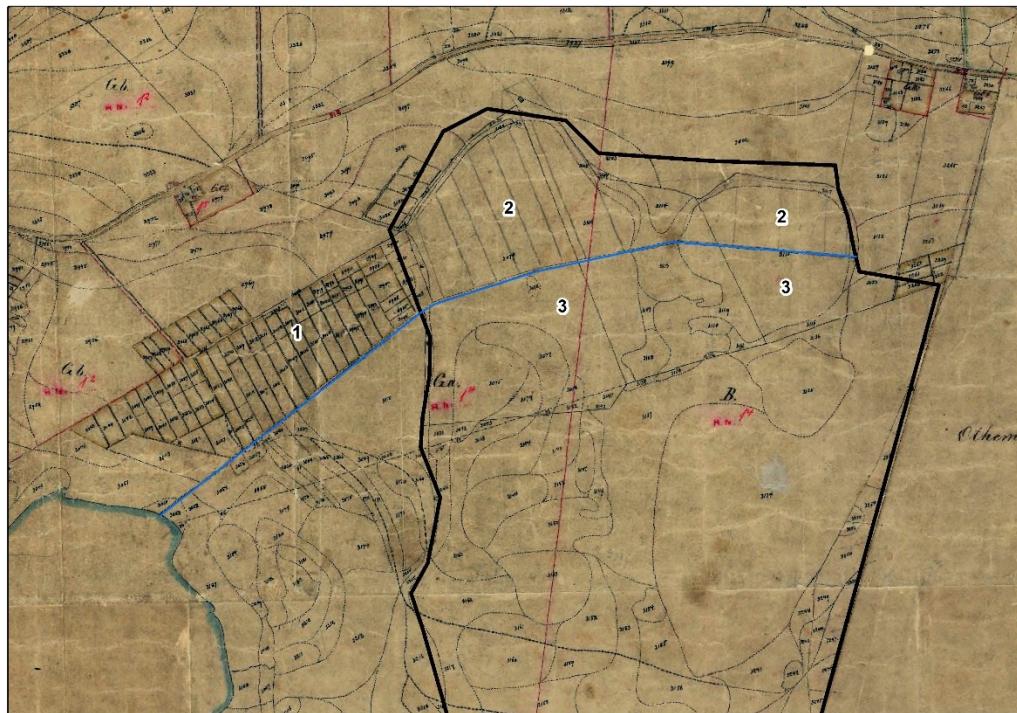
Figur 2. Store oxne myhr (6T) och Lille oxna myhr (6V) så som de såg ut innan de dikades ut.

Laga skifte på 1890-talet

Nästa utförliga källa till information om hur marken har sett ut och brukats historiskt är kartorna och protokollen från laga skifte, som i Othem och Tingstäde socknar genomfördes på 1890-talet. För File-området saknas information då dessa marker inte skiftades. Vi kan dock anta att markanvändningen i området liknade den vid skattläggningen.

Barshage-området utgjordes till allra största delen av åkermark eller mark som är klassad som odlingsmark. En mindre del var ängsmark och betesmark. Med tanke på att området bara 40 år senare är skogbeklätt (se figur 5, 1930-talskartan) kan åkerbruket inte ha varit särskilt intensivt. Åkerlapparna var små och det kan ha stått träd emellan dem. Marken som klassades som odlingsmark kanske aldrig odlades upp utan bevarades trädklädd.

För Furbjårs-området framgår att nästan hela området, förutom den norra delen runt våtmarkerna och södra kilen som tillhörde en annan gård, ingick i en stor betesfälla som sträckte sig ända fram till Tingstädeträsk. Denna betesfälla var cirka 150 hektar stor. Norr om Fallets fornby finns bryor (grävda vattenhål till djuren) som troligtvis har kompletterat Tingstädeträsk i vattenförsörjningen. I beskrivningarna nämns betet mest runt Fallets fornby, troligtvis på grund av att betet var som frodigast där. Skogen runt Fallets fornby, det som idag är tät och bördig skog, nämns inte förutom i ett litet område. Det kan betyda att skogen har varit betydligt glesare runt Fallets fornby i slutet av 1800-talet och att betet var den viktigaste resursen. Övrig, magrare mark i fällan beskrivs som skogsmark, bitvis bergbunden. Den norra delen runt våtmarkerna är indelad i tre olika fällor och det nämns bete i alla tre. Största delen av fällorna benämns dock som myrjord, något som tyder på att de ansågs lämpliga att odla upp. Vid den tiden hade diket redan tillkommit och ett stort område väster om våtmarkerna (och mestadels utanför reservatet) hade redan odlats upp, se figur 3.

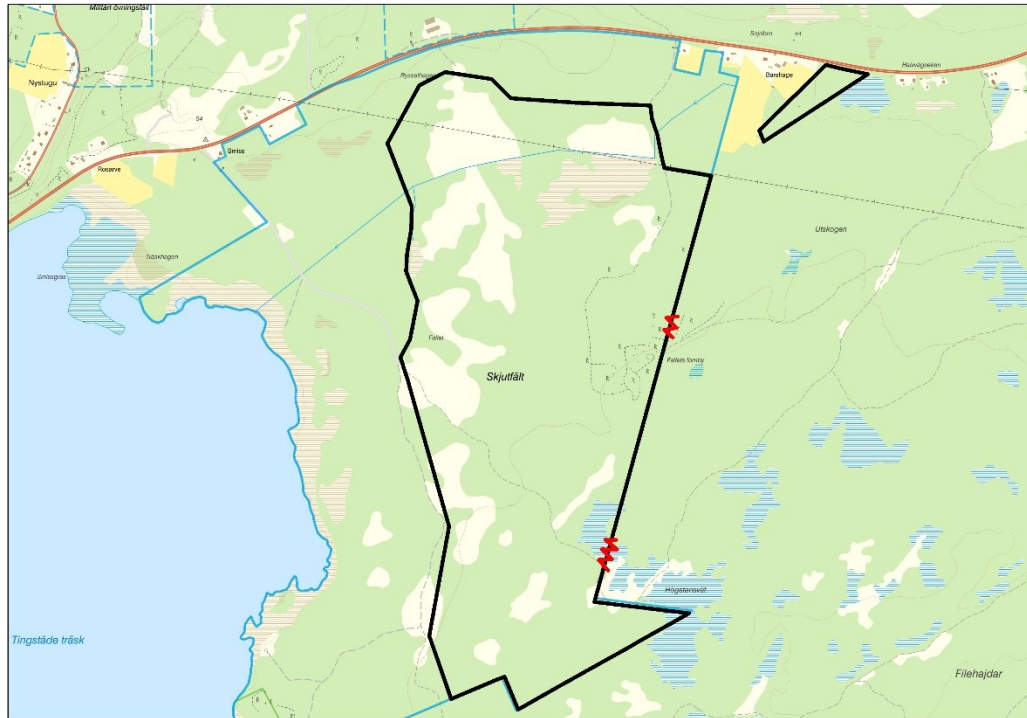
Figur 3. Det mellersta delområdet vid laga skifte. Tjock svart linje markerar reservatets gräns. Blå linje är diket som avvattnar myrarna. 1=ett stort uppodlat område väster om våtmarkerna. 2=norra delen av de utdikade myrarna. Här har lämpliga stickdiken markerats på kartan. 3=södra delen av de utdikade myrarna. Denna mark odlades aldrig upp.

Sammanfattningsvis visar dokumentationen från laga skifte att markanvändningen med extensivt bete och plockhuggning har fortsatt i stora delar av reservatet. Undantaget är våtmarkerna i norra delen av Furbjärs-området, som har dikats ut och förberetts för uppodling. Barshage-området utgörs till största delen av åkermark och troligtvis är detta också en förändring från tiden vid skattläggningen, även om det inte finns skriftliga källor som stödjer det.

En annan stor förändring under denna period är att det mesta av marken som betas är instängslad, till skillnad från tiden vid skattläggningen där istället inägor (åker och äng) stängslades bort från djuren som gick på den gemensamma utmarken "klöv om klöv". Det berodde på en lagändring från 1859 som sa att alla betesdjur skulle hållas instängslade och att det också skulle gå stängsel mellan ägo gränser, om inte markägarna var överens om att beta markerna gemensamt.

Idag finns rester av gammal bandtun (trögärdesgård) längs med fastighetsgränsen mellan Furbjärs-området och de angränsande fastigheterna österut, se figur 4. Troligtvis är denna stängselrest från laga skifte eller därefter, då fastighetsgränsen uppstod vid laga skifte. Före det hade fällan en annan sträckning. Detta visar på att betet

fortsatt på åtminstone en av sidorna av fastighetsgränsen efter laga skifte, troligtvis på båda. Bitvis är bandtunen förstärkt med taggtråd.

Figur 4. Röda sick-sacklinjer visar på rester av gammal bandtun som är synliga i reservatet idag.

1930-talet

I början av 1900-talet producerades det första ekonomiska kartbladet över området, se figur 5 nedan. Det innehåller ett flygfoto taget år 1933–34 samt fastighetsgränser, körvägar, vattendrag, åkermark, mm. Eftersom flygfotot är taget så nära i tiden till laga skifte (cirka 35–40 år senare) bör utseendet på området inte ha förändrats väsentligt sedan dess. Flygfoton från 1930-talet ger bra information om hur landskapet såg ut innan trakthyggesbruket nådde Gotland i stor skala. Vid denna tid gick även många djur kvar på skogen eller hade precis tagits därifrån. Vi får därför en bild av ett ålderdomligt kulturlandskap präglat av bete och plockhuggning.

Figur 5. Flygfoto över naturreservatet taget 1933-34. Åkermark är färgat gult.

Det framkommer av flygfotot att File-området består av luckig, gammal skog med en större glänta av alvarmark insprängt. Det är nu uppdelat på fem olika, långsmala skiften.

Furbjars-området består av luckig skog och öppna alvarmarker i de södra och västra delarna. Högstensvät i sydost framstår som en öppen blekevät. Skogen runt Fallets fornby är tätare än omgivande magrare skogar, men det syns tydligt att den har plockhuggits då trädskiktet är luckigt och glest för en så bördig skog. Våtmarkerna i den norra delen är effektivt avvattnade genom ett dike rakt igenom och de är helt öppna. Även marken mellan våtmarkerna är i princip trädfri. Norr om diket har våtmarkerna odlats upp och brukas nu som åker.

Barshage-området är vid denna tid skogbeklätt, med två större gläntor; en i norr och en i mitten av området. Skogen är troligtvis inte särskilt gammal då marken bör ha varit relativt öppen i slutet av 1800-talet.

1960-talet till idag

Från 1960 och framåt har regelbundna flygfoton tagits över Gotland. Nedan presenteras flygfoton från 1960, 1975, 1995 och 2018 (figur 6–

9). I bilderna går det att följa utvecklingen av marken, både i naturreservatet och i omgivningen.

Den kanske tydligaste trenden under denna period, och som är gemensamt för hela Gotland, är att både skogar och öppna marker växer igen och bördigare skogar kalavverkas. Anledningen i de flesta fall är jord- och skogsbrukets rationalisering. Djuren togs bort från skogen och de magra utmarksbetena och mindre lönsamma åkermarker lämnades för fäbot. Plockhuggningen försvann alltmer och ersattes av trakthyggesbruket.

Furbjärs-området är ett typiskt exempel på hur det kunde sett ut, även om orsaken här är en annan. Fastigheten började användas som skjutfält i början av 1900-talet, vilket innebar att traditionell markanvändning så som bete och plockhuggning inte var aktuellt. Viss störning har militärens verksamhet troligtvis inneburit, men inte tillräckligt för att motverka igenväxningen. Under 1900-talet syns en tydlig igenväxning och förtätning av Furbjärs-området. Skogarna tättnar, de öppna markerna växer igen med buskar och ungträd. Tydligast syns detta på våtmarkerna i norra delen av området, som är helt öppna på 1930-talet. Det tas även upp ett kalhygge av den bördiga skogen runt Fallets fornby. Idag syns spåren efter militären i området tydligast på de många små körvägar i skogen som tagits upp för länge sen, men som inte har använts på länge. Det enda bete som sker idag i Furbjärs-området är i Fallets fornby, som betas av lamm i en drygt 3 hektar stor fälla, se figur 10.

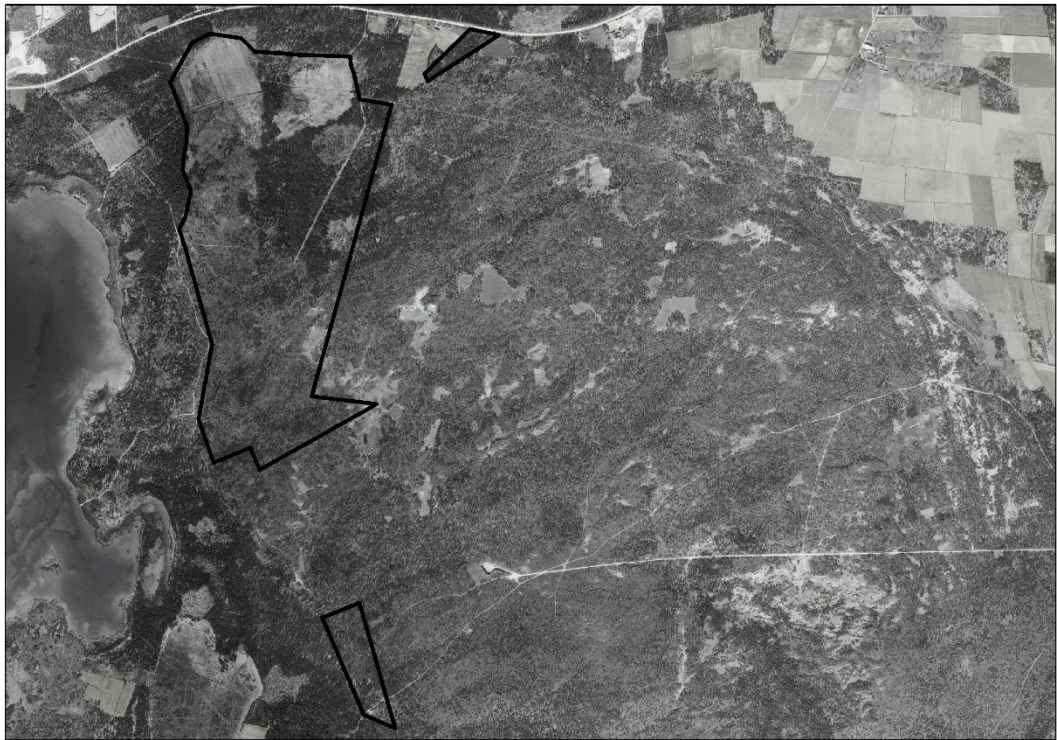
File-området genomgår en ytterst liten förändring under 1900-talet. Troligtvis är det framför allt buskskiktet som tättnar, något som inte syns lika tydligt på flygfotot. Anledningen till den ringa förändringen är troligtvis att skogen är så mager och växer igen långsamt.

Barshage-området genomgår en viss förtätning, men troligtvis handlar det mycket om att skogen blir äldre och att den plockhuggs efterhand. Det har inte skett något kalhygge i Barshage-området under 1900-talet, men enligt markägaren plockhuggs skogen med jämna mellanrum. Marken är även välbetad av lamm.

En annan stor förändring som sker på Filehajdar, men utanför reservatet, under 1900-talet är att det stora kalkstensbrottet i östra delen av Filehajdar tas upp. Det syns först på 1995 års flygfoto, men det började tas upp redan i slutet av 1970-talet.

Figur 6. Flygfoto från år 1960 över Filehajdar.

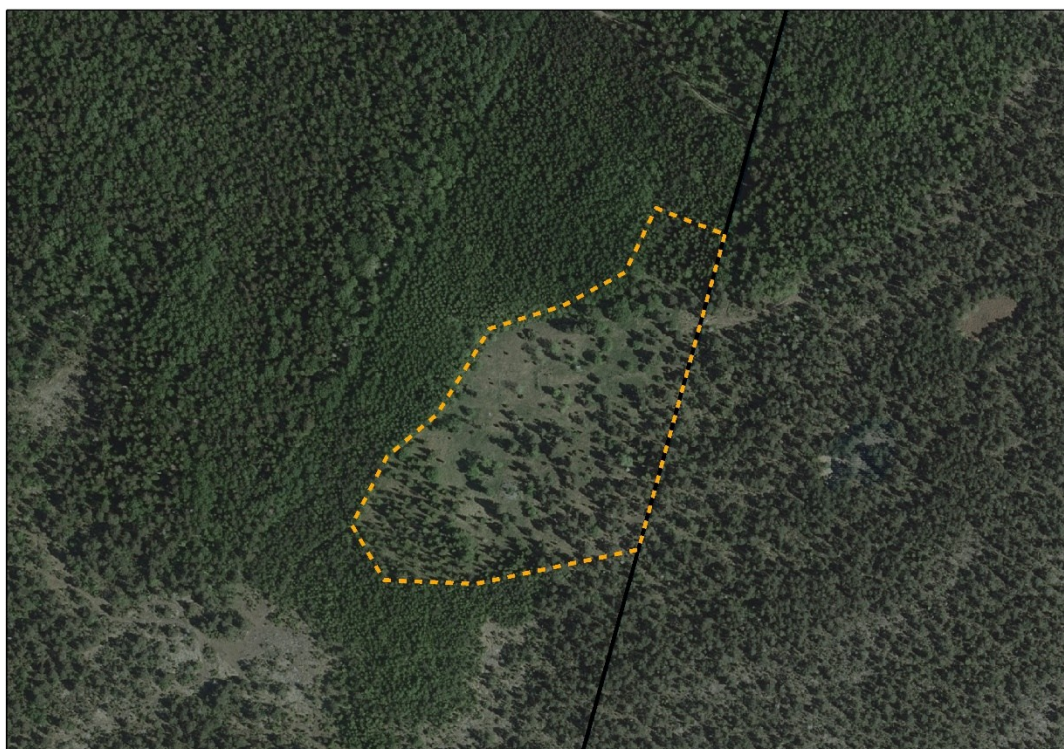
Figur 7. Flygfoto från år 1975 över Filehajdar.

Figur 8. Flygfoto från år 1995 över Filehajdar.

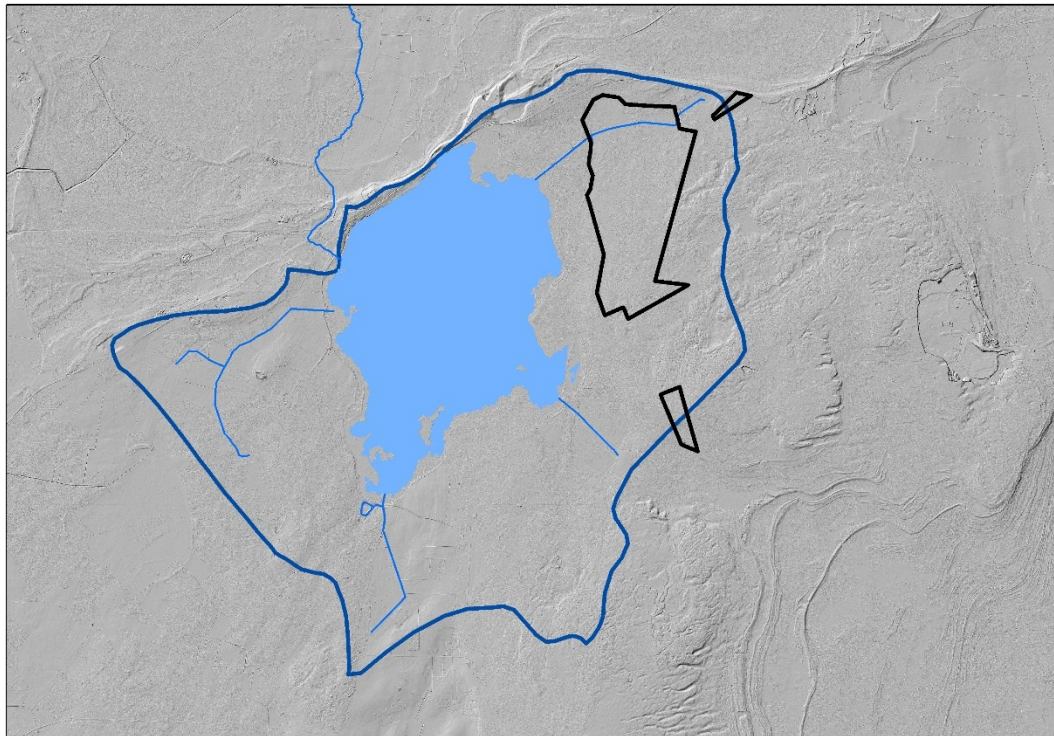
Figur 9. Flygfoto från år 2018 över Filehajdar.

Figur 10. Betesfällan i Fallets fornby.

Geologi och hydrologi

Reservatets geologi och hydrologi har gett grundförutsättningarna, som tillsammans med den historiska markanvändningen har skapat den rika biologiska mångfald som finns i reservatet idag. Det är viktigt att bibehålla och i vissa fall återställa dessa grundförutsättningar för att på lång sikt behålla reservatets naturvärden. Detta görs genom bevarande men också genom aktiv skötsel.

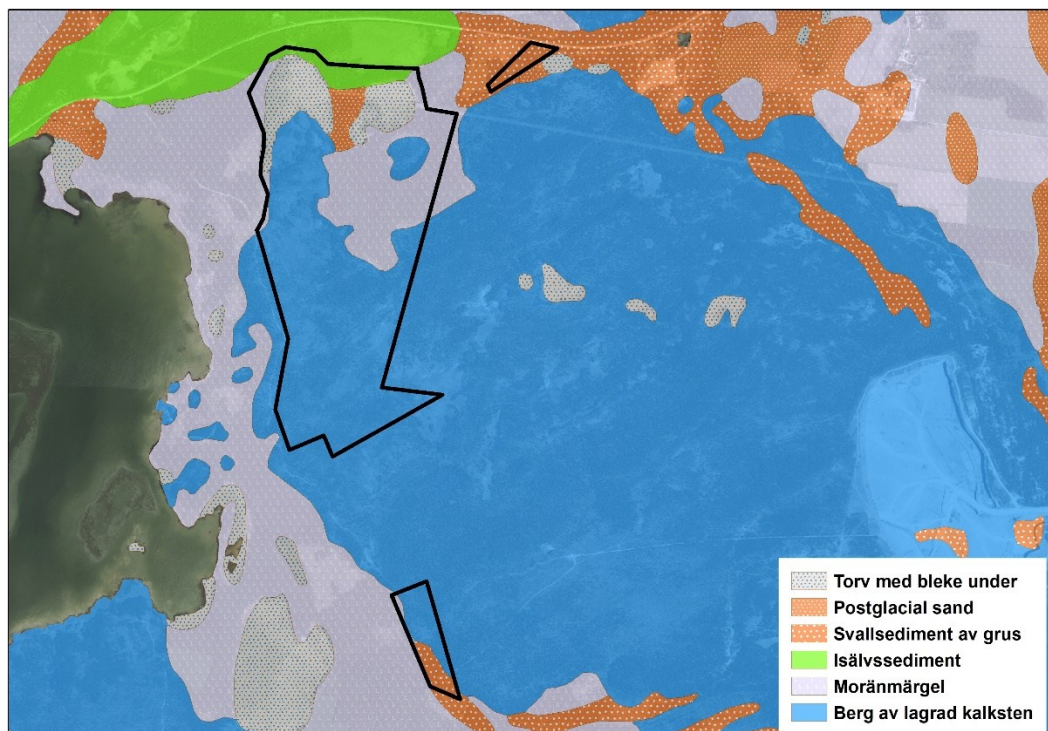

Figur 11. Naturreservatet med höjdkartan som bakgrund, där geologiska formationer tydligt framstår. Ljusblå yta är Tingstäde träsk, tjockt mörkblå linje är gränsen för ytavrinningsområdet till Tingstäde träsk och mellanblåa linjer är vattendrag i avrinningsområdet samt det vattendrag som avvattnar avrinningsområdet.

Reservatet ligger cirka 45-55 meter över havet. Filehajdar är en av de högre liggande områdena på Gotland och når på sin högsta höjd mer än 65 meter över havet, att jämföra med Gotlands högsta punkt på Lojsta hed som är 82 meter över havet. Detta innebär att reservatet tidigt steg upp ur havet, vilket gör att arter har haft lång tid på sig att etableras. Själva reservatet består av relativt flack mark där största delen sluttar svagt ner mot Tingstäde träsk. Reservatet omges dock av olika geologiska formationer både på Filehajdar och Hejnum hållar, så som förkastningsdalar och gamla strandvallar, se höjdkartan i figur 11. Hela Furbjärs-området och hälften av File-området och Barshage-området ingår i Tingstäde träsk's ytavrinningsområde. Figur 11 visar de vattendrag som finns inom avrinningsområdet och som mynnar i Tingstäde träsk. Alla dessa vattendrag är idag grävda diken som syftar att avvattna befintlig eller före detta åkermark. Här framgår bl.a. det

dike som avvattnar myrarna i norra delen av Furbjärs-området. Tingstädeträsk avvattnas i sig genom Ireån, som rinner från träsket och norrut där den mynnar ut i Irevik. Norra delen av Barshage-området ingår i ett avrinningsområde som också mynnar ut i Irevik, medan södra delen av File-området ingår i ett avrinningsområde som rinner genom hela Kallgate-området och slutligen mynnar i Tjälderviken på ostkusten.

Berggrunden i reservatet består av lagrad kalksten som inom större delen av området syns som kala, delvis uppspruckna hållmarker eller täcks av ett mycket tunt jordtäckte. Det är här reservatets alvarmarker och magra hållmarkstallskogar finns och detta syns som blåa ytor i figur 12, en jordartskarta från Sveriges Geologiska Undersökning. I norra och nordöstra delen av Furbjärs-området täcks berggrunden av ett något tjockare lager av moränmärgel avsatt av inlandsisen, samt av isälvsediment och sand. Här är marken bördigare och skogen växer tät och hög. Våtmarkerna i norra delen av Furbjärs-området består av torv med ett underlager av bleke. Högstensvät framträder inte i figur 12, men det framgår av äldre kartmaterial att den består av bleke. Hela Barshage-området utgörs av svallsediment av grus, vilket gör marken relativt bördig och skogen högvuxen. Även södra delen av File-området består av denna jordart.

Figur 12. Jordlager i reservatet.

Naturvärden

I naturreservatet Filehajdar förekommer flera skyddsvärda och sällsynta naturtyper med en rik biologisk mångfald knuten till dem.

Stora delar av reservatet består av artrika alvarmarker, öppna eller träd- och buskklädda. Trädsiktet på alvaren består främst av tall med någon enstaka gran. Träden är gamla, senvuxna och solbelysta. Det finns även solbelyst död ved som utgör fina livsmiljöer för vedlevande insekter. Enbuskarna är gamla och flera av dem är betespräglade. De öppna alvarmarkerna i reservatet består av grusalvar med ett stort inslag av karsthällmarker och basiska berghällar. Alla dessa tre naturtyper är prioriterade naturtyper i EU:s art- och habitatdirektiv och mycket sällsynta internationellt. Floran på alvaren utgörs främst av typiska alvarväxter, men även mer sällsynta mossor så som grusnervmossa och kalkkoppmossa. På alvaren finns även ett rikt insektsliv med många sällsynta arter, bl.a. svartfläckig blåvinge och apollofjäril.

Våtmarkerna i reservatet består dels av blekekärr, varav det största är Högstensvät, och dels av de utdikade våtmarkerna i norra delen av Furbjårs-området. Högstensvät och de övriga blekekärren har en typisk våtmarksflora med olika orkidéer och andra våtmarksarter. I Högstensvät förekommer även den sällsynta arten väddnätfjäril, samt vanlig padda. De utdikade våtmarkerna i norra delen av Furbjårs-området hyser trots utdikningen flera typiska fuktängsarter av orkidéer och andra kärlväxter.

Skogarna i reservatet består till största delen av magra och tydligt betespräglade hällmarksskogar med tall, gran och betespräglade enbuskar. På enbuskarna och de senvuxna granarna i File-området växer gott om den sällsynta laven ringlav. Den stora rariteten bland de magra och glesa hällmarksskogarnas växter är nipsippan. Nipsippan har sin största förekomst i Europa på Filehajdar, och en del av populationen växer i naturreservatet. De bördigare skogarna i norra delen av Furbjårs-området utgörs av kalkbarrskogar med ett stort inslag av gran och lövträd, bl.a. ädellövträd. På grund av markens bördighet har skogen förlorat sin betesprägel. Här förekommer flera sällsynta arter knutna till slutna kalkbarrskogar med inslag av ädellöv, t.ex. de sällsynta arterna cinnoberfläck och violgubbe. Skogen i Barshage-området är en bördig och tydligt betespräglad barrskog med välhävdat grässvål.

Naturvärdena i naturreservatet är som högst i sitt sammanhang i landskapet. Reservatet utgör en mindre del av det stora häll- och våtmarkskomplexet på Filehajdar, Hejnum hällar, Kallgate, Kallgatburg, Bälsalvret och Bojsvätar. Inom detta häll- och våtmarkskomplex finns stora möjligheter till bevarande av arter och naturtyper på landskapsnivå. De flesta av de sällsynta arterna i naturreservatet har en utbredning som sträcker sig över stora delar av

Filehajdar och vidare. För att bevara naturvärdena i detta unika håll- och våtmarkskomplex krävs ett mycket större område bevaras än vad som är skyddat idag.

Nipsippa är en av rariteterna i reservatet.

Naturtyper

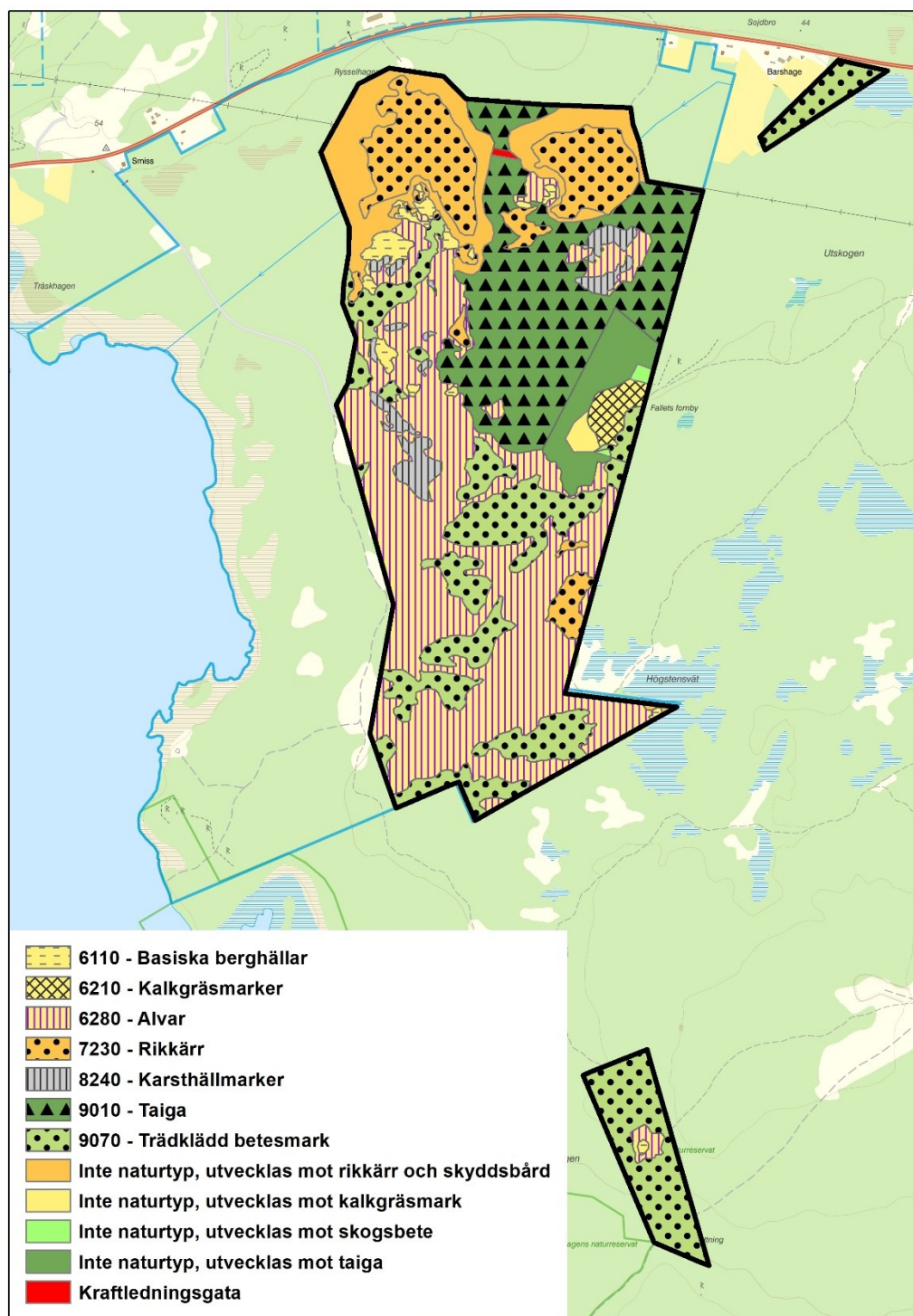
Naturreseptatet Filehajdar har delats in i naturtyper enligt art- och habitatdirektivet. Denna indelning ligger till grund för reservatets skötselområden och kommer senare utgöra grunden för uppföljningen av reservatet.

Inom naturreseptatet Filehajdar finns följande naturtyper (se även figur 13):

*Basiska berghällar (6110), kalkgräsmarker (6210), *alvar (6280), rikkärr (7230), *karsthällmarker (8240), kalkbarrskog (taiga*, 9010) och betespräglad barrskog (trädklädd betesmark, 9070).

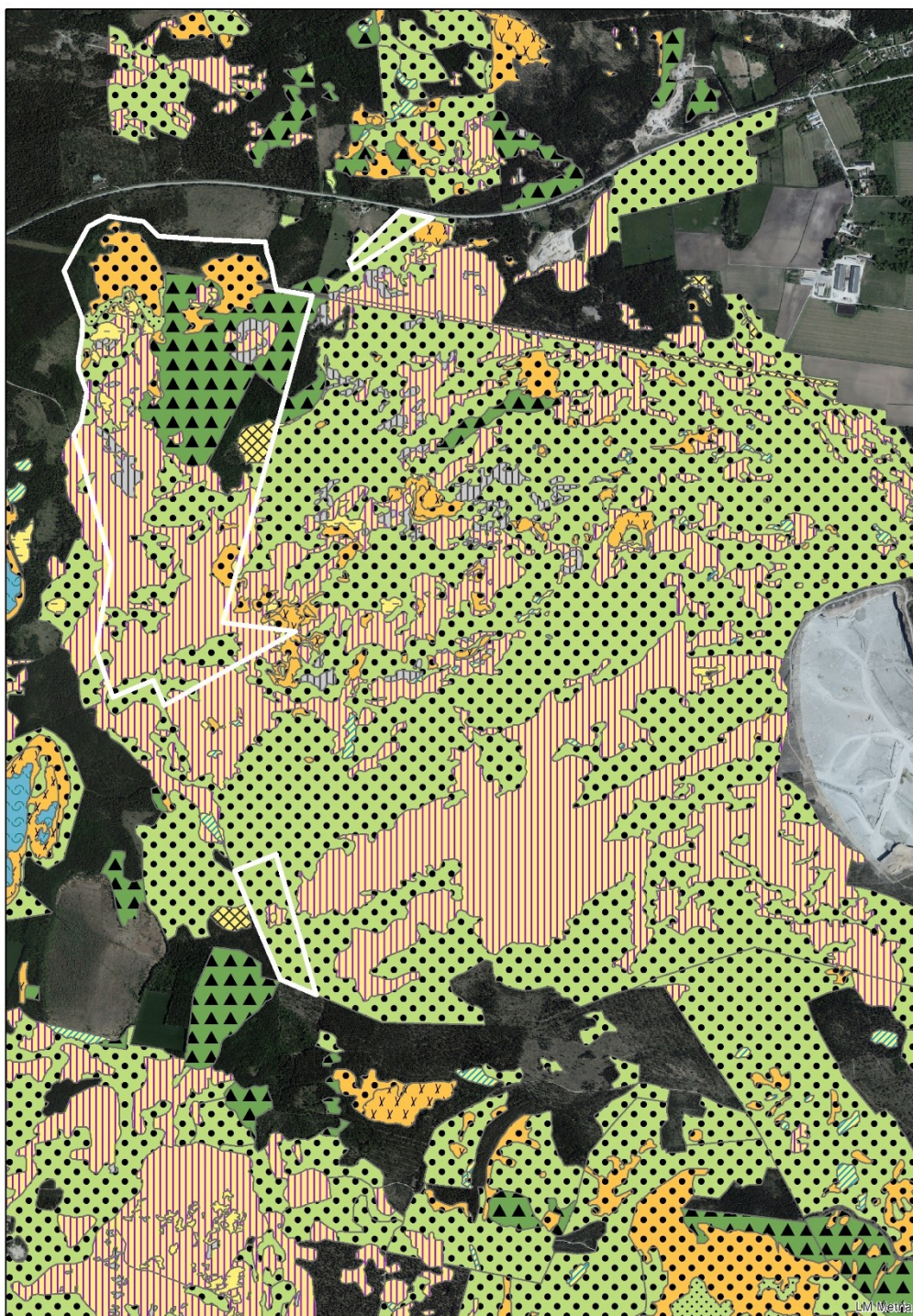
*Prioriterad naturtyp enligt EU:s art- och habitatdirektiv

Inom naturreseptatet finns även mindre ytor med lägre naturvärden som inte är klassade som naturtyp, se figur 13. Även dessa ligger till grund för reservatets skötselområden.

Figur 13. Naturtyper enligt art- och habitatdirektivet i naturreservatet Filehajdar.

Som nämnts i beslutet så fortsätter naturvärdena utanför det nuvarande naturreservatet. Figur 14 visar naturtypskarteringen i området runt Filehajdar. Alla färglagda fält är klassade som naturtyp och hyser därmed höga naturvärden.

Figur 14. Naturtyper enligt art- och habitatdirektivet i området runt Filehajdar.

Sociala värden

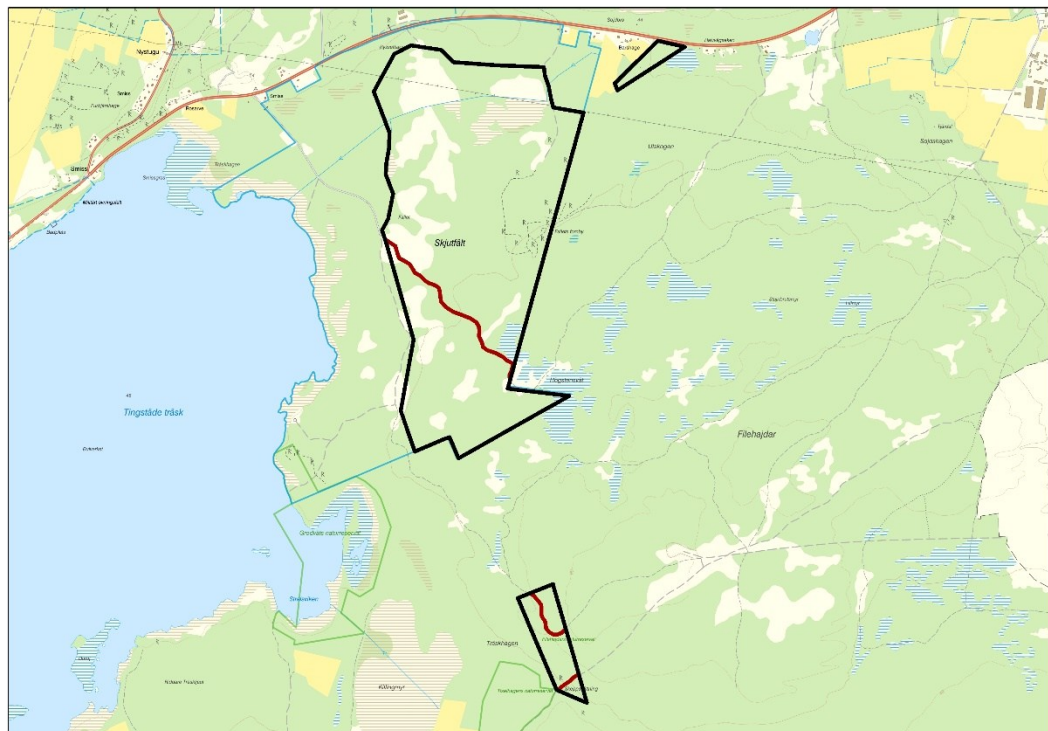
Fallets fornby är ett populärt besöksmål för dem som känner till det. Det framgår av gästbokens positiva inlägg. På grund av den dåliga vägen ner och områdets relativa anonymitet är det troligtvis inte lika många besökare som det hade varit om området var mer känt och lättillgängligt.

Reservatet genomkorsas av otaliga stigar och mindre körvägar. Några av dem fanns redan vid laga skifte, andra har uppkommit av militärens verksamhet. Tre av dem ingår idag i Gotland Bike Park som leder för vandring, löpning och Mountain Bike-cykling, se figur 15. Utöver cykling och vandring så används stigarna även för ridning.

På Furbjårs-fastigheten bedrivs jakt, främst på rådjur.

Många besöker Filehajdar på våren för att titta på nipsipporna när de blommar. Nipsippan är en mycket ovanlig och bildskön blomma som kan förgylla en vårutflykt.

Den största delen av friluftslivet i reservatet bedrivs i File-området och Furbjårs-området. Dessa områden ingår även i riksintresse för friluftsliv. Barshage-området ligger i utkanten av området, utanför riksintresset, och är inte tillgängliggjort för allmänheten.

Figur 15. Mörkröda linjer är leder som ingår i Gotland Bike Park.

Byggnader och anläggningar

Det finns en mindre ligghall/förråd i Barshage-området.

I Fallets fornby finns en informationsskylt om fornlämningarna samt en låda med en folder till kulturstigen och en gästbok.

Tillgänglighet

File-området är tillgängligt genom en grusväg som går från landsvägen vid Rings gårdar i sydväst. Furbjärs-området är tillgängligt genom en mindre körväg från väg 148 som går ner strax väster om Barshage gård. Vägen är i dåligt skick. Barshage-området är tillgängligt till fots från Furbjärs-området.

Reservatet är idag inte tillgängligt via buss.

2. Skötsel av området med bevarandemål och åtgärder

Generella riktlinjer

Alla åtgärder ska göras med försiktighet och med anpassade maskiner och metoder så att markskador inte uppkommer. Stor försiktighet ska råda vid all skötsel som omfattar arbetsmaskiner som innehåller petroleumprodukter, då en stor del av reservatet ligger inom vattenskyddsområde. Åtgärderna ska genomföras den tid på året då det är minst risk för störning på djurlivet och då det är sådan bärighet i marken att mark och växtlighet inte skadas. Ris som uppkommer efter röjningsinsatser ska fraktas bort eller brännas upp på okänslig plats. Eldning får dock inte ske på fastigheterna Tingstäde Furbjärs 1:33 och 1:32, se beslutet för motivering. Plockhuggna träd ska antingen lämnas kvar i naturvårdande syfte eller fraktas bort, beroende på hur målbilden ser ut för respektive skötselområde.

För att lägga igen diket som löper genom fornlämningsområdet Fallets fornby krävs i vissa fall tillstånd enligt kulturmiljölagen. Åtgärden behöver samråd med länsstyrelsens kulturmiljöenhet.

Fornlämningar får inte skadas enligt kulturmiljölagen. Det innebär till exempel att man inte får köra eller elda på eller invid fornlämningar eller täcka över dem med ris.

Innan några diken läggs igen ska länsstyrelsen utreda om det krävs en anmälan om vattenverksamhet enligt 11 kap miljöbalken.

Vid åtgärder som påverkar hydrologin i Stora och Lilla Oxne myr så ska ett tidigt samråd ske med GEAB för att diskutera påverkan på ledningen.

Dämning som kan påverka tillrinningen till Tingstäde träsk ska samråd med Region Gotland, i egenskap av huvudman för Tingstäde vattentäkt.

Åtgärder inom vattenskyddsområde ska samråd med Region Gotland. Vissa åtgärder kräver tillstånd eller anmälan, främst

hantering av petroleumprodukter samt upplag av bark och timmer.
Anmälan och tillstånd sker till Region Gotland.

Om resurser finns kan även fornlämningar utanför Fallets fornby röjas fram. Detta bör framför allt ske om marken är i hävd, så att röjningen får en mer permanent effekt.

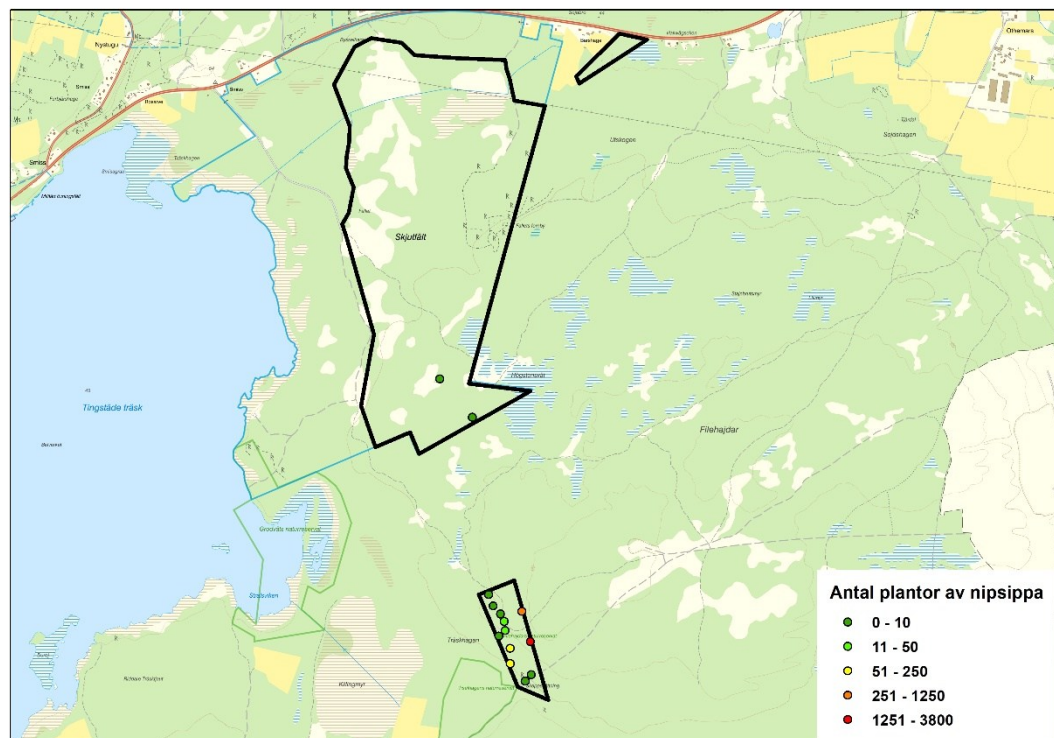
Nipsippa

Beskrivning

Nipsippa är en flerårig, 20–30 cm hög ört som blommar i slutet av april och i början av maj. Blommorna är stora, klocklika och blåviolettera. Nipsippan har sin största förekomst i Europa på Filehajdar. De enskilda plantorna kan bli gamla, troligtvis äldre än 100 år. Nipsippan växer i torra, solöppna miljöer på väl-dränerade sandiga eller grusiga marker, samt på sprickrika kalkhällar. Den finns i gles tall- eller blandskog, lavhed och betad torräng. Växten sprider sig med frön, vanligtvis inte längre än några tiotal meter. En förutsättning för att fröna ska gro är att växttäcket inte är slutet, så att fröna når blottad jord. Vuxna plantor missgynnas av igenväxning. De verkar klara ett visst bete, men gynnas troligtvis av den ”älskliga” fas som inträder när betet upphör. (Naturvårdsverket 2007)

I naturreservatet växer nipsippan främst i File-området, se figur 16. Här förekommer den talrikt. Det går inte att säga hur många nipsippor som finns i File-området, då inrapporteringen i Artportalen täcker större områden. En uppskattning är dock att där växer över 1000 plantor. Fileområdet ingår i Natura 2000-området Filehajdar, som främst är utpekade för att bevara nipsippan. Två växtplatser för nipsippa finns även i Furbjärs-området.

Bevarandetillståndet för nipsippa i det nuvarande naturreservatet är ogynnsamt på grund av nipsippans koncentrerade förekomst i ett litet område. Det gör den sårbar för oförutsedda händelser så som en intensiv brand. Nationellt har nipsippan otillfredsställande bevarandestatus.

Figur 16. Förekomst av blommande nipsippa med fyndpunkter inom i naturreservatet. Vissa punkter är dock mittpunkter för större områden och det finns liknande punkter utanför reservatet. Det går därför inte att säga exakt hur många nipsippor som växer inom naturreservatet.

Bevarandemål

Reservatet ska bidra till en rik och långsiktigt livskraftig population av nipsippa på Filehajdar. Populationen av nipsippa i reservatet ska öka, framför allt genom att nipsippa sprider sig och etablerar nya plantor i Furbjärs-området. Det ska även finnas tillräcklig etablering av nya plantor i File-området för att populationen inte ska minska där.

Skötselåtgärder

För att populationen av nipsippa ska kunna bevaras långsiktigt krävs kontinuerlig etablering av nya plantor. För att uppnå det krävs störd mark och blottad jord där fröna kan gro. Det är också viktigt att nipsippans växtplatser inte växer igen, då det i slutändan leder till att nipsippa konkurreras ut och försvinner.

En viktig åtgärd för att gynna nipsippa är återupptaget bete på dess växtlokaler, något som beskrivs under rubriken "Bete" nedan.

En annan viktig åtgärd är röjning för att förhindra igenväxning, något som beskrivs under rubriken Naturvårdande huggning, röjning och slåtter nedan.

Utöver dessa åtgärder behövs kompletterande skötselåtgärder för att gynna nipsipan. Framför allt handlar det om att skapa gromiljöer för fröna i form av blottlagd jord. Detta görs genom småskalig markstörning, t.ex. fläckbränning eller krattning. Fläckbränning ska inte ske där nipsipan växer, utan endast i anslutning till befintliga växtplatser, då brand kan skada plantorna permanent. Befintliga växtplatser identifieras bäst från mitten till slutet av maj då bladrosetterna växer upp (endast en liten del av plantorna blommar varje år). Fläckbränning får inte ske på fastigheterna Tingstäde Furbjäs 1:33 och 1:32, se motivering i beslutet. Markstörningen bör inledningsvis genomföras i liten skala för att kunna utvärdera effekten på nipsipan.

Åtgärderna i File-området ska syfta till att skapa en gynnsam livsmiljö för nipsippa och etablering av nya plantor. Åtgärderna i Furbjäs-området ska syfta till att öka populationen, både i utbredning och antal plantor.

Ringlav

Beskrivning

I File-området växer ringlav spritt på gamla enbuskar och senvuxna granar. Hällmarkskomplexet Filehajdar hyser Gotlands rikaste lokal för ringlav och File-området, som är det ursprungliga naturreservatet, sattes främst av för att bidra till att bevara den populationen. En uppföljning av ringlav på Filehajdar, både i och utanför reservatet, visar att ringlaven har mer än halverats i antal från år 2007 till år 2017. Det finns ingen förklaring till minskningen. Ringlav är en ljuskrävande art som missgynnas av igenväxning, men igenväxningen på Filehajdar går väldigt långsamt och kan inte förklara den kraftiga minskningen. Eventuellt kan luftföroreningar vara en förklaring. Det fanns dock små bålur av ringlav i alla uppföljningsrutor på Filehajdar, vilket innebär att laven föryngrar sig och att framtidsutsikterna därmed är något goda. Sammantaget bedöms ringlaven ha ett ogynnsamt bevarandetilstånd på grund av den stora minskningen de senaste åren.

Bevarandemål

Reservatet bidrar till att arten ringlav förekommer i en långsiktigt livskraftig population på Filehajdar. Ringlaven ska öka i reservatet jämfört med 2017 års inventering.

Skötselåtgärder

Det är viktigt att skogen där ringlaven växer röjs med jämna mellanrum för att förhindra igenväxning, något som beskrivs under rubriken Naturvårdande huggning, röjning och slätter nedan.

Om ringlaven fortsätter att minska i området kan det bli aktuellt att transplantera bålfragment av ringlaven till nya träd och buskar för att hjälpa den med föryngring och spridning. Bålfragmenten ska tas från naturreservatet och spridas inom naturreservatet. Transplanteringen ska ske utifrån bästa tillgängliga kunskap och gärna nyttja bålfragment från döda träd och buskar, då deras framtidsutsikter ändå är begränsade. Några av bålfragmenten bör även spridas till Furbjärsområdet för att se om laven kan fortleva och sprida sig i det området.

Ringlaven förekommer utspritt i File-området.

Bete

Beskrivning

Historiskt har hela reservatet betats extensivt, se avsnittet Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden. Idag betas Fallets fornby (figur 10) och Barshage-området. Områdena betas med lamm idag och lammen är bra på att hålla nere sly och beta av grässvålen väl. Övriga områden har inte betats på många decennier och marken är stadd i långsam igenväxning. Naturvärdena i området är dock präglade av den historiska markanvändningen och på sikt är områdets arter beroende av ett återupptaget bete.

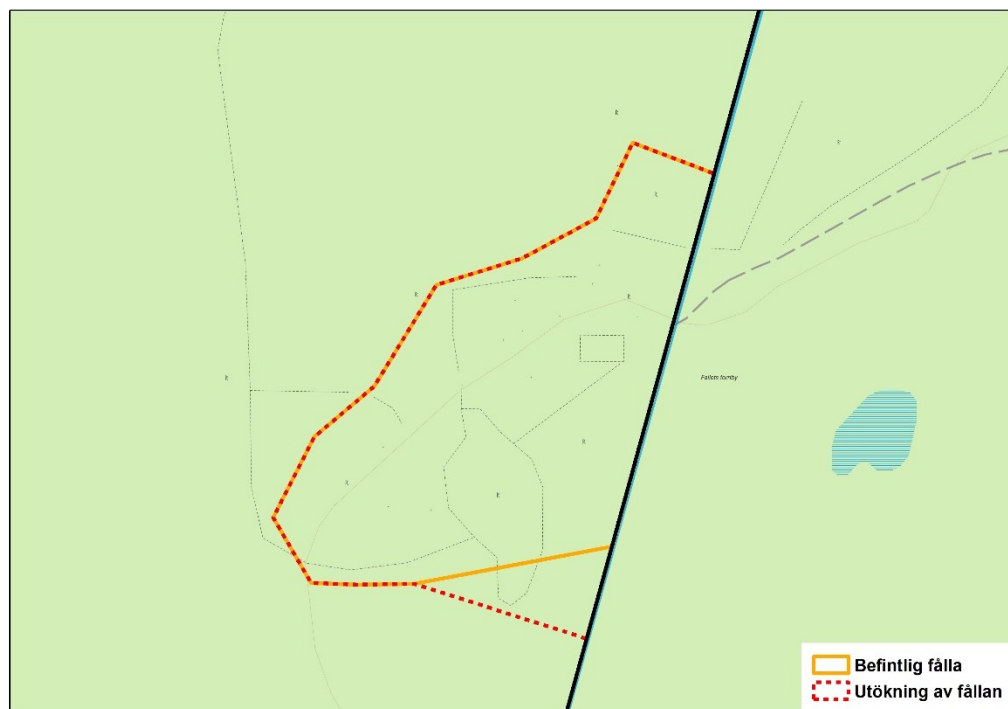
Bevarandemål

Fallets fornby och Barshage-området betas väl. Fållan vid Fallets fornby inkluderar hela gravfältet, se figur 17. Igenväxning av sly, buskar och plantor hålls nere och grässvålen är väl avbetad vid betessäsongens slut. Betesdjuren orsakar inga skador på

fornlämningarna och de har ingen avskräckande effekt på besökare till Fallets fornby.

I övriga reservatet sker bete extensivt och med naturligt varierande betespåverkan i olika delar av reservatet och i olika naturmiljöer. På alvarmarkerna, i våtmarkerna på bleke och i de mossrika granskogarna är betespåverkan svag, medan den är högre i våtmarkerna på torvjord och i de gräsrika skogarna. Betet håller nere förnalagret och skapar blottad jord som gynnar föryngring av nipsippa och andra kärleväxter, mossor, lavar och svampar som är typiska för områdets naturmiljöer. Betet bidrar till en artrikedom i fältskiktet, vilket i sin tur skapar förutsättningar för ett rikt insekts- och fågelliv. Trampskador förekommer endast i liten omfattning. Betet håller även efter uppslag av träd- och buskar, vilket håller markerna öppna och skogarna luckiga. Betet är så pass extensivt att känsliga arter som nipsippa, väddnätfjäril och större agatsnäcka gynnas. I områden där nipsippan växer sker betessläppet tillräckligt sent för att de flesta nipsippor ska ha fröat av sig.

De öppna och luckiga naturmiljöer som skapas och bibehålls av betet gynnar det rörliga friluftslivet i naturreservatet. Stängslet går att passera vid lämpliga platser så att friluftslivet inte hindras.

Figur 17. Befintlig och tilltänkt utökad betesfälla i Fallets fornby

Skötselåtgärder

Fållan i Fallets fornby utökas till att omfatta hela gravfältet, se figur 17. Betet i Fallets fornby och i Barshage-området fortsätter så som det bedrivs idag. Lamm är ett djurslag som vanligtvis går bra ihop med besökare och de är vanligtvis skonsamma mot fornlämningar och andra tillgänglighetsanordningar. Fållorna bör fortsätta vara av ungefär den storlek de är idag, då det är lättare att få områdena väl avbetade om fållan inte är allt för stor.

I övriga delar av naturreservatet är det angeläget att återuppta betet. De flesta av områdets arter och naturtyper är anpassade till bete och har missgynnats av den långsamma igenväxning som pågått. Det är dock viktigt att betet anpassas till de känsliga marker och arter som finns här, t.ex. nipsippa och väddnätfjäril. Utgångspunkten är därför ett extensivt bete i stora fållor. Ett sådant bete förväntas skapa den naturliga variation i betestryck som anges i målbilden. Det kan med fördel finnas inslag av betesfria år. För väddnätfjärilens del är det viktigt att ängsvädden i Högstensvät inte betas ner för hårt, då ängsvädden svarar med att sänka bladrossetten till marken vilket förstör möjligheterna för väddnätfjärilen att lägga ägg under bladen.

Väddnätfjärilen är känslig för ett för hårt betestryck

Furbjäs-området är tillräckligt stort för att kunna ha som en betesfälla. De mest prioriterade naturmiljöerna att få betade är de betespräglade barrskogarna, våtmarkerna och alvaren. Taigan och ungskogen runt Fallet kan uteslutas ur betesfållan om det blir mer praktiskt, även om de också gynnas av ett extensivt bete. Det kan bli nödvändigt att stängsla bort Högstensvät, helt eller periodvis, om betet inte går att anpassa till väddnätfjärilens behov eller om risken för

trampskador är stor. Furbjärs-området kan delas in flera fållor om det behövs för tillsynen av djuren.

File-området är relativt litet och det är svårt att få till ett extensivt bete om det utgör en egen fålla. Ett alternativ är att låta File-området ingå i en större fålla tillsammans med omgivande marker, till exempel hela Natura 2000-området. Då krävs avtal med intilliggande markägare.

Det är viktigt att ta hänsyn till det djurslag som betar i området vid anpassning av betet, då olika djurslag betar på olika sätt. Enligt Åtgärdsprogrammet för nipsippa och gotlandssippa är bete med nöt att föredra för att gynna nipsippa. Det viktigaste är dock resultatet av betet och eftersom det även skiljer sig mellan raser och individer så går det inte att utesluta några djurslag utan det handlar om att pröva sig fram och följa upp resultatet. Exempelvis skulle lättare hästar, så som islandshästar eller russ, kunna hävda markerna på ett bra sätt i Furbjärs-området.

Tidpunkten för betessläppet påverkar också effekten av betet. För att gynna nipsippan ska betessläppet helst ske när huvuddelen av nipsippans fruktsättning är fullbordad, något som vanligen har skett i slutet av juni men som kan variera något mellan åren. Vid denna tid har även vätarna torkat upp vilket minskar risken för trampskador.

Det är viktigt att betet fungerar praktiskt och för att det ska vara möjligt att ha ett bete i området måste det ske en avvägning mellan naturvårdande och praktiska aspekter. Här är det viktigt att följa upp effekten av betet på framför allt nipsippan och vädnetfjärilen, se vidare under punkt 8. Dokumentation och uppföljning.

Det är viktigt att stängslen har tillräckligt med stängselgenomgångar som är anpassade för behovet av naturvårdsskötsel i området, samt för friluftslivets behov. Stängselgenomgångar för friluftslivet bör i dagsläget främst anpassas till fotgängare, cyklare och ryttare.

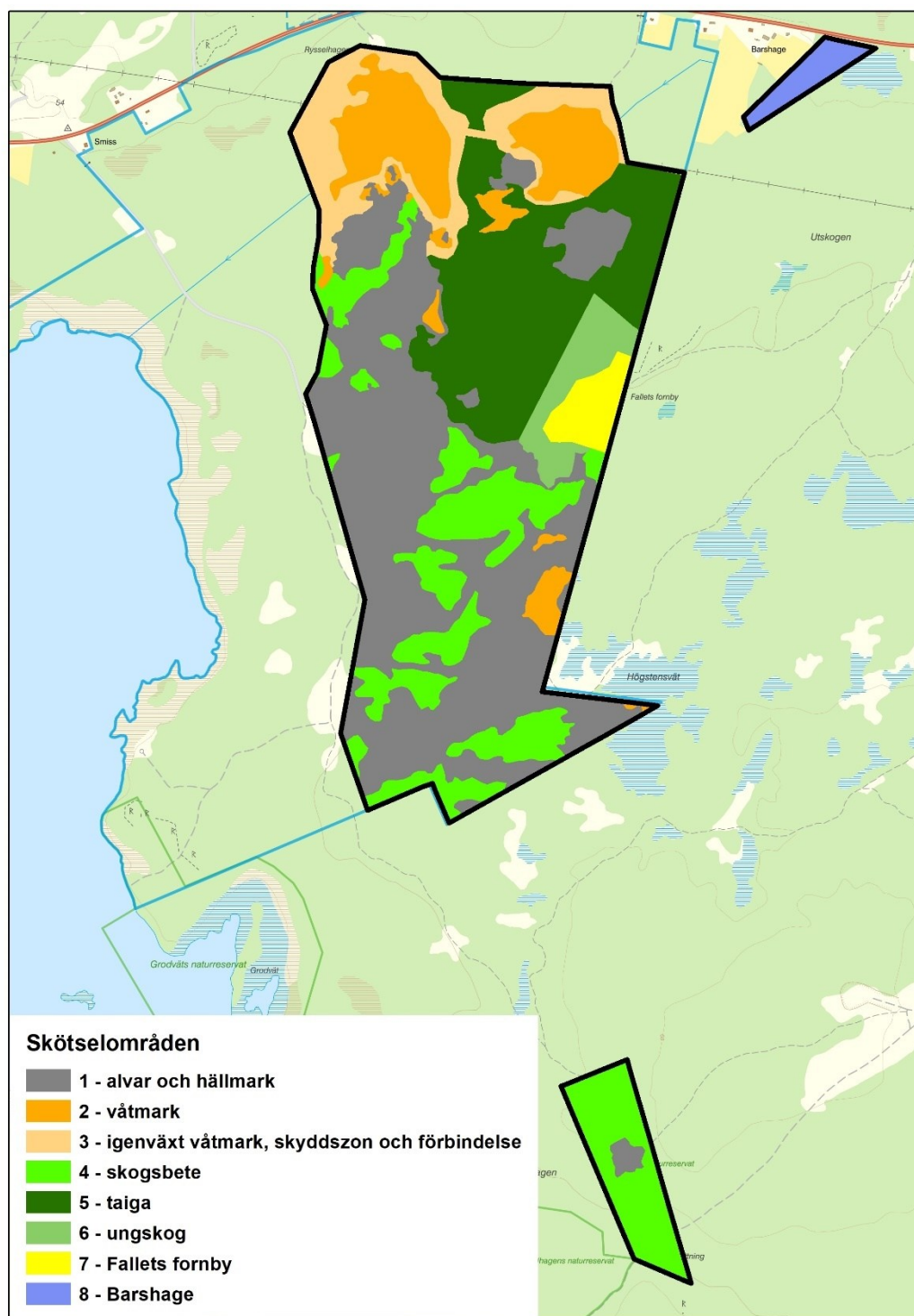
Om det skulle vara svårt i framtiden att få betesdjur till reservatet så kan slåtter vara ett hävdalternativ i våtmarkerna i norra delen av Furbjärs-området, för att bevara och utveckla våtmarksfloran.

Natur- och kulturvårdande huggning, röjning och slåtter samt igenläggning av diken

Naturvårdande huggning, röjning och slåtter ska ske i olika omfattning i reservatets olika naturmiljöer. I vissa av dem ska även diken läggas igen. Reservatet är därför indelat i åtta skötselområden med olika målbilder och skötselåtgärder för dessa åtgärder. Avgränsningen av skötselområdena följer till stora delar Natura 2000-naturtypsgränserna, där alvar, basiska berghällar och karsthällmarker är hopslagna. Fallets fornby och Barshage-området har blivit egna skötselområden, då de skiljer sig från övriga naturmiljöer i reservatet. Skötselområdena framgår av figur 18 nedan.

Skötselområdena är:

1. Alvar och hällmark
2. Våtmark
3. Igenväxt våtmark, skyddszon och förbindelse
4. Skogsbete
5. Taiga
6. Ungskog
7. Fallets fornby
8. Barshage

Figur 18. Skötselområden i naturreservatet Filehajdar.

Skötselområde 1. Alvar och hållmark (63 hektar)

Beskrivning

Filehajdars alvarmarker är varierade i både mark, träd- och buskskikt. Här finns öppna eller buskbeklädda grusalvar, våtar, trädklädda alvar och håll i dagen. Där hållen går i dagen skiljer sig naturtypen beroende på om hållen har sprickor i sig (karsthållmarker) eller inte (basiska berghållar). Där krontäckningen överstiger 30% och/eller där markskiktet sluter sig så att typiska gräsmarksarter dominerar, övergår alvaret till skogsbete.

På alvaren växer en typisk alvarflora med växter som sydknutnarv, fältmalört, vildin, alvargräslök, bergjohannesört, harmynta, rödklint, backtimjan, tulkört, grusslok, axveronika och getrams. På hållarna växer mer torktåliga arter så som vit fetknopp, älghornslav och svavellav. I karstsprickorna växer murruta och svartbräken. Här finns även hållsnäckor.

Buskskiktet på alvaret domineras av enbuskar, med inslag av brakved och slån. På de öppna alvaren är buskskiktet relativt glest, medan det tätar i de trädklädda alvaren. Det finns rikligt med gamla, betespräglade enbuskar. Trädsiktet domineras av tall, med inslag av gran, ask, rönn och vildapel. Tallen och granen är gamla. Trädsiktet är genomgående glest på alvaren.

Bevarandemål

Alvarmarkerna är varierade i sitt träd- och buskskikt, med en mosaik av helt öppna, glest buskbeklädda samt både träd- och buskbeklädda alvarmarker. Trädsiktet är genomgående glest och domineras av tall med inslag av andra trädslag. Trädsiktet är olikåldrigt med ett stort inslag av gamla träd. Busksiktet består till stor del av uppstammade enbuskar, varav många är gamla. Det varierar mellan tätare och glesare områden. Busksiktet hjälper till att rama in solbelysta och vindskyddade öppna rum i alvarmarken där insekter trivs. Alvarets halvöppna miljöer, både i träd- och buskskikt, är lämpliga växtplatser för nipsippan. Det finns gott om solbelyst död ved av främst tall, men även gran. Floran är artrik och skapar förutsättningar för ett rikt insekts- och fågelliv.

Hållmarkerna är i princip helt fria från träd och buskar, med undantag från riktigt gamla träd och buskar. Även karstsprickorna är i princip helt fria från vedväxter.

Skötselåtgärder

Alvarmarkerna har vuxit igen långsamt under de senaste decennierna och är i behov av röjning. De trädfria alvaren har ett relativt glest buskskikt och endast ett litet röjningsbehov. De trädklädda alvaren har

ett tätare buskskikt och ett större röjningsbehov. Framför allt ska krypande enbuskar röjas samt yngre och medelålders buskar av en, slån och brakved. Alla gamla och betespräglade enbuskar ska sparas. Ingen plockhuggning krävs i trädsiktet i dagsläget. Om plockhuggning görs i framtiden ska äldre träd sparas och de huggna träden ska placeras i solbelysta lägen. Föryngring av tall på alvaren har inte gått över i igenväxning, varför det inte finns behov av att röja tallplantor. Detta kan ändras i framtiden om det kommer upp mycket tallplantor. Några av dem behöver dock sparas för att föryngra de gamla tallarna. På grund av torrperioder under sommaren behöver det sparas många fler tallplantor än vad som senare önskas i trädsiktet.

På grund av den långsamma igenväxning som pågått under så lång tid, behöver röjningen ske i omgångar fram till att målbilden är uppfylld. När målbilden är uppfylld genomförs röjningar löpande av igenväxningsvegetation.

Öppet grusalvar med enstaka buskar

Gammal, betespräglad enbuske

Trädklätt alvar med röjningsbehov i buskskiktet

Karsthällmark. Buskar börjar växa in i sprickorna.

Basisk berghäll

Skötselområde 2. Våtmark (18 hektar)

Beskrivning

Alla våtmarker i naturreservatet finns i Furbjärs-området. Det finns två typer av våtmarker i området; dels rikkärr på tunna lager bleke, där Högstensvät i söder är den största, och dels de utdikade våtmarkerna på torvmark med underliggande bleke i norra delen av området (Store och Lille Oxnebyr).

Store och Lille Oxnebyr har troligtvis varit agkärr historiskt, då det nämns i skattningskartan att det bärgades ag från dem. Idag har de mer karaktär av rikkärr eller fuktäng. Vegetationen domineras av blåttåtel och det finns inslag av olika typiska våtmarksarter såsom ängsnycklar, ängsvädd, krissla, slåtterblomma och brudsporre. Diket som går rakt igenom våtmarkerna är beväxt med ag och vass och på sina ställen svårt att skönja. I skogen blir diket djupare och mer tydligt. På grund av torrläggningen som följde utdikningen så har Store och Lille Oxnebyr vuxit igen kraftigt sedan 1930-talet, då de var helt öppna, se figur 5. Nu växer här bland annat tall, björk, pors, brakved, vide och en.

Rikkärren på bleke börjar i håll och grusalvar som sluttar ner för att övergå i rikkärr på ett tunt lager bleke. Där blekelagret är som tjockast växer agen in. På de historiska beskrivningarna verkar det inte ha vuxit ag i dessa kärr tidigare, utan det är troligtvis ett sentida igenväxningsfenomen. Detta stöds av historiska flygfoton som visar hur agen breder ut sig allt mer i kärren från enstaka förekomster. I dessa magra rikkärr växer arter som alvargräslök, blåttåtel, slankstarr, vildlin, rödklint, brunört, blodrot och korvskorpionmossa. Längs med kanterna på Högstensvät växer gott om ängsvädd, som lockar den sällsynta väddnätfjärilen. Här har hittats flera larvkolonier av väddnätfjäril och gott om friflygande individer. Inslaget av träd och buskar i dessa magra rikkärr är sparsamt, endast enstaka spridda enbuskar och tallar växer i de torrare delarna.

Bevarandemål

Våtmarkerna är i stort sett fria från vedvegetation. Dock finns en del vide (*Salix* sp.) spritt i Store och Lille Oxnebyr, för att skapa förutsättningar för större agatsnäcka som förekommer på andra platser på Filehajdar. Örtinnehållet i våtmarkerna av typiska våtmarksarter är stort, bland annat växer det gott om ängsvädd. Brynen mot omgivande skogar är flikiga och varierade. Agen förekommer endast i några enstaka små kloner eller är helt försvunnen från blekekärren. I Store och Lille Oxnebyr finns en mosaik av ytor med ag och ytor fria från ag. Lämpliga habitat för väddnätfjärilen i Högstensvät är stabila eller ökande till ytan.

Skötselåtgärder

De utdikade våtmarkerna i norr röjs helt på vedväxter, utöver spridd vide, och flikiga och varierade bryn skapas mot intilliggande skogsmark. Därefter läggs det stora, avvattande diket igen, se beslutskartan i bilaga 1. Igenläggningen görs främst inne i skogsmarken där diket är som djupast. Innan denna åtgärd påbörjas behöver ett samråd hållas med Geab som har ledningsrätten för den kraftledning som löper igenom våtmarkerna. Detta för att säkerställa att ledningen fortsatt kan underhållas efter åtgärden och stolparna inte tar skada. Ledningsstolparna innehåller kreosot och det är viktigt att igenläggningen av diket inte orsakar ett ökat läckage som kan få en påverkan på våtmarkens naturvärden och/eller vattenkvaliteten i Tingstädeträsk. Eventuellt kommer ledningen flyttas och grävas ner i framtiden. Om detta sker inom de närmaste 10-20 åren kan det vara värt att vänta med igenläggningen av diket och endast röja våtmarkerna på vedväxter tills vidare. En avvägning bör göras utifrån tillgängliga skötselmedel och en fortsatt dialog med Geab om tidsplanen för nedgrävning av ledningen.

Eftersom Store och Lille Oxne myr historiskt har hyst ag, och agen naturligt växer i våtmarker med tjockare jord- och torvlager, så är det rimligt att agen till viss del kan få lov att återkolonisera kärren. Det kan dock krävas slätter för att begränsa utbredningen om den tenderar att ta över hela kärren, då målbilden är att ha en mosaik av ytor med ag och ytor fria från ag.

Om det inte går att få till bete i reservatet så kan också slätter av våtmarkerna vara ett alternativ för att bevara den artrika floran. En kombination av slätter och bete är också tänkbart.

I blekekärren ska agen slås årligen i flera år på raken i syfte att bli av med den eller kraftigt begränsa dess utbredning. Syftet är att återställa kärren till deras ursprungliga rikkärrsvegetation. Syftet är också att gynna väddnätfjärilens habitat, genom att plantor av ängsvädd sprider sig där de tidigare varit undanträngda av agen. I vissa av blekekärren finns ett röjningsbehov av vedväxter, särskilt i kärren längst uppe i norr, och dessa ska röjas i en omgång, med tillskapande av flikiga och varierade bryn mot intilliggande skogsmark. Löpande röjningar kan bli aktuella i framtiden om igenväxningen återkommer.

Tuvor av ängsvädd i kanterna på Högstensvät. På bilden syns även rödklint.

Högstensvät med vegetationszoner från grusig bleke via rikkärr ner till agkärr

Store Oxnemyr, igenväxt med buskar och ungträd

Igenväxning i ett blekekärr

Skötselområde 3. Igenväxt våtmark, skyddszon och förbindelse (14 hektar)

Beskrivning

Skötselområdet utgörs kantområden till Store och Lille Oxnebyr samt den kraftledningsgatan som löper emellan myrarna. Kantområdena går från högre liggande mark i utkanterna till lägre liggande mark längre in. Den exakta gränsen emellan dem är svår att dra innan det avvattande diket har lagts igen.

Före utdikningen var de lägre liggande kantområdena en del av de öppna myrarna. När myrarna utdikades sänktes vattennivån och dessa kantområden torrlades. Från 1930-talet och framåt visar flygfotona hur de lägre liggande kantområdena gradvis vuxit igen. Idag består de av ungskog med bland annat björk, tall, gran, brakved och vide. De högre liggande kantområdena utgörs till största delen av äldre skog som tidigare gränsat mot de öppna myrarna. Delar av dessa marker har dock varit avverkade historiskt och har därmed ung skog på sig. En liten del av kraftledningsgatan mellan myrarna är också högre liggande mark och har varit skogbeksidd historiskt.

Bevarandemål

De lägre liggande kantområdena, som varit våtmark historiskt, har samma bevarandemål som Store och Lille Oxnebyr i skötselområde 2. De högre liggande kantområdena ska utgöra en skogbeksidd skyddsbård mot våtmarkerna. Bevarandemålet för dessa är detsamma som för skötselområde 5 – taiga. Den del av kraftledningsgatan som ligger på högre liggande mark mellan myrarna ska vara fri från vedväxter för att gynna insekters spridning mellan myrarna.

Skötselåtgärder

De lägre liggande kantområdena, som varit våtmark historiskt, har samma skötselåtgärder som Store och Lille Oxnebyr i skötselområde 2.

De högre liggande kantområdena har samma skötselåtgärder som i skötselområde 5. Kraftledningsgatan emellan myrarna ska röjas med jämna mellanrum för att hållas fri från vedväxter.

Skötselområde 3 består av före detta öppna våtmarker som nu är beväxta med ungskog

Skötselområde 4. Skogsbete (32 hektar)

Beskrivning

Betespräglad barrskog med ett örtrikt fältskikt med betesgynnade arter som ängshavre, ljus solvända, liten blåklocka, brudbröd och blodnäva. I File-området växer rikligt med nipsippa. Enstaka nipsippor växer även i Furbjärs-området. Trädsiktet domineras av tall med ett påtagligt inslag av gran. Här växer även ek, oxel, rönn och hassel. Busksiktet domineras av en, med inslag av bland annat slån, brakved och berberis. Det finns gott om gamla, betespräglade enbuskar, särskilt i File-området. I File-området växer ringlav på både gamla enbuskar och senvuxna granar. Trädsiktet i skogsbetena är mestadels glest och luckigt men det finns enstaka tätare partier. Underväxten av enbuskar är på sina ställen tät. Det finns inslag av död ved.

Bevarandemål

Talldominerat skogsbete med påtagligt inslag av gran samt ett mindre inslag av andra trädslag. Träden är i olika åldrar och det finns ett stort inslag av träd äldre än 150 år. Det finns gott om betespräglade gamla enbuskar och senvuxna granar som åtminstone i File-området hyser ringlav. Träd- och busksiktet är varierat med inslag av ljusöppna gläntor och solbelysta träd. Det finns gott om död ved, både stående och liggande. Den döda veden utgör inget hinder för betesdjuren. Det växer en artrik och betesgynnad flora i fältsiktet. I File-området växer rikligt med nipsippa.

Skötselåtgärder

Buskskiktet ska röjas som en första åtgärd för att glesa ut de tätaste områdena och få ett mer luckigt, ljusöppet buskskikt. File-området ska vara något mer buskrikt än Furbjärs-området. Alla gamla och betespräglade enbuskar, samt alla enbuskar med ringlav, ska sparas. Enbuskarna med ringlav bör tydligt märkas ut innan röjningen påbörjas. I dagsläget behövs ingen plockhuggning i trädskiktet. I framtiden ska skogsbetena röjas och plockhuggas löpande för att bibehålla luckigheten och ljusinsläppet. Plockhuggna träd sparas som död ved i solbelysta lägen i områden där målbilden för död ved inte är uppfylld. Inga träd eller buskar med ringlav ska tas ner. I områden där trädskiktet är yngre och mer likåldrigt kan det vara aktuellt att veteranisera vissa träd för att efterlikna en mer varierad åldersstruktur.

Varierat skogsbete, litet behov av buskröjning.

Stig igenom skogsbetet. Större behov av buskröjning.

Skötselområde 5. Taiga (31 hektar)

Beskrivning

Frisk till fuktig barrblandskog med gran, tall, ask, björk, rönn, idegran och asp. Skogen är bördig och tät i trädskiktet. Marken är tuvig, med inslag av surdråg, och rik på mossor med karaktärsarter så som kransmossa, tujamossa, pösmossa och hasselmossa. Bitvis är marken även rik på örter, gräs, ris och ormbunkar, med karaktäristiska skogsarter så som liljekonvalj, stenbär, blåsippa, örnbräken, blåbär, skogsknipprot, ekorrbär och vårärt. I norra delen av taigan finns två grävda vattenhål för betesdjur, så kallade bryor. Skogen är gammal och olikåldrig och det finns gott om död ved. Det finns många arter, så kallade signalarter, som tyder på höga naturvärden i skogen. Här finns exempelvis gammelgranslav, kattfotslav, rikfruktig blemlav, blåmossa, västlig hakmossa, havstulpanlav, cinnoberfläck och violgubbe. De två sistnämnda arterna är rödlistade.

Genom skogen löper stensträngar som hör samman med Fallets fornby. Genom skogen löper också några mindre diken.

Bevarandemål

Målbilden är att skogens struktur ska likna den som är idag, se beskrivningen ovan. Hydrologin ska vara återställd till mer naturliga förhållanden. Skogen har en gång i tiden varit glesare och troligtvis mer betespräglad, men på grund av skogens växtkraft har de biologiska spåren av bete sedan länge försvunnit och arter knutna till

mer sluten gammelskog vandrat in. Det skulle därför inte gynna naturvärdena att återställa skogen till ett skogsbete. Det är dock viktigt att det finns kvar ett inslag av ädellövträd i barrskogen, särskilt senvuxen ask. Stensträngarna ska vara fria från träd och buskar som skadar dem eller kan skada dem vid en stormfällning, så som döda stående träd.

Skötselåtgärder

Diket som löper genom taigan ska läggas igen för att återskapa en mer naturlig hydrologi, se beslutskartan i bilaga 1. Då diket löper genom fornlämningsområdet Fallets fornby, krävs tillstånd enligt Kulturmiljölagen (1988:950) för denna arbetsåtgärd. Det är viktigt att intilliggande fastigheter inte påverkas av igenläggningen och att vägen ner till Fallets fornby fortfarande är körbar efter åtgärden. Innan åtgärden påbörjas ska länsstyrelsen utreda om det krävs en anmälan om vattenverksamhet enligt 11 kap miljöbalken.

Träd- och buskskiktet behöver endast skötsel i liten utsträckning. Viss punktvis röjning och plockhuggning är motiverad för att behålla trädslagsblandningen och naturvärdena knutna till mer ljusälskande arter som tall och vissa lövträd. Även lavarna på lövträden, till exempel cinnoberfläck, är beroende av ett visst ljusinsläpp. Därför kan det behövas en del röjning av undervegetation, undantaget senvuxen ask. Särskilt aktuellt kan detta bli om skogen ska ingå i en betesfälla. I områden där trädskiktet är yngre och mer likåldrigt kan det vara aktuellt att veteranisera vissa träd för att efterlikna en mer varierad åldersstruktur.

Det kan även behöva göras vissa åtgärder för att gynna friluftslivet. Främst bör detta inriktas på att röja fram stigar genom området vid behov. Det kan dock innebära viss röjning av undervegetation, undantaget senvuxen ask, även utanför stigarna. Fornlämningarna hålls löpande fria från träd och buskar som skadar dem eller som kan skada dem vid en stormfällning.

Bördig taiga med stort inslag av gran

Violgubbe är en sällsynt och rödlistad svamp som växer i taigan

Skötselområde 6. Ungskog (6 hektar)

Beskrivning

Markberedd och planterad granskog i 40-årsåldern. Skogen har ett påtagligt inslag av självföryngrade trädslag såsom tall, björk, hassel, asp och ask. I buskskiktet finns brakved. Skogen är tät och har aldrig gallrats. Den har nu påbörjat en självgallring. Genom skogen löper stensträngar som hör samman med Fallets fornby. Genom skogen löper också ett mindre dike.

Bevarandemål

Skogen har samma bevarandemål som skötselområde 5. Taiga.

Skötselåtgärder

Skötselåtgärderna är desamma som i skötselområde 5. Taiga. I denna ungskog är veteranisering en viktig åtgärd för att skapa en mer olikåldrig struktur. Det kan även vara motiverat att hugga upp några större luckor för att gynna ett antal tallar som kan växa upp till grova, spärrgreniga träd.

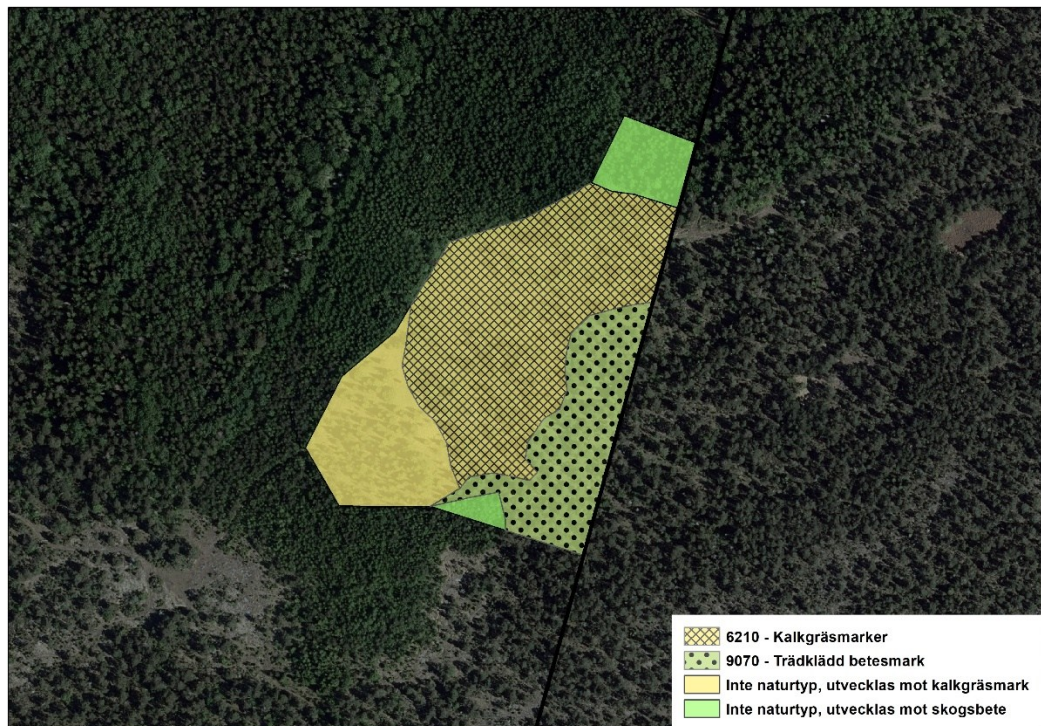

Ungskog i skötselområde 6

Skötselområde 7. Fallets fornby (4 hektar)

Beskrivning

Fallets fornby är en spektakulär och fornlämningsrik kulturmiljö. Den består av tre gårdar från äldre järnålder med ett tiotal välbevarade husgrunder, stensträngar, skärvtenshög och gravfält. Största delen av skötselområdet ingår i en välbetad fälla på 3,5 hektar, se figur 10. Sydöstra delen av skötselområdet ligger idag utanför betesfällan, men är tänkt att ingå i framtiden, se rubriken "Bete". Största delen av skötselområdet består av en öppen kalkgräsmark och ett ljusöppet skogsbete, se figur 19 nedan. Här växer en artrik flora med hagmarksväxter så som solvända, liten blåklocka, brudbröd, axveronika, darrgräs, vildlin och ängshavre. Trädskiktet består av tall, hassel, vildapel, ek, björk, gran, asp och ask. I buskskiktet växer en, slån, hagtorn, brakved och rosbuskar. Flera tallar och enbuskar har dött i 2018 års sommartorka.

Figur 19. Naturtyper i skötselområdet Fallets fornby

I norra och södra delen av skötselområdet (utvecklingsmark mot skogsbete, se figur 19) växer samma planterade ungskog som i skötselområde 6, förutom att det norra området betas idag. I sydvästra delen av skötselområdet (utvecklingsmark mot kalkgräsmark, se figur 19) har det varit planterad skog på 1980-talet. Den avverkades dock i början av 1990-talet för att ingå i betesfällan. Därefter har det kommit upp tall, gran, björk och asp och nu börjar området återfå en

skogskaraktär. Det börjar växa in en hagmarksflora på marken men växtligheten domineras av örnbräken.

Fornlämningarna i Fallets fornby är synliggjorda i och med att området betas. Här och var kommer det upp sly och buskar, både i fornlämningarna och i övriga delar av området.

Bevarandemål

Största delen av skötselområdet ska utgöras av en öppen, välhävdd kalkgräsmark med ett glest trädskikt och inslag av enstaka buskar. Det som är tät ungskog idag (utvecklingsmark mot skogsbete, se figur 19) ska utgöras av ett relativt slutet skogsbete. Östra kanten ska fortsatt utgöras av ett ljusöppet skogsbete, så som det är idag.

Alla fornlämningar ska i princip vara fria från vedväxter. Träd och buskar som är gamla och hyser höga naturvärden får vara kvar. Gamla träd som har slutat växa i rotsystemet löper inte samma risk att skada fornlämningen om de står kvar. Om de gamla träden löper en stor risk att falla och orsaka en rotvälta, till exempel genom att de är sjuka eller döda, ska de dock tas bort. En bedömning och en avvägning får göras i varje enskilt fall. Särskilt stor aktsamhet ska tas när det gäller lämningar synliga ovan mark, och lämningar man kan befara har inre strukturer (till exempel slutna kontexter i gravar). Det ska finnas ytterst sparsamt med död ved i skötselområdet. Ingen död ved ska finnas på fornlämningarna.

Skötselåtgärder

I princip alla träden avverkas i det sydvästra området (utvecklingsmark mot kalkgräsmark, se figur 19). Vuxna lövträd, hassel och enstaka tallar sparas, dock inte om de växer på fornlämningar. En första röjning görs i hela skötselområdet av sly och buskar som kommit upp de senaste 10–15 åren. Röjning av fornlämningarna ska ske manuellt. Därefter röjs området löpande på de uppväxande träd och buskar som djuren inte håller efter. Enstaka träd och buskar kan släppas upp som ersättning för de som dött, dock inte på fornlämningarna. De allra flesta döda träd och buskar tas bort ur skötselområdet löpande. I dagsläget finns flera döda tallar som behöver tas bort. Veden bör placeras i solbelysta lägen i andra delar av reservatet. Några få döda träd kan placeras i skötselområdets kanter, så länge de inte täcker en fornlämning. Lövträd kan med fördel hamlas för att minska risken för vindfällen och rotvältor. Om det finns resurser får gärna örnbräken slås av årligen i områdets sydvästra hörn. Det är dock lågt prioriterat jämfört med de andra åtgärderna.

Fallets fornby. Fornlämningarna ligger i ett öppet beteslandskap.

Skötselområde 8. Barshage (3 hektar)

Beskrivning

Gårdsnära, talldominerat skogsbete med inslag av gran, björk, asp, ask och sälg. I buskskiktet växer betespräglade enbuskar, hagtorn och slån. Delar av skogen var öppen åkermark vid laga skifte och är därför yngre. Andra delar av skogen är äldre, med inslag av gamla tallar och enbuskar.

Det gårdsnära läget gör att skogsbetet är något näringspåverkat och det är ont om död ved. I mitten av skogsbetet finns ett mindre vindskydd. Det finns spridda odlingsrösen och spår av diken från de små åkrarna vid laga skifte. I norr finns spår av en äldre grustäkt.

Bevarandemål

Målbilden är mycket lik det skogsbete som finns idag. Trädskiktet får utvecklas till att bli ännu äldre och mer olikåldrigt. Kontinuerlig plockhuggning skapar gläntor och möjliggör trädföryngring. Det finns en fortsatt variation av trädslag i skogsbetet och tallen dominerar. Mängden död ved kan vara fortsatt låg i det här gårdsnära skogsbetet.

Skötselåtgärder

Fortsatt plockhuggning så som sker idag.

Skogsbetet vid Barshage

Tillgänglighet och friluftsliv

Beskrivning

File-området är tillgängligt genom en grusväg som går från landsvägen vid Rings gårdar i sydväst. Furbjärs-området är tillgängligt genom en liten och anonym körväg från väg 148 ner till Fallets fornby. Naturvårdsverket har servitut på vägen där den löper över fastigheten Tingstäde Furbjärs 1:32. Vägen är i dåligt skick. Barshage-området är tillgängligt till fots från Furbjärs-området, dock inte genom en uppmärkt led. Närmsta busshållplats är 3,5 kilometer från Fallets fornby.

Fallets fornby är ett fint men relativt okänt besöksmål. Här finns en informationstavla (placerad vid info-symbolen i figur 20) och en låda som innehåller foldrar till den kulturstig som går runt Fallets fornlämningar.

Reservatet genomkorsas av otaliga stigar och mindre körvägar. Tre av körvägarna ingår idag i Gotland Bike Park som leder för vandring, löpning och Mountain Bike-cykling, se figur 15. Utöver cykling och vandring används stigarna även för ridning.

Många besöker Filehajdar på våren för att titta på nipsipporna när de blommar. Barshage-området ligger i utkanten av området och är inte tillgängliggjort för allmänheten. Troligtvis besöks det mycket sällan.

Bevarandemål

Fallets fornby utgör navet för besökare till naturreservatet Filehajdar. Här finns information om fornbyn och nuvarande kulturstig finns kvar och är i gott skick. Informationsskylten till Fallets fornby och foldrarna till kulturstigen är uppdaterade och i gott skick. Här finns också information om naturreservatet. Det finns ett bänkbord intill informationsskyltarna och stängselgenomgångarna in till fornbyn är i gott skick. Det finns även en till två enklare bänkar längs med kulturstigen. Vägen ner till Fallets fornby är skyltad från länsväg 148 och är i farbart skick för personbilar. Det ska finnas en parkeringsplats och en framröjd stig, med lämplig stängselgenomgång, till fornbyn enligt figur 20. På parkeringsplatsen finns en informationsskylt om vattenskyddsområdet.

När det gäller leder så är högsta prioritet att det finns en kulturstig i Fallets fornby. Näst högsta prioritet är en vandringsled som binder samman Furbjärs-området med File-området. Förslagsvis går den från gravfältet i södra delen av Fallet, vidare förbi Högstensvät och in på intilliggande fastighet i söder innan den ansluter till vägen som går in i norra delen av File-området.

Lägsta prioritet är en rundslinga i norra delen av Furbjärs-området som utgår från Fallets fornby och går förbi våtmarkerna i norra delen.

Skötselåtgärder

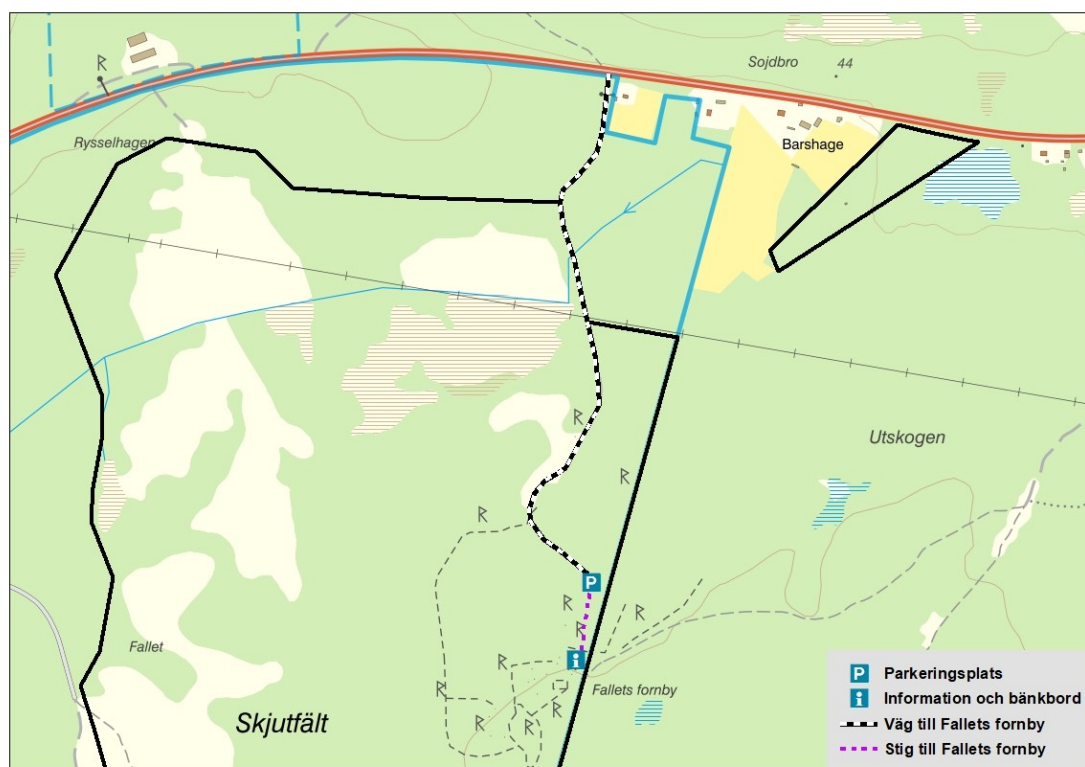
Vägen ner till parkeringsplatsen görs i ordning. Parkeringsplatsen och stigen med stängselgenomgång in till Fallets fornby anläggs enligt figur 20. Till en början anläggs en parkeringsplats för två bilar. Om besökstrycket till Fallet och Filehajdar ökar i framtiden utökas parkeringen utifrån behovet. På parkeringsplatsen uppförs en informationsskylt om vattenskyddsområdet. Skylten tas fram i samråd med Region Gotland. Parkeringsplatsen och iordningsställande av vägen kan kräva tillstånd enligt kulturmiljölagen, då vägen korsar och ligger i anslutning till fornlämningar. Fornlämning är alltid skyddad oavsett om den är känd eller inte. Samråd ska därför hållas med länsstyrelsens arkeologer innan åtgärden påbörjas. 10 meter från vart håll av stensättningen med beteckningen Tingstäde 130:1 ska ingen vägåtgärd genomföras. Vägen, parkeringsplatsen och stigen underhålls löpande. Naturreservatet skyltas från länsväg 148.

Den befintliga stättan in till fornbyn byts ut och området runt stättan röjs på buskar. Förslagsvis byts stättan ut mot en självstängande grind eller annan stängselgenomgång som är lätt att ta sig igenom. Kulturstigen i Fallets fornby uppdateras, inklusive foldrar och informationsskylt. En till två enklare bänkar placeras ut längs med stigen. Ett bänkbord uppförs och underhålls, se figur 20.

En vandringsled iordningsställs som binder samman Furbjärs-området med File-området, se bevarandemål ovan. För denna led krävs avtal med fastighetsägaren.

När våtmarkerna är röjda och hydrologin återställd kan det vara aktuellt att göra rundslingen förbi dem. Det är dock lägre prioriterat.

När nya leder planeras bör intresserade aktörer i området kontaktas för eventuella samordningsvinster, till exempel mellan vandringsleder och cykelleder/ridstigar.

Figur 20. Målbilden för Fallets fornby med väg, stig, parkering och information.

Informationstavlan om Fallets fornby. I lådan ligger foldrar till kulturstigen och en gästbok.

Invasiva arter

Beskrivning

I naturreservatet växer spärroxbär, en buske med ursprung i Kina. Den är införd i Sverige som trädgårdsväxt och vanligt förekommande i trädgårdar. Den sprider sig med hjälp av fåglar från trädgårdarna ut på alvarmarker och andra torra marker samt glesa, magra skogar. Spärroxbär är ett hot mot både alvarmarker och karsthällmarker på grund av att den snabbt breder ut sig och gör att markerna växer igen. Busken placeras därför i den högsta riskkategorin i Artdatabankens risklista för främmande arter. Spärroxbären växer inte rikligt i reservatet, utan endast på enstaka platser.

Bevarandemål

Spärroxbär ska inte hota de naturmiljöer och arter som ingår i naturreservatets syfte.

Skötselåtgärder

I de områden i naturreservatet som prioriteras för röjning, röjs spärroxbären alltid bort helt. I övriga delar av naturreservatet görs särskilda röjningar av spärroxbär om den har brett ut sig så talrikt att den hotar de utpekade arterna och naturmiljöerna i reservatets syfte.

Tyvärr kommer spärroxbären troligtvis att fortsätta vandra in, eftersom den förekommer i området. Det skulle behövas en större och

mer genomgripande röjning av den på både Filehajdar och Hejnum hållar för att åtgärderna ska få god effekt.

3. Information

Informationsskyltar om reservatet finns idag placerade på fyra ställen i File-området. De står i reservatsgränsen där de två vägarna genom reservatet korsar gränsen. I det utvidgade reservatet uppdateras dessa skyltar, men behåller sin placering.

I Furbjäs-området placeras två informationsskyltar om naturreservatet. En placeras i Fallets fornby, intill informationsskylten om fornbyn. Den andra placeras i reservatsgränsen där den blivande vandringsleden mellan Furbjäs-området och File-området ska dras.

I Barshage-området placeras en informationsskylt i södra delen av området.

Information om reservatet ska även finnas på länsstyrelsens hemsida och på Naturvårdsverkets sida "Skyddad natur".

4. Bränder och brandbekämpning

Bränder inom naturreservatet ska släckas enligt gällande lagar. Släckningsarbete sker med försiktighet och i samråd med reservatsförvaltaren. Om brandgator ska tas upp är det viktigt att känna till var det är lämpligt utifrån områdets värden, både natur- kultur- och friluftslivsvärden.

Observera att fastigheterna Tingstäde Furbjäs 1:33 och 1:32 är ett före detta skjutfält. Det finns troligtvis rester av finkalibrig ammunition i området och dessa kan smälla av när det brinner. Det kan försvåra släckningsarbetet och släckning inom det gamla skjutfältet bör om möjligt undvikas.

5. Jakt

Rätten till jakt inom reservatet inskränks inte av reservatsbeslutet. Jaktutövandet får dock inte ske i strid med reservatsbestämmelserna.

6. Förvaltning och tillsyn

Länsstyrelsen har det övergripande ansvaret för förvaltningen av naturreservat i länet. Länsstyrelsen har ansvar för att skötseln i reservatet följer fastställd skötselplan. Länsstyrelsen har även den operativa tillsynen i naturreservat enligt 26 kapitlet miljöbalken. Det innebär att länsstyrelsen ska övervaka att föreskrifter samt eventuellt givna dispenser och tillstånd följs.

Länsstyrelsen kan teckna avtal med markägare eller annan part för utförandet av bevarande- och skötselåtgärder och/eller tillsyn. Virke

eller avverkningsrester som genereras av naturvårdande skötselåtgärder, och som inte av naturvårdsskäl bör lämnas på platsen, får tillvaratas av markägaren. Vad som gäller för respektive skötselområde anges i skötselplanen.

7. Markering av reservatets gräns

Reservatsgränsen skall utmärkas enligt svensk standard (SIS 03 15 22) och Naturvårdsverkets anvisningar (Naturvårdsverkets handbok "Att skylta skyddad natur", s 88-101).

File-området är redan uppmärkt och behöver inga ytterligare markeringar.

Furbjärs-området är uppmärkt längs med hela fastighetsgränsen på fastigheten Tingstäde Furbjärs 1:33. Markeringarna behöver därför utökas in på fastigheten Tingstäde Furbjärs 1:32 och markeringarna längs med norra gränsen på Furbjärs 1:33 tas bort.

Barshage-området behöver märkas upp runt om.

8. Dokumentation och uppföljning

Dokumentation och övervakning skall ske i enlighet med det program som beskrivs i Naturvårdsverkets rapport "Uppföljning av skyddade områden i Sverige" och Översiktlig plan för uppföljning av skyddade områden i Gotlands län. Länsstyrelsen ansvarar för dokumentation och uppföljning av skötselåtgärder och har det övergripande ansvaret för uppföljning och utvärdering av syften, bevarandemål samt gynnsam bevarandestatus.

Det finns tre arter som behöver följas upp särskilt:

Nipsippan behöver följas upp för att utvärdera effekten av det återupptagna betet på populationen, både de etablerade äldre plantorna och föryngringen. När övriga skötselåtgärder för att gynna nipsippan, så som röjning och markstörning, genomförs behöver nipsippan följas upp riktat i dessa områden för att utvärdera effekten.

Även vädnnätfjärilen behöver följas upp för att utvärdera effekten av det återupptagna betet. Detta gäller framför allt larvkolonierna.

Ringlaven behöver följas upp för att säkerställa att den har en positiv populationsutveckling. Uppföljningen bör följa metodiken som skett tidigare i området, se länsstyrelserapport 2019:8. Eventuellt utökas uppföljningen med ytterligare provrutor i reservatet.

9. Revidering av skötselplan

Skötselplanen revideras i samband med att reservatet utvidgas i framtiden. Om utvidgningen inte har kommit till stånd efter 20 år bör

en översyn göras av skötselplanen då för att bedöma behovet av en revidering. Uppföljningen kan också visa på att det finns ett behov av revidering tidigare än så.

10. Sammanfattning och prioritering av skötselåtgärder

Denna sammanfattning utgör underlag och stöd för förvaltaren vid planering av åtgärder såväl lokalt i Filehajdars naturreservat som regionalt i länet. De ekonomiska resurserna utgör en begränsande faktor för verksamheten, vilket innebär att förvaltaren måste prioritera mellan åtgärder i länets alla reservat. Ansvarig för åtgärden är länsstyrelsen om inget annat anges.

Skötselåtgärder prioritet 1

- Utmärkning av reservatsgräns enligt punkt 7 i skötselplanen.
- Uppsättning av informationstavlor enligt punkt 3 i skötselplanen.
- Information på länsstyrelsens hemsida.
- Skylta och åtgärda väg och parkeringsyta till Fallets fornby, enligt figur 20 i skötselplanen. Underhålls löpande.
- Röja bort igenväxning och ta bort döda träd i Fallets fornby, skötselområde 7. Därefter löpande underhåll.
- Uppdatera kulturstigen och informationen om Fallets fornby, skötselområde 7.
- Placera ut bänkbord i Fallets fornby, skötselområde 7.

Skötselåtgärder prioritet 2

- Utöka betesfällan i Fallets fornby, skötselområde 7.
- Röja fram och märka upp vandringsled från Fallets fornby till Fileområdet.
- Röja bort all igenväxningsvegetation i skötselområde 2 och 3.
- Lägga igen diken enligt beslutskartan i bilaga 1.
- Utföra markstörning och eventuellt fläckbränning för att gynna nipsippa i anslutning till befintliga förekomster av nipsippa. Dock ej fläckbränning i Furbjärsområdet.
- Uppföljning i hela reservatet enligt uppföljningsplan.

Skötselåtgärder prioritet 3

- Rövning av buskar och sly i skötselområde 1 och 4.
- Återintroduktion av bete i skötselområde 1, 2, 3 och 4. Eventuellt även 5 och 6.
- Röja fram och märka upp en rundslinga (vandringsled) med utgångspunkt från Fallets fornby.
- Slätter av ag i våtmarkerna i skötselområde 2 och 3. Bör ske årligen tills agen minskar eller försvinner.
- Rövning av örnbräken i Fallets fornby, skötselområde 7.

11. Kartunderlag

Samtliga kartor i skötselplanen är © Länsstyrelsen, Naturvårdsverket, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAÄ, SGU, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU.

12. Källor

Artdatabanken. 2016. Artdatabankens utlåtande om naturtypsklassningen av de trädklädda markerna på Filehajdar, Gotland. SLU.dha.2016.5.5-213.

Artdatabanken. 2018. Klassificering av främmande arters effekt på biologisk mångfald i Sverige – Artdatabankens risklista. ArtDatabanken rapporterar 21. ArtDatabanken SLU, Uppsala.

Centrum för biologisk mångfald. 2017. Tvärvetenskaplig källpluralistisk metod för att förstå landskap En historisk-ekologisk undersökning av betet på Filehajdar – en gotländsk utmark CBM:s skriftserie nr. 104.

Fornsök. <https://www.raa.se/hitta-information/fornsok/> Sökning 2019-07-29.

Lantmäteriet. Kartor från skattläggningen och laga skifte i Tingstäde och Othem socknar. Akt 09-TIN-1, 09-TIN-2, 09-OTH-4, 09-TIN-55 och 09-OTH-76.

Länsstyrelsen i Gotlands län. 2012. Översiktlig plan för uppföljning av skyddade områden i Gotlands län. Dnr 511-655-12.

Länsstyrelsen i Gotlands län. 2018. Bevarandeplan för Natura 2000-området SE0340111 Filehajdar. Dnr 511-3748-2017.

Länsstyrelsen i Gotlands län. 2018. Riksintresse för kulturmiljövården i Gotlands län – kunskapsunderlag för 21 områden. Dnr 436-2349-15.

Länsstyrelsen. 2019. Ringlav och trådbrosklav på Gotland 2017. Rapport 2019:8.

Munthe, H. 1902. Geologisk karta över Gotland, bladen ”Kappelshamn” och

”Slite”. Sveriges Geologiska Undersökning.

Naturvårdsverket. 2003. Att skylta skyddad natur – en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet.

Naturvårdsverket. 2005. Naturvårdsbiologisk forskning - underlag för områdesskydd i skogslandskapet. Rapport 5452.

Naturvårdsverket. 2007. Åtgärdsprogram för nipsippa och gotlandssippa 2006-2010. Rapport 5672.

Naturvårdsverket. 2010. Uppföljning av skyddade områden i Sverige. Rapport 6379.

Naturvårdsverket. 2011. Vägledningar för naturtyperna 6110, 6210, 6280, 7230, 7210, 8240, 9010 och 9070.

Skogsstyrelsen. 2005. Signalarter: indikatorer på skyddsvärd skog. Skogsstyrelsens förlag, Jönköping.

Bilaga 3 Konsekvensutredning för delvis upphävande av beslutet om naturreservat Filehajdar från den 11 augusti 1997, dnr 231-2370-95 och 231-200-90

För- och nackdelar för biologisk mångfald

Fördelar

Befintliga arter, naturtyper och strukturer gynnas av det delvisa upphävandet av det gamla reservatsbeslutet. Detta förklaras i beslutet under rubriken ”Synnerliga skäl för upphävande av beslut”.

Länsstyrelsen bedömer att det mest kostnadseffektiva naturvårdsarbetet är att bevara de naturmiljöer och den biologiska mångfald som finns idag. Länsstyrelsen bedömer också att det i Filehajdar finns en högre biologisk mångfald knuten till de naturmiljöer som finns idag, än i eventuella nya naturtillstånd som kommer att skapas om marken lämnas till fri utveckling. Bedömningen går i linje med art- och habitatdirektivet.

Nackdelar

På mycket lång sikt drabbas naturtypen taiga negativt då det ursprungliga syftet var att skogen skulle utvecklas fritt. Så småningom hade skogsbetet övergått till taiga. Även arter gynnade av igenväxning och tätare skogar drabbas negativt.

Ekonomisk analys

Förändrad ersättningssituation gentemot sakägare

Ingen förändring kommer att ske i ersättningssituationen gentemot sakägare. Inga skötselavtal finns idag i det ursprungliga naturreservatet.

Ekonomiska förpliktelser för staten i form av skötselåtagande

Det ökade skötselåtagandet handlar främst om röjning och plockhuggning i skogen. Även mekanisk markstörning kan förekomma. Det rör sig om små röjningsinsatser och det ursprungliga reservatet är endast 10 hektar stort, varför det ökade skötselkostnaden bedöms bli ringa. Särskilt i jämförelse med det utvidgade reservatets totala skötselkostnad.

Påverkan på mark- och sakägares rättsliga ställning

Markägare i det ursprungliga reservatet är Naturvårdsverket. Det är därför inte aktuellt att återkräva någon ersättning. Inga sakägare finns i det ursprungliga reservatet.

Bilaga 4 - Redogörelse av inkomna synpunkter på beslut och skötselplan

Slite Sportklubb och Gotland Sports Academy

Synpunkt

Då det finns befintliga cykelleder i området och det i framtiden kan behövas anläggas nya eller flytta befintliga leder bör det i varje stycke där det står vandringsled ändras till vandringsled/cykelled. I riksintresset för friluftsliv på Filehajdar ingår cykling.

Bemötande

Länsstyrelsen håller med om att det är viktigt att det finns möjlighet att anlägga olika slags leder i reservatet utifrån friluftslivets behov. I föreskrifterna har länsstyrelsen därför ändrat formuleringen från ”vandringsleder” till ”leder”. Det kan exempelvis innebära cykelleder, ridstigar eller vandringsleder. I skötselplanen står vandringslederna kvar, då det är vad länsstyrelsen just nu avser att anlägga. Det kommer dock finnas stöd i föreskrifterna att anlägga andra typer av leder i framtiden när skötselplanen revideras.

Gotlands botaniska förening (GBF)

Synpunkt 1

GBF tillstyrker förslaget och lyfter att området som inkluderar Filehajdar, Hejnum Kallgate, Bälsalvret, Bojsvätar, Kallgatburg och Hejnum hällar är ett av de viktigaste naturområdena i Sverige. GBF anser vidare att hela Filehajdar på sikt bör skyddas samt att det nuvarande reservatet ska inkludera hela Högstensvät eftersom bevarande av vädnnätfjäril är prioriterat i reservatet.

Bemötande 1

Länsstyrelsen delar GBF:s uppfattning att området som inkluderar Filehajdar, Hejnum Kallgate, Bälsalvret, Bojsvätar, Kallgatburg och Hejnum hällar är ett oerhört viktigt naturområde, och ett av de högst prioriterade naturområdena på Gotland. Länsstyrelsen jobbar aktivt med att ge dessa områden ett fullgott skydd men anpassar även takten utifrån markägares önskemål. Planen för skydd framgår av beslutet. När det gäller Filehajdar så delar länsstyrelsen GBF:s uppfattning att ett större område än nuvarande reservat behöver bevaras för att bevara naturvärdena på Filehajdar. Det område som länsstyrelsen bedömer minst behöver bevaras framgår av beslutet. På grund av motstående intressen mellan reservatsbildning och riksintresset för värdefulla ämnen eller material kommer länsstyrelsen att avvakta vidare

reservatsbildning i området. Länsstyrelsen är dock fortsatt tydliga i sin målbild för bevarande av naturen på Filehajdar.

Synpunkt 2

Föreskrift B9 om transplantering av ringlav motiveras inte i beslutet. GBF är i princip emot flytt av arter inom ett område och förespråkar naturlig spridning och bevarande genom utebliven exploatering.

Bemötande 2

Länsstyrelsen delar GBF:s uppfattning att flytt av arter inte kan eller ska ersätta bevarande av naturliga livsmiljöer eller naturvårdande skötsel och att föreskriften därmed ska motiveras särskilt. Länsstyrelsen har lagt till en motivering av föreskriften.

Synpunkt 3

GBF tillstyrker undantaget från föreskrifterna C3 och C4.

Bemötande 3

Inget bemötande krävs.

Synpunkt 4

GBF har synpunkter på beskrivningarna gällande vattendrags historiska sträckning, ortnamn samt beskrivningen av naturmiljöer och arters förekomst på Filehajdar.

Bemötande 4

Länsstyrelsen har anpassat beskrivningarna utifrån GBF:s synpunkter.

Synpunkt 5

GBF anser att miljöbeskrivningen för nipsippa är felaktig, då deras undersökningar visar att vuxna plantor inte klarar ett relativt hårt bete. GBF vill även ha ett förtydligande kring kartan med fyndpunkter av nipsippa, då det rör sig om blommande plantor samt att vissa av fyndpunkterna är mittkoordinater för ett större inventeringsområde.

Bemötande 5

Länsstyrelsen har hämtat beskrivningen av nipsippans livsmiljö från Åtgärdsprogrammet för nipsippa och gotlandssippa och har nu lagt till en källhänvisning. Länsstyrelsen ändrar även skrivningen från "ett relativt hårt bete" till "ett visst bete" för att ta in GBF:s erfarenhet av nipsippans utbredning på Gotland. Länsstyrelsen har också uppdaterat texten till kartan med nipsippans utbredning.

Synpunkt 6

GBF för fram vikten av extensivt bete för att gynna nipsippan, att betet inte får ske med får och att betessläppet måste ske efter fröspridningen. GBF tipsar också om bästa tidpunkten för att avgöra var befintliga växtplatser är innan fläckbränning genomförs.

Bemötande 6

Länsstyrelsen delar till största delen GBF:s synpunkter och har redan fört fram dessa i skötselplanen. Länsstyrelsen vill inte utesluta några typer av betesdjur eftersom det är resultatet av betet som är viktigt och olika raser och individer betar olika. Däremot framhåller länsstyrelsen i skötselplanen att Åtgärdsprogram för nipsippa och gotlandssippa förespråkar nötbete. Länsstyrelsen har lagt till GBF:s tips om hur och när man bäst identifierar befintliga växtplatser av nipsippa i skötselplanen.

Synpunkt 7

Gränsen mellan alvarmark, kalktallskogar och enbuskmarker behöver definieras.

Bemötande 7

Länsstyrelsen har lagt till en beskrivning av gränsen mellan alvarmark och skogsbete. Länsstyrelsen har inte karterat några enbuskmarker i naturreservatet. Karteringen utgår från Natura 2000-naturtyperna och Naturvårdsverkets vägledning kring dessa.

Synpunkt 8

GBF framför flera förslag på kompletteringar och ändringar av artlistan.

Bemötande 8

Länsstyrelsen har valt att ta bort artlistan då ny kunskap tillkommer hela tiden. För en komplett nulägesbild hänvisar länsstyrelsen till artportalen.

Gotlands Elnät AB (GEAB)

GEAB har inga synpunkter på förslaget

Cementa AB (Cementa), yttrande 2021-12-03

Synpunkt 1

Cementa avstyrker utvidgningen av naturreservatet Filehajdar då de saknar en utredning av vilka samhällsekonomiska konsekvenser den föreslagna utvidgningen kan få. Cementa syftar framför allt på hur

utvidgningen kan komma att påverka framtida kalkbrytning på Filehajdar. Cementa menar att länsstyrelsen är inkonsekvent som hävdar att naturreservatet inte påtagligt kommer försvåra utvinningen av kalken i riksintresset. Detta eftersom länsstyrelsen i täktprövningarna har fört fram täktens hydrologiska påverkan på omkringliggande naturområden. Cementa menar att länsstyrelsen behöver genomföra en konsekvensutredning av föreskrifterna enligt 4 § förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning och att länsstyrelsen bör bereda SGU, MSB, Cementa och Regelrådet inom Tillväxtverket att yttra sig över konsekvensutredningen. Cementa menar vidare att det krävs en avvägning mellan intresset av att skydda de aktuella naturvärdena och intresset av en fortsatt kalkstensbrytning.

Bemötande 1

Vid bildandet av ett naturreservat görs tre olika typer av avvägningar mot andra intressen:

1. **En avvägning mellan allmänna och enskilda intressen enligt 7 kap 25§ miljöbalken.** En inskränkning i enskilds rätt att använda mark eller vatten som grundas på skyddsbestämmelse får inte gå längre än vad som krävs för att syftet med skyddet skall tillgodoses. Cementa var vid tillfället för synpunkten varken markägare eller nyttjanderättsinnehavare i det nuvarande reservatsförslaget och berördes därför inte direkt av denna avvägning. Länsstyrelsen hade dock vid gränsdragningen av reservatet tagit hänsyn till Cementas enskilda intressen, se rubriken ”Intresseprövning enligt 7 kap 25§ miljöbalken” i beslutet.
2. **En bedömning om beslutet går att förena med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurserna samt med de översiktsplaner, regionplaner och havsplaner som är tillämpliga i ärendet.** Här ingår en bedömning av hur beslutet påverkar utpekade riksintressen, bland annat riksintresset för värdefulla ämnen eller material. Det är påverkan av beslutet i sin helhet som bedöms, inte bara påverkan av föreskrifterna. Länsstyrelsen har utvecklat beskrivningen och bedömningen utifrån Cementas synpunkt att den var knapphändig. Länsstyrelsens har också till viss del uppdaterat sin bedömning av påverkan på riksintresset. Slutsatsen att utvidgningen av naturreservatet inte står i strid med 3 och 4 kapitlet miljöbalken kvarstår.
3. **En konsekvensutredning enligt 3§ i förordningen (2024:183) om konsekvensutredning vid regelgivning.** Denna konsekvensutredning görs endast av reservatets föreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas och vistas och om ordningen i övrigt i naturreservatet, de så kallade ordningsföreskrifterna. Utredningen ska göras utifrån kostnadsmässiga och andra konsekvenser i den omfattning

som behövs i det enskilda fallet. Länsstyrelsen kan dock avstå från en konsekvensutredning om det saknas skäl. Föreskrifterna för allmänheten föreslås i dagsläget innebära att det är förbjudet att köra motordrivet fordon utanför de största vägarna samt att elda. De innebär också att det är tillståndspliktigt att använda området för större organiserade tävlingar samt att samla in, skada eller störa växt- och djurlivet för vetenskapliga studier. Cementas önskemål om en konsekvensutredning handlar om möjligheten att bryta kalk på Filehajdar, något som ordningsföreskrifterna inte påverkar mer än försumbart. Inga synpunkter på reservatets ordningsföreskrifter har kommit in från någon annan remissinstans och ordningsföreskrifterna i sig bedöms inte vara långtgående. Länsstyrelsen bedömer därför att det saknas skäl att utreda konsekvenserna av ordningsföreskrifterna särskilt. Cementas synpunkt på ordningsföreskriften bemöts nedan.

Synpunkt 2

Cementa ser inte att det är brådskande att utvidga naturreservatet, då många av arterna i området är skyddade i artskyddsförordningen och då staten äger största delen av reservatet. Cementa anser därför att ett beslut om eventuellt utvidgande bör avvakta till dess att de av Cementa planerade tillståndsansökningarna har handlagts av mark- och miljödomstolen och frågan om fortsatt kalkstensbrytning i Slite slutligen har avgjorts. Detta för att inte ändra förutsättningarna för tillståndsprövningarna.

Bemötande 2

Länsstyrelsen bedömer att det är angeläget att utvidga reservatet så att de ingående naturtyperna och arterna kan få den skötsel som de behöver för att bevaras och utvecklas. Det gäller dels File-området, som idag missgynnas av nuvarande inriktning i beslut och skötselplan, vilket på sikt riskerar att missgynna reservatets syfte och minska naturvärdena i Natura 2000-området. Se motivering under rubriken ”Synnerliga skäl för delvis upphävande av tidigare beslut”. Det gäller även Furbjärs-området som har stått utan skötsel under lång tid. Även här är naturtyperna och arterna beroende av en aktiv skötsel för sin långsiktiga överlevnad och utveckling. Eftersom länsstyrelsen har bedömt att utvidgningen av naturreservatet inte står i strid med 3 och 4 kapitlet miljöbalken, så bedömer länsstyrelsen att det inte finns någon anledning att avvakta med beslutet.

Synpunkt 3

Cementa ifrågasätter föreskrift C4 som enligt Cementa förbjuder insamling av djur, växt, svamp eller lav för vetenskapliga studier inom reservatet. Cementa bedriver omfattande vetenskapliga studier av arter och naturmiljöer i täkternas omgivningar och kan inte se att det finns

något godtagbart skäl för länsstyrelsen att förbjuda sådan vetenskaplig verksamhet som kan bidra till ökad förståelse av arter som förekommer inom reservatet.

Bemötande 3

Länsstyrelsen delar Cementas uppfattning att vetenskapliga studier som bidrar med ökad kunskap om reservatets arter och naturmiljöer är viktigt. Insamling av arter för dessa studier är därför inte förbjudet, utan endast tillståndspliktigt. Ett tillstånd är kostnadsfritt och det krävs till skillnad från en dispens inga särskilda skäl. Skälet för tillståndsplikten är för att det finns arter i reservatet som det bedrivs forskning på, arter vars bevarande också är en del av reservatets syfte. För att reservatets syfte inte ska påverkas negativt, bedömer länsstyrelsen att det är viktigt att kunna sätta villkor för vetenskapliga studier där det ingår insamling av dessa arter i naturreservatet.

Cementa AB (Cementa), yttrande 2022-02-15

Synpunkt 1

Cementa vidhåller att Länsstyrelsen behöver utreda naturreservatets påverkan på ytterligare utvinning av kalk i riksintresset, och i denna bedömning pröva hela naturreservatets påverkan (inte bara föreskrifternas påverkan).

Bemötande 1

Länsstyrelsen har utvecklat och förtydligat bedömningen av hur utvidgningen av reservatet påverkar möjligheten att utvinna kalk ur riksintresset, se bemötande 1 av Cementas första yttrande.

Synpunkt 2

Cementa vidhåller även sin synpunkt gällande föreskrift C4.

Bemötande 2

Se bemötande 3 av Cementas första yttrande.

Heidelberg Materials Cement AB (f.d. Cementa AB), yttrande 2025-05-08

Heidelberg vidhåller sina tidigare yttranden i december 2021 och februari 2022. Se dessa synpunkter och bemötandet av dessa ovan. Utöver detta lägger bolaget till följande synpunkter.

Synpunkt 1

Bolaget pekar på att det allmänna intresset av att utvinna kalk för cementtillverkning på Filehajdar har stärkts sedan bolaget sist

lämnade sina synpunkter. Detta genom att riksintresset för mineralutvinning har utvidgats och ett område av betydelse för totalförsvarets civila del har tillkommit. Bolaget menar att dessa beslut understryker ytterligare det som bolaget tidigare har framfört om den stora betydelse som cementproduktionen i Slite har för Sverige. Bolaget påpekar att länsstyrelsen endast kort redovisar för riksintresset för mineral i remissen från år 2021 och att den inte är uppdaterad med utvecklingen sedan dess. Bolaget menar att de motstående allmänna intressena på platsen är av sådan dignitet att det står klart att det inte är lämpligt att inrätta ett naturreservat på platsen och att ärendet bör avslutas.

Bemötande 1

Länsstyrelsen har utvecklat och förtydligat bedömningen av hur utvidgningen av reservatet påverkar möjligheten att utvinna kalk ur riksintresset, samt även hur det påverkar området av betydelse för totalförsvarets civila del. Bedömningen utgår ifrån nuläget av riksintressen och områden av betydelse. Länsstyrelsen har även gjort en avvägning mellan oförenliga ändamål.

Synpunkt 2

Bolaget har nyligen förvärvat åtta hektar i det utvidgade naturreservatet. Bolaget menar att den aktuella marken har stort värde för dem, då de behöver mark i området både för framtida brytning och för olika slags skydds- och kompensationsåtgärder som kan vara en förutsättning för att erhålla miljötillstånd. Bolaget kan inte idag säga vilken slags verksamhet eller åtgärder som framgent kan bli aktuella på de åtta hektar som föreslås ingå i naturreservatet. Bolaget menar att alla inskränkningar i bolagets möjligheter att råda över sin mark har stor negativ betydelse. Heidelberg Materials anser inte att behovet av att inrätta ett naturreservat just på den föreslagna platsen väger tyngre än bolagets intresse av att fritt råda över sin mark.

Bemötande 2

Länsstyrelsen har utifrån bolagets synpunkter gjort en avvägning mellan allmänna och enskilda intressen för de åtta hektar som bolaget har förvärvat i naturreservatet. Avvägningen återfinns under rubriken Intresseprövning enligt 7 kap 25§ miljöbalken. Sammanfattningsvis bedömer länsstyrelsen att de åtta hektaren behövs för att uppfylla syftet med reservatet och att inskränkningen i bolagets rätt att använda marken inte gå längre än vad som krävs för att syftet med skyddet skall tillgodoses.

Uppsala Universitet

Synpunkt 1

Uppsala Universitet ställer sig positiva till förslaget i sin helhet, dvs inklusive beslut och skötselplan. De ställer sig positiva till den föreslagna skötselinriktningen med extensivt bete samt återställande av våtmarker. De trycker på vikten av en varierande skötsel som tar sitt ursprung i den historiska hävden.

Bemötande 1

Inget bemötande behövs.

Synpunkt 2

De föreslår att lättare hästar, exempelvis islandshästar eller russ, skulle kunna passa i Furbjärs-området utöver de får/lamm och lättare nöt som nämns i skötselplanen.

Bemötande 2

Länsstyrelsen delar Uppsala Universitets mening att det är viktigt att vara öppen för olika djurslag när det kommer till betespåverkan, och inte låsa fast sig vid ett enskilt djurslag. Detta framgår redan av skötselplanen. Länsstyrelsen har nu lagt till en mening om att islandshästar eller russ är ett tänkbart alternativ.

Synpunkt 3

Återställningen av våtmarker, ex. Lille och Store Oxne myr, genom igenläggning av diken är angelägen och alternativet att skjuta upp det 10-20 år i väntan på GEABs ev. nedgrävning av kraftledningarna bör noga övervägas.

Bemötande 3

Länsstyrelsen delar Uppsala Universitets mening om att det är angeläget att återställa våtmarker. Det är dock viktigt att även ta hänsyn till de praktiska aspekterna, inte minst tillgången till skötselmedel för att genomföra åtgärden. Länsstyrelsen har förtydligat i skötselplanen vikten av att göra en avvägning mellan olika aspekter.

Synpunkt 4

I åtgärder för Barshage-området kan med fördel en begränsning av näringstillförsel genom stödutfodring läggas till.

Bemötande 4

Vid fältbesök och inventeringar har stödutfodring inte bedömts som ett större problem i området. Utfodringen sker utanför reservatet,

närmare gården, och florán i Barshage-området är redan näringspåverkad. Länsstyrelsen bedömer därför att det inte finns skäl att reglera stödutfodring i Barshage-området.

Synpunkt 5

Stängselgenomgångar bör vara självstängande grindar, inte stättor, för att tillåta besökare på cykel och häst att passera.

Bemötande 5

Länsstyrelsen delar denna uppfattning, då självstängande grindar i allmänhet är mer tillgänglighetsanpassade. Länsstyrelsen har dock valt att inte specificera vilka stängselgenomgångar som ska användas i skötselplanen, utan istället låta förvaltarna välja lämpligaste alternativet utifrån områdets tillgänglighet i övrigt. Det kan innebära en kombination av olika alternativ, utifrån områdets förutsättningar.

Synpunkt 6

Sammankoppling av reservatdelarna genom led/-er är bra och det vore också önskvärt att inkludera naturreservaten Grodvät och Tiselhagen i ett helhetsgrepp.

Bemötande 6

Länsstyrelsen tar med sig denna synpunkt i det vidare arbetet med att tillgängliggöra hela området Filehajdar, Hejnum hållar, Hejum Kallgate och Bojsvätar. Detta är ett långsiktigt arbete som kommer att växa fram allt eftersom naturskyddet ökar i området.

Synpunkt 7

Att planera och genomföra uppföljning av åtgärderna är viktigt och en tidplan för det bör upprättas.

Bemötande 7

Det finns en tidsplan för att följa upp skyddade områden på Gotland. Den är dock gemensam för alla skyddade områden och är separerad från beslutet och skötselplanen. Detta är för att enkelt kunna revidera den när nya skyddade områden tillkommer.

Synpunkt 8

Ytterligare utvidgning av skyddet för Filehajdar är angeläget för att bevara mosaiken av habitat och arternas möjligheter till rumslig dynamik.

Bemötande 8

Länsstyrelsen delar denna synpunkt rent naturvårdsmässigt. Dock finns det skäl att avvakta en ytterligare utvidgning av skyddet, se rubriken ”Långsiktigt bevarandemål”.

Byggföretagen och Svensk Betong

Synpunkt 1

Byggföretagen och Svensk Betong konstaterar att det i länsstyrelsens remiss och förslag saknas en grundlig utredning av de negativa konsekvenser som förslaget riskerar att ge på samhällsekonomi och -utveckling samt klimatomställningen i Sverige. Här syftas på möjligheten till fortsatt utvinning av kalk på Filehajdar. De anser därför att länsstyrelsen har åsidosatt de krav som ställs gällande konsekvensutredning av regelgivning enligt förordning 2007:1244.

Bemötande 1

Se Bemötande 1 för Cementas yttrande 2021-12-03.

Synpunkt 2

Byggföretagen och Svensk Betong anser att förslaget ska avstyrkas, dels i avvaktan på ovan nämnd konsekvensutredning, dels i avvaktan på pågående täktprövningar på Filehajdar.

Bemötande 2

Se Bemötande 1 och 2 för Cementas yttrande 2021-12-03.

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) 2021-12-08

Synpunkt

SGU avstyrker förslaget, då det inte är klarlagt om den föreslagna utvidgningen av naturreservatet Filehajdar kan ha någon självständig betydelse för skyddet av natur- och friluftsvärden eller om skyddet av dessa värden med nödvändighet måste innebära en utvidgning i enlighet med den målbild för bevarande som presenteras i förslaget till beslut. Om målbilden för bevarande förverkligas bedömer SGU att det innebär en påtaglig skada för riksintresset värdefulla ämnen eller material.

Bemötande

Nuvarande utvidgning av naturreservatet har en självständig betydelse för skyddet av natur- och friluftsvärden. Länsstyrelsens bedömning att utvidgningen inte står i strid med 3 och 4 kapitlet miljöbalken utgår ifrån nuvarande utvidgning. Länsstyrelsen vill dock vara öppen och tydlig med vad som krävs för att bevara den biologiska mångfalden

som är knuten till Filehajdar långsiktigt. Det är ett viktigt kunskapsunderlag, inte minst då Sverige har en skyldighet som medlemsstat i EU att långsiktigt bevara naturvärdena i det befintliga Natura 2000-området på Filehajdar. Kunskapsunderlaget har dock ingen juridisk styrka i nuvarande reservatsbeslut, något regeringen har slagit fast i överklaganden av intilliggande naturreservat (M2020/00370/Me, M2020/00371/Me, M2020/00372/Me). I dessa ärenden bedömde regeringen att Cementa inte har klagorätt endast för att länsstyrelsen har en ambition att utöka skyddet in på deras mark i framtiden.

Med anledning av de motstående intressen som finns på Filehajdar har Länsstyrelsen i dagsläget ingen ambition att jobba vidare med ytterligare formellt skydd. Länsstyrelsen har på grund av detta till viss del ändrat formuleringarna i beslutet. I stället för målbild för skydd hänvisar länsstyrelsen nu till en målbild för bevarande. Detta kan innebära både formellt skydd och frivilligt bevarande och här har markägaren möjlighet att ta ett stort ansvar.

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) 2024-10-03

Synpunkt

SGU avstyrker fortsatt den föreslagna utvidgningen av Filehajdars naturreservat, eftersom utvidgningen kan riskera utgöra en påtaglig skada för riksintresset. I övrigt hänvisar myndigheten till SGU:s tidigare yttrande i ärendet (2021-12-08, SGU dnr 33-2244/2024).

Bemötande

Se länsstyrelsens bemötande av SGU:s yttrande 2021-12-08. Länsstyrelsen har även utvecklat och nyanserat bedömningen av naturreservatets påverkan på riksintresset för värdefulla ämnen eller material, se rubriken Andra sakförhållanden i beslutet.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

Synpunkt 2023-02-01

MSB bedömer att utvidgning av naturreservatet enligt förslaget påtagligt motverkar totalförsvarets intressen avseende bergtäkterna Filehajdar och Västra Brottet, transportvägen mellan bergtäkterna samt Cementas anläggning i Slite på Gotland som utgör ett mark- och vattenområde som har betydelse för totalförsvarets civila del, enligt 3 kap. 9 § första stycket miljöbalken.

Kalkbrytning och produktion av cement medför omgivningspåverkan. För att inte begränsa eller omöjliggöra kalkbrytningen samt produktionen av cement behöver hänsyn tas till omgivningspåverkan

från både befintlig och framtida verksamhet inom berört område för totalförsvarets civila del. Därför behöver den geografiska avgränsningen till utvidgningen av naturreservatet ses över.

Även det större området som länsstyrelsen bedömer minst behöver skyddas, på sidan 12 i remissen, bedömer MSB påtagligt motverkar totalförsvarets intressen avseende berört område för totalförsvarets civila del.

Förtydligande av synpunkt 2024-09-30

Om naturreservatet utökas enligt förslaget bedömer MSB att det finns en risk att täktverksamheten, på grund av dess omgivningspåverkan, inte kan bedrivas inom hela området som har betydelse för totalförsvarets civila del. Den omgivningspåverkan som framför allt syftas till är buller, vibrationer, luftstöt vågor, stenkast, damning och farligt gods (som kräver skyddsavstånd). I bedömningen ingår både påverkan på människor (besökarna i reservatet) och på naturen. Ett riktvärde som omnämns är Naturvårdsverkets riktvärden för maximalt buller i friluftsområden.

Att gränsen för påtaglig skada sätts till att inte hela området kan utvinnas, beror på att området är unikt och viktigt för det civila försvaret, då det i dagsläget finns få alternativ till landets cementförsörjning utöver takten på Filehajdar.

Bemötande

Länsstyrelsen delar inte MSB:s bedömning att utvidgningen av naturreservatet kommer att få en betydande påverkan på utvinningen av mineral på grund av täktens omgivningspåverkan. Länsstyrelsen har utvecklat sin bedömning under rubriken Andra sakförhållanden i beslutet.

Länsstyrelsen gör vidare bedömningen att det större området på Filehajdar som länsstyrelsen bedömer minst behöver bevaras, är ett kunskapsunderlag utan någon juridisk styrka i nuvarande reservatsbeslut. Se bemötandet av SGU:s synpunkter.

Synpunkt 2025-04-16 med förtydligande 2025-05-06

MSB avstyrker förslaget till utvidgning av naturreservatet Filehajdar.

MSB konstaterar att förslaget till utvidgning av naturreservatet överlappar det berörda området som har betydelse för totalförsvarets civila del. MSB menar att naturreservatet begränsar och kan även omöjliggöra fortsatt brytning av kalk- och mörgelsten samt tillverkning av cement i Slite på Gotland. Det bedöms därför påtagligt motverka totalförsvarets intressen avseende det berörda området som har betydelse för totalförsvarets civila del.

MSB menar vidare att den geografiska avgränsningen för utvidgningen av naturreservatet behöver justeras och bland annat undanta det överlappande området som har betydelse för totalförsvarets civila del. MSB har gärna en fortsatt dialog i ärendet, för att diskutera hur den geografiska avgränsningen för utvidgningen av naturreservatet kan justeras.

I övrigt har MSB samma synpunkter som i sitt yttrande 2023 och förtydligande 2024, se ovan.

Bemötande

Länsstyrelsen har utvecklat och nyanserat bedömningen av naturreservatets påverkan på riksintresset för värdefulla ämnen eller material, se rubriken Andra sakförhållanden i beslutet. Då området av betydelse för totalförsvarets civila del har samma avgränsning och samma syfte, blir bedömningen av påverkan densamma.

Länsstyrelsen har gett MSB möjlighet att inkomma med ett förslag på justerade gränser utifrån myndighetens synpunkter. MSB valde att inte föreslå några konkreta gränsjusteringar, utan förtydligade sin ståndpunkt enligt ovan.

Länsstyrelsen gör bedömningen att reservatets gränser inte behöver justeras för att undanta det överlappande området av betydelse för totalförsvaret. Naturreservatet omfattas i sin helhet av riksintresse för naturvård och behövs för att bevara utpekade riksvärden i detta. Eftersom området av betydelse för totalförsvarets civila del inte är ett riksintresse så ska det inte vägas mot andra riksintressen. Riksintresset för naturvård har därmed företräde.

Försvarsmakten

Försvarsmakten har inget att erinra.

Naturskyddsföreningen Gotland (GNF)

Synpunkt 1

GNF ser mycket positivt på den nu föreslagna utvidgningen av reservatet och ser det som en etapp mot ett betydligt större reservat i framtiden.

De föreslår att man låter reservatsgränsen gå längs stranden av Tingstäde träsk. En utvidgning till stranden skulle göra att reservatet på ett naturligt sätt anknyter till naturreservatet Grodvät.

Bemötande 1

Länsstyrelsen delar GNF:s bedömning att tillägg av marken mot Tingstäde träsk skulle ge en bra arrondering för skyddad natur

tillsammans med naturreservatet Grodvät. När Länsstyrelsen erbjöds att förvärva Furbjärs-området för drygt 10 år sedan undersökte Länsstyrelsen även naturvärdena ner mot Tingstäde träsk, då de utgjorde en och samma fastighet på den tiden. Länsstyrelsen fann naturvärdena mot träsket av lägre kvalitet och valde då att utesluta marken ur förvärvet, varför den styckades av och såldes till annan ägare. Länsstyrelsen har inte ändrat sin bedömning av naturvärdena på fastigheten.

Synpunkt 2

GNF ställer sig frågande till varför man i avsnittet om skötselåtgärder särskilt lyfter fram bara nipsippa och ringlav. Varför lyfts inte väddnätfjäril på samma sätt?

Bemötande 2

Länsstyrelsen lyfter särskilt fram ringlav och nipsippa då de två arterna behöver särskilda skötselåtgärder utöver röjning, slåtter och bete som beskrivs under egna rubriker. För nipsippans del handlar det mycket om markstörning och ringlaven kan behöva transplanteras. Väddnätfjärilen nämns i avsnittet om bete och hur betet ska anpassas för att gynna väddnätfjärilen i Högstensvät. Länsstyrelsen har nu också lagt till beskrivningar om hur slåtter av våtmarkerna ska syfta till att gynna väddnätfjärilen, samt beskrivit ett bevarandemål för väddnätfjärilens habitat i Högstensvät.

Synpunkt 3

GNF saknar tydligare beskrivning över nuvarande bevarandetillstånd för de hotade arterna. Nu finns bara några formuleringar under rubriken "Beskrivning".

Bemötande 3

Länsstyrelsen har nu lagt till en bedömning av bevarandetillståndet för nipsippa och ringlav.

Synpunkt 4

GNF efterlyser att andra hotade arter, exempelvis grusnervmossa och violgubbe, också kan behöva särskilda skyddsåtgärder. Det gäller även arter som omfattas av EU:s Art och habitatdirektiv, exempelvis hasselsnok, vanlig snok/gotlandssnok, fladdermöss och nattskärpa.

Bemötande 4

Länsstyrelsen har prioriterat att rikta in specifika skötselåtgärder för de arter som ingår i syftet med naturreservatet. I syftet ingår de arter där Filehajdar bedöms som ett särskilt viktigt område för att bevara dessa på Gotland och i Sverige. Bedömningen är att övriga arter kommer att gynnas av den skötsel som generellt gynnar naturtyperna.

Om GNF har särskilda förslag på åtgärder som gynnar eller missgynnar särskilt hotade arter tar Länsstyrelsen tacksamt emot detta i områdets framtida förvaltning. Åtgärderna i skötselplanen är relativt breda och det finns utrymme för särskilda arters behov.

Synpunkt 5

GNF tror att det behövs en större parkeringsplats vid Fallets fornby för att hindra att bilar ställs på olämpliga ställen i naturen. De föreslår en parkeringsplats för åtminstone 10 bilar.

Bemötande 5

Länsstyrelsen delar GNF:s uppfattning att en tillräckligt dimensionerad parkeringsplats motverkar felparkering och slitage på naturen. Länsstyrelsen har omformulerat skötselplanen och rekommenderar nu att börja med en parkeringsplats för två bilar eftersom Fallet idag är en relativt okänd besöksplats. Däremot rekommenderar skötselplanen att parkeringsplatsen kan utökas om behovet ökar i framtiden.

Synpunkt 6

I avsnittet om invasiva arter lyfts särskilt spärroxbär fram som en art som ska bekämpas, med målbilden att den inte ska finnas i reservatet. GNF håller med om att spärroxbär sakta bli talrikare, men ser inte att den aggressivt tränger undan andra arter. De föreslår därför en mildare skrivning där spärroxbär tas bort där den tenderar att bli för talrik. Att utrota alla spärroxbär i hela reservatet kräver stora resurser och risk finns att man skadar andra, mer bevarandevärda arter ”av bara farten”.

Bemötande 6

Länsstyrelsen delar GNF:s uppfattning att det kan vara resurskrävande att helt utrota spärroxbär i naturreservatet och att det kan ifrågasättas om det är rätt användning av statens resurser. Länsstyrelsen har därför formulerat om bevarandemålet något och hänvisar till påverkan på naturreservatets syfte i stället.

Synpunkt 7

Jakt på skogshare bör inte tillåtas.

Bemötande 7

Länsstyrelsen får bara inskränka en enskilds rätt till marken om det behövs för att uppnå syftet med naturreservatet. Skogsharen har en svag koppling till reservatets syfte. Det finns inga uppgifter från Artdatabanken att jakt skulle utgöra ett hot mot skogsharen. Artdatabanken nämner i stället konkurrens av fälthare och klimatförändringar som de värsta hoten. Enligt Jägarförbundet på Gotland så brukar jägare aktivt undvika att skjuta skogshare, eftersom

den är sällsynt. Sammantaget bedömer Länsstyrelsen att det inte finns tillräckliga skäl att förbjuda jakt på skogshare.

Svemin

Synpunkt 1

Svemin avstyrker förslaget till utvidgning av naturreservatet Filehajdar med anledning av att en utvidgning kan utgöra en påtaglig skada för riksintresset för värdefulla ämnen eller material och att länsstyrelsen inte tillräckligt har analyserat konsekvenserna av reservatet enligt 4 och 5 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning. Svemin menar att de skyddade områdena runt Filehajdar redan idag försvårar kalkbrytningen i området och anser att Länsstyrelsen är inkonsekvent som menar att utvidgningen av detta naturreservat inte kommer att få en betydande påverkan på riksintresset.

Bemötande 1

Se bemötande 1 i Cementas yttrande 2021-12-03.

Synpunkt 2

Svemin menar att den målbild över skyddade områden i framtiden som presenteras av Länsstyrelsen i remissen (figur 5) visar på att länsstyrelsen inte har för avsikt att värna riksintresset för värdefulla ämnen eller material.

Bemötande 2

Se bemötandet av SGU:s yttrande.

Privatperson

Synpunkt

Guckosku och Vivor,

Sippor och Förgätmigej,

som här fanns i forna dar,

är dom nu ännu kvar?

Ack nej, Ack nej!

Se här o. här,

o. där!

o. där!

o. där!

Hål och hål,

långt, långt fler,

än människor

och Naturen tål.

Bemötande

Länsstyrelsen bedömer att utvidgningen av reservatet kommer bidra till bevarandet av åtminstone vivor, sippor och förgätmigej. Guckosku finns dock inte inom reservatets gränser och förväntas inte heller vandra in.

Mellanskog

Synpunkt

Mellanskog föreslår att skötselåtgärderna i skötselområde 5 (taiga) och 6 (ungskog med målbild taiga) utformas med en målsättning att skapa ett flerskiktigt bestånd och bedriva ett varsamt produktionsskogsbruk genom plockhuggning. Eftersom marken är statligt ägd har staten möjlighet att bidra till kunskaperna kring denna brukningsform och det finns även möjlighet till vetenskapliga studier över lång tid.

Bemötande

Skötselområde 5 är en värdekärna med mycket höga naturvärden. För att uppnå reservatets syfte bedömer Länsstyrelsen att den behöver skötas med naturvårdande skötsel utan krav på ekonomiskt utfall. Skötselområde 6 är en planterad ungskog och här kan ett produktionsskogsbruk övervägas för att uppfylla 3 kap. 4 § miljöbalken om skogen som en resurs av nationell betydelse. Länsstyrelsen har dock bedömt att även denna skog behöver skötas med naturvårdande skötsel för att uppfylla reservatets syfte. Detta har Länsstyrelsen förtydligat under rubriken Andra sakförhållanden. Länsstyrelsen tar med sig synpunkten i kommande reservatsbildningar, då det kan finnas andra reservat där det kan vara förenligt med reservatets syfte att bedriva ett varsamt skogsbruk.

Trafikverket

Synpunkt 1

Föreskrifterna bör förtydligas så att dagvattenhantering och dikningsåtgärder ska vara möjliga att genomföra inom vägområdet. Både för att upprätthålla funktionen på väg 148 och för att skydda Tingstäde vattentäkt.

Bemötande 1

Länsstyrelsen bedömer att dessa åtgärder är viktiga samhällsintressen. Troligtvis kommer de hamna utanför naturreservatets gränser, men om delar av dem hamnar inom reservatets gränser bedömer länsstyrelsen att de uppfyller kriterierna för att vara tillståndspliktiga, se motivering av föreskrift A 10-13. Det blir därför tillståndspliktigt, inte helt förbjudet, att genomföra dessa åtgärder inom reservatet.

Region Gotland

Synpunkt 1

Region Gotland ser positivt på förslaget till utvidgning av naturreservatet. Det aktuella området håller höga naturvärden som genom skydd kan bevaras för framtiden.

Naturreservatet ligger delvis inom sekundär zon för Tingstäde vattenskyddsområde. Föreskrifter som föreslås kommer i huvudsak att bidra till att även stärka skyddet av vattenskyddsområdet.

Bemötande 1

Inget bemötande behövs.

Synpunkt 2

Såsom Länsstyrelsen redan har uppmärksammat kommer en del av skötselåtgärderna att kräva anmälan/tillstånd enligt vattenskyddsföreskrifterna. De föreskrifter som kan bli aktuella är främst hantering av petroleumprodukter och upplag av bark och timmer. Anmälan/ansökan sker till Enhet miljö- och hälsoskydd inom Miljö- och byggnämnden. I övrigt är det viktigt att stor försiktighet råder vid all skötsel som omfattar arbetsmaskiner som innehåller petroleumprodukter mm.

Bemötande 2

Länsstyrelsen har förtydligat detta i skötselplanen.

Synpunkt 3

Det är positivt att diken planerar att läggas igen för att förbättra våtmarker/rikkärr. I det fall dämning planeras ska detta ske i samråd med Regionen (i egenskap av huvudman för Tingstäde vattentäkt).

Bemötande 3

Länsstyrelsen har förtydligat detta i skötselplanen.

Synpunkt 4

Regionen yrkar på ett undantag från förbud att dra fram markledning genom reservatet (punkt 3 i föreskrifter) i det fall behov uppkommer att dra fram nya vattenledningar för det allmännas behov.

Bemötande 4

Länsstyrelsen bedömer att det är ett viktigt allmänintresse att dra fram nya vattenledningar för det allmännas behov. Att dra nya vattenledningar innebär dock ett stort ingrepp i naturen och det är svårt att genomföra utan att det strider mot reservatets syfte. Utifrån en dialog med Region Gotland är det endast aktuellt att dra nya ledningar längs med väg 148, där delar av arbetet troligtvis kommer ske utanför reservatet. Med anledning av skogens lägre naturvärden i anslutning till väg 148 så går det att göra ett undantag utan att skada reservatets syfte. Länsstyrelsen förtydligar dock i undantaget att det endast gäller vattenledningar längs med väg 148, inte i övriga delar av naturreservatet.

Synpunkt 5

Region Gotland önskar en informationsskylt om vattenskyddsområdet på den parkeringsplats som kommer anläggas i naturreservatet, i Furbjärs-området.

Bemötande 5

Länsstyrelsen har lagt in detta i skötselplanen.

Riksantikvarieämbetet

Synpunkt 1

Riksantikvarieämbetet ställer sig positiv till utvidgningen av Filehajdar naturreservat. Med det föreliggande förslaget involveras såväl betydande kulturmiljövärden som ett omfattande biologiskt kulturarv.

Bemötande 1

Inget bemötande krävs.

Synpunkt 2

Det saknas hänvisning till och beskrivning av det biologiska kulturarvet, både i beslutet och i skötselplanen.

Bemötande 2

Det biologiska kulturarvet är nu tillagt i reservatets syfte och beskrivet i skötselplanen.

Synpunkt 3

Det är positivt att Fallets fornby och skötsel av fornbyn ingår i reservatets syfte. I syftet bör även ingå skötsel av reservatets samtliga fornlämningar, oavsett var i reservatet de finns.

Bemötande 3

Fallets fornby ingår i reservatets syfte för att det bidrar till områdets upplevelsevärden. Det är därmed en del av områdets betydelse för friluftslivet. De övriga fornlämningarna i reservatet har mindre betydelse för upplevelsen av området och friluftslivet. Länsstyrelsen bedömer därför att skötsel av dessa inte bidrar till att uppfylla reservatets syfte. Länsstyrelsen har dock lagt in en skrivning i skötselplanens allmänna riktlinjer om att övriga fornlämningar kan röjas fram i mån av resurser, företräddelsevis i marker som hävdas.

Synpunkt 4

Föreskrift A10 och undantag f) i remissen behöver förtydligas, bland annat så att det framgår att det inte finns något behov i dagsläget.

Bemötande 4

Länsstyrelsen har ytterligare förtydligat föreskriften och undantaget så att de stämmer överens med kulturmiljölagens 2 kap 7 och 8 §§, samt förtydligat i motiveringen av föreskrifterna att det gäller eventuella framtida behov.

Synpunkt 5

I undantag g) för myndigheter inom totalförsvarets militära del nämns hänsyn till naturmiljön för att uppfylla samrådsplikten i 12 kap. 6 § miljöbalken. Detta bör ändras till natur- *och kulturmiljön* för att överstämma med vad som gäller enligt 12 kap. 6 § miljöbalken, som omfattar både natur- och kulturmiljön (se Mark- och miljööverdomstolens avgörande i MÖD M 4255-18).

Bemötande 5

Länsstyrelsen har ändrat beslutet enligt synpunkten.

Synpunkt 6

I figur 5 i remissen (figur 9 i beslutet) bör även riksintresseområdet för kulturmiljövård ingå.

Bemötande 6

Syftet med att inkludera riksintressen i den kartan är för att ge ett bakgrundsunderlag till länsstyrelsens mål för skydd och bevarande. Underlagen är tänkt att ha en koppling till de syften som finns för att bilda naturreservat, vilket är biologisk mångfald, naturmiljöer och friluftsliv. Riksintressen för kulturmiljö har därför inte inkluderats i kartan. Däremot noterar länsstyrelsen att riksintresset för naturvård inte är med i kartan. Det täcker förvisso in alla de värdefulla naturmiljöerna i området, men för tydlighetens skull har länsstyrelsen inkluderat det i kartan.

Synpunkt 7

Ett av de diken som ska läggas igen enligt beslutskartan löper igenom fornlämningsområdet Fallets fornby. Riksantikvarieämbetet vill upplysa om att åtgärden kräver tillstånd enligt kulturmiljölagen. Sannolikt krävs även tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken, vilket kan kräva hänsynsåtgärder enligt 2 kap. 3 § för kulturmiljöns värden.

Bemötande 7

Länsstyrelsen har förtydligat i skötselplanen att åtgärden kräver tillstånd enligt kulturmiljölagen samt att samråd ska ske med länsstyrelsens kulturmiljöenhet. Länsstyrelsen har även förtydligat i skötselplanen att igenläggning av diken ska föregås av en utredning om åtgärden behöver anmälas enligt 11 kap. miljöbalken.

Synpunkt 8

Under beskrivningen av *Skötselområde 7, Fallets fornby*, står under *Bevarandemål* följande text:

”Alla fornlämningar ska vara fria från vedväxter, undantaget äldre träd och buskar som inte har en skadande effekt på fornlämningarna. Det ska finnas ytterst sparsamt med död ved i skötselområdet.”

Här vill Riksantikvarieämbetet vara tydlig. Träd och buskar som växer i eller invid fornlämningar har en skadande effekt på fornlämningar. Det gäller även äldre träd och buskar, då de kan blåsa omkull och skada lämningens konstruktion. Stam och rotsystem till träd stående på och invid lämningar bidrar till markrörelser som påverkar såväl yttre som inre strukturer i fornlämningen. Därför anser Riksantikvarieämbetet att träd som växer i eller invid fornlämningar bör borttagas och det samma gäller buskar. Om buskar döljer lämningen är också det negativt, inte minst ur ett tillgänglighetsperspektiv.

Bemötande 8

Länsstyrelsen vill börja med att förtydliga att den här skrivningen endast står i skötselplanen. Skötselplanen är ett vägledande dokument för att uppnå reservatets syfte. Undantagen f) och g) i beslutet gäller fortfarande.

Länsstyrelsen har nu ändrat formuleringen i bevarandemålet till: ”Alla fornlämningar ska i princip vara fria från vedväxter. Träd och buskar som är gamla och hyser höga naturvärden får vara kvar. Gamla träd som har slutat växa i rotsystemet löper inte samma risk att skada fornlämningen om de står kvar. Om de gamla träden löper en stor risk att falla och orsaka en rotvälta, till exempel genom att de är sjuka eller döda, ska de dock tas bort. En bedömning och en avvägning får göras i varje enskilt fall. Det ska finnas ytterst sparsamt med död ved i skötselområdet. Ingen död ved ska finnas på fornlämningarna.” Länsstyrelsen hoppas att detta förtydligar vilka avvägningar och insatser som görs för fornlämningarnas skötsel och bevarande samt för att uppfylla reservatets syfte.

Övriga synpunkter

I övrigt har Riksantikvarieämbetet haft mindre synpunkter på formalia i text och skrivningar.

Bemötande

Länsstyrelsen har ändrat enligt synpunkterna.

Ni kan överklaga beslutet hos regeringen

Om ni inte är nöjda med Länsstyrelsens beslut, kan ni skriftligen överklaga beslutet hos regeringen.

Så här överklagar ni beslutet

Länsstyrelsen måste pröva att överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare tillsammans med handlingarna i ärendet. Därför ska ni lämna eller skicka er skriftliga överklagan till Länsstyrelsen Gotlands län antingen via e-post; gotland@lansstyrelsen.se, eller med post; Länsstyrelsen Gotlands län, 621 85 Visby.

Tiden för överklagande

Ditt överklagande måste ha kommit in till Länsstyrelsen **senast tre veckor** efter det att beslutet kungjorts i ortstidningar. Vilket datum detta planeras att ske framgår av följebrevet till beslutet. Om ditt överklagande kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ditt överklagande kan du be att få ytterligare tid till att utveckla dina synpunkter och skälen till att du överklagar. Sedan är det regeringen som beslutar om tiden kan förlängas.

Parter som företräder det allmänna ska ha kommit in med sitt överklagande **inom tre veckor** från den dag då beslutet meddelades.

Ditt överklagande ska innehålla

- Vilket beslut som ni överklagar, beslutets datum och diarienummer.
- Hur ni vill att beslutet ska ändras.
- Varför ni anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt.

Om ni har handlingar som ni anser stödjer ert överklagande bifogar ni kopior på dessa. Kontakta Länsstyrelsen i förväg om ni behöver bifoga filer som är större än 15 MB via e-post.

Ombud

Om ni anlitar ett ombud som sköter överklagandet åt er ska ombudet underteckna skrivelsen samt uppge sitt eget namn, adress och telefonnummer. Ombudet bör också bifoga en fullmakt.

Behöver ni veta mer?

Har ni ytterligare frågor kan ni kontakta Länsstyrelsen via e-post, gotland@lansstyrelsen.se, eller via växeltelefonnummer 010-223 90 00. Ange diarienummer 591-2016.